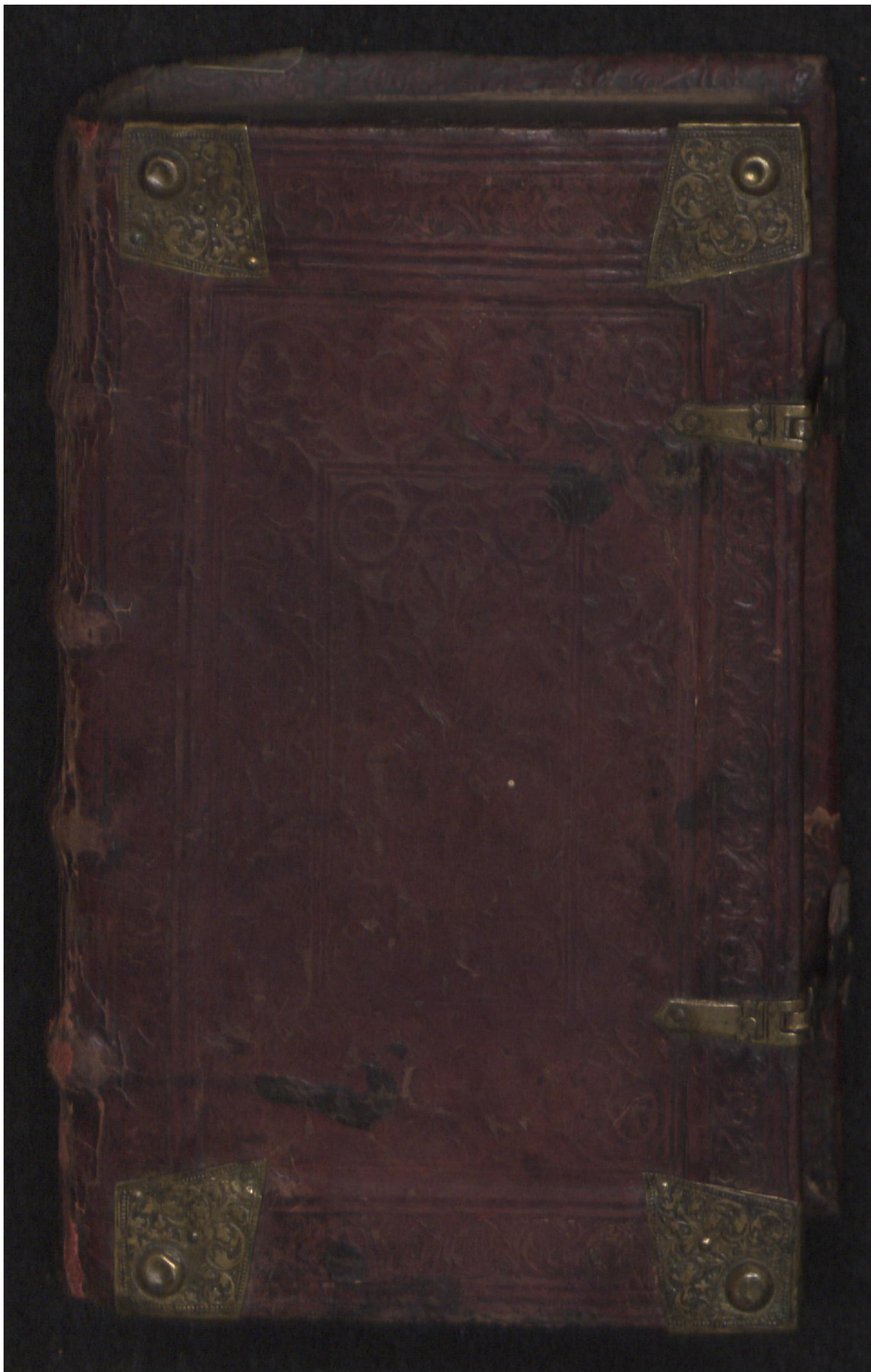
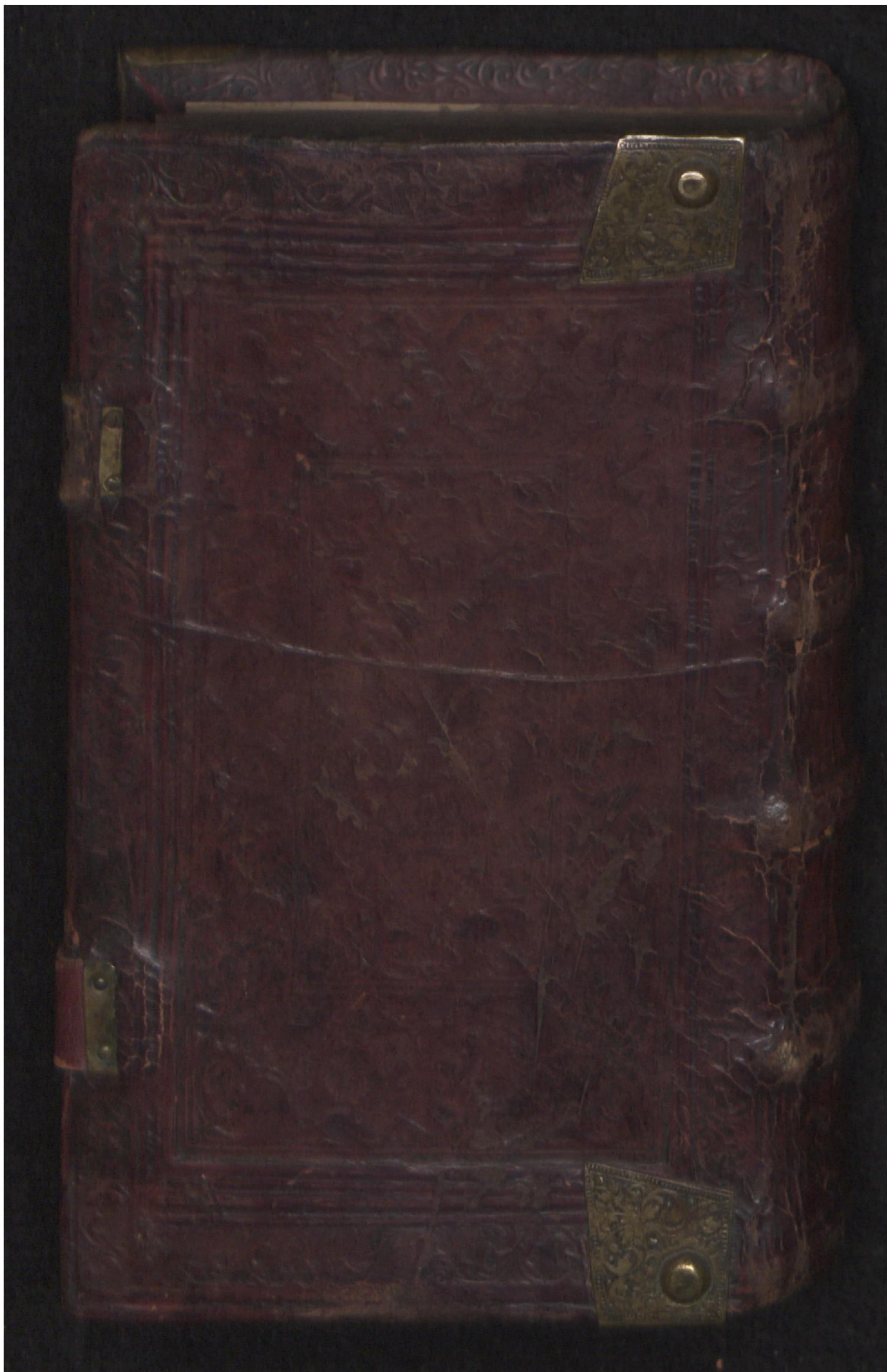

DA BOX

... quädh
... så [illegible] ligh

[illegible]
Dåtter

[illegible]

[illegible]
[illegible]

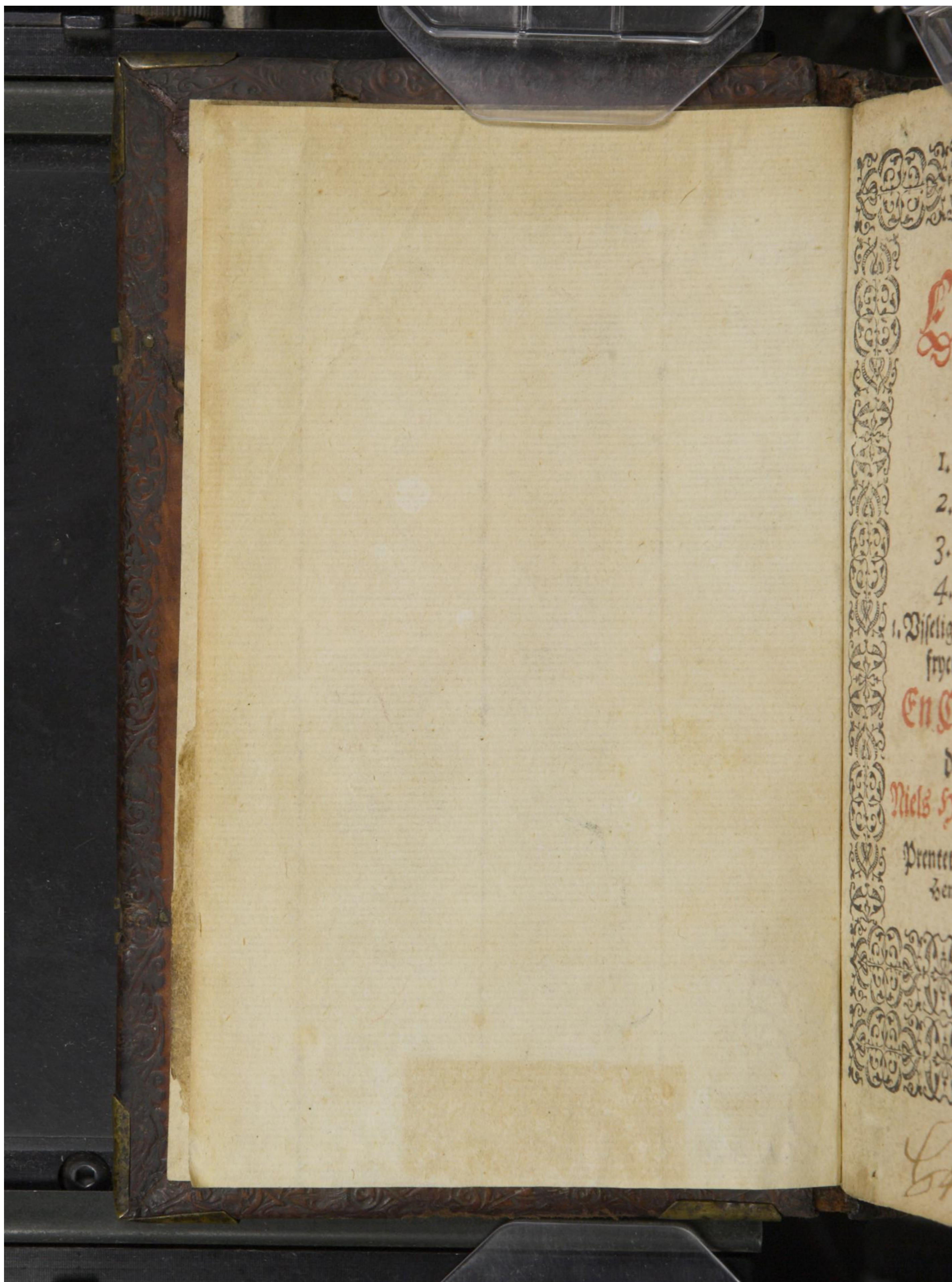
dagherligh göör mina bro:
[illegible] en wordh [illegible]
[illegible]

Von schöne Damen nicht [illegible],
ein [illegible] pferdt,
ein [illegible],
är [illegible] nicht [illegible]

[illegible] Carl Uggla
Knutsson

=LN 857 ex. 2

Om
Ecteskab/
At
1. Betencke.
2. Begynde.
3. Fuldkomme.
4. Leffue vdi.

1. Visselige. 2. Ærlige. 3. Gudfryctige. 4. Rolige.

En Christelig Vnderuisning.

Niels Hemmingssøn D.

Prentet i Kiøbenhaffn/ aff
Henrich Waldkirch.
1599.

Durendrath forälst

Oshnadrauß Jung till
sattir Chrostiån besken

Herre gudh af himmel-
erish gifft oß nåd till
att lefwer tig och skötl
om all [illegible] [illegible]
att [illegible] äst bådt godh
och [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

Erlig / Vel-
byrdig / Vjs oc Gudfryc-
tig Mand / Christoffer Valcken-
dorp til Glorup / Kongelige Ma-
iestatis Befalningsmand
offuer Gudland:

Ynsker ieg
Niels Hemmingsøn /
Naade oc Fred aff Gud Fa-
der / ved vor HErre Jesum
Christum / Amen.

MJn fromme Chri-
stoffer / tacker ieg Eder
ydmygeligen for man-
ge oc store Velgiernin-
ger / som i mig oc mine
beuijst haffue / i atskillige maader. Gud
)(vil

vil ieg bede / at hand skal Eder vel belønne / oc ieg vil ocsaa findis redebon/ til at forskylde det/ baade mod Eder oc Eders/ aff min ringe Formue.

Saa haffuer ieg nu intet andet/ huor met ieg kand beuise Eder mit Hiertis Tacknemmelighed paa denne tid/ end denne lille Bog/ som ieg haffuer screffuet / om den hellige Guds Ordning Ecteskab : Oc forhaaber mig / at baade de som ere giffte / oc de som haffue i act/ at giffue sig vdi Ecteskabs Stat / skulle aff denne Bog faa Lærdom/ Trøst oc Husualelse.

De som ere giffte / oc læse denne Bog/ kunde der aff mere stadfestis/om denne Guds Ordning Ecteskab/ at de vide / huad denne Stat er høyt actet for Gud / oc hans gode hellige Engle/ oc forstaa / huad det er Gud saare behage-

hageligt / at Ectefolck leffue ærlige / tuctelige oc Gudfryctige / vdi denne Stat / oc vocte sig grandgiffuelige for Dieffuelsens Lurerj / som altid staar effter / at besmitte denne Guds Ordning / enten met Vsamdrectighed imellem Hosbonde oc Hustru / eller met Løsactighed / Wkyskhed / Horerj oc Skørleffnet / huor met hand baade skammelige beklicker Guds hellige Ordning / oc styrter dem / som hand saa forfører / Hoffuetkulds neder vdi Helffuedis Affgrund / vden de rette oc bedre sig vdi tide.

De som ere icke gifte / bekomme aff denne Bog atskillig Vnderuisning / som er: Først / huorlunde de kunde visselige betencke / ærlige begynde / Gudfryctelige fuldkomme oc rolige leffue vdi denne Guds hellige

Ordning Ecteſkab/ ſaa at de met Gud oc Ære / oc met en god Samuittighed / kunde fremdrage deris Leffnet vdi denne Verden / oc ſiden met alle hellige oc ſalige Ectefolck/ kunde glæde ſig vdi all Euighed / oc omgaais oc tale om denne Guds Ordning / met de første Ectefolck / Adam oc Eua / ſom Gud ſelff vjede tilſammen vdi Ecteſkab.

Baade de ſom ere vdi Ecteſkab/ oc de ſom leffue vden Ecteſkab / kyſkelige oc ærlige / bekomme trendeſlags Fruct aff denne Bog / om de hende met Flijd læſe.

Den Første Fruct er/ at de retteligе kunde dømme om denne Stat / imod Dieffuelen/ imod atſkillige Kættere / ſom denne Stat foracte / imod wtuctige Menniſke / ſom heller ville deris

deris gantske Leffnet fremdrage vdi Skørleffnet oc Horerj / end at de ville giffue sig vdi Ecteskabs Stat / som den hellig Aand siger at vere lofflig iblant alle Folck oc Stater / oc kalder Ectefolckis Seng en reen oc hellig Seng.

Den Anden Fruct er / at de faa Sind oc Vilie til at ære denne gode oc hellige Guds Ordning / at beskytte / hielpe oc trøste Ectefolck met Raad oc Velgierninger / paa det at denne Stat kand holdis i Mact oc Ære iblant alle Folck / Geistlige oc Verdslige / Rige oc Fattige / Store oc Smaa / Frj oc Vfrj / anseendis huad det er Gud oc hans hellige Engle meget kiert oc behageligt / at mand haantheffuer / beskytter / fremmer oc hielper Ectefolck / som den Allmectigste Gud / Guds hel-

lige Engle / Naturlig Low / oc alle vi-se Philosophi oc ærlige Folck i Verden ville haffue hiulpet oc forært vdi alle maade.

Den Tredie Fruct / som baade Ectefolck / oc de som leffue ærlige vden Ecteskab / oc besynderlige de som haffue Mact offuer andre / vere sig enten vdi Verdslig eller Geistlig Regimente / bekomme aff denne Bog / er / at ieg forhaaber / at de skulle faa større Sind oc Mod / til at straffe Skørleffnet oc Horerj / end de tilforn haffue hafft. Thi i denne Bog findis / huor stor Synd Skørleffnet oc Horerj er / oc huad Ont der aff kommer offuer Land oc Rige / huor denne Synd icke retteliage straffis / som det sig burde. Oc visselige forhaaber ieg / at Øffrighed skal icke bliffue til freds met den

Pen-

Penninge Straff / som de straffis almindelige met / som beligge Piger / oc der met storlige fortørne Gud / oc mere bedrøffue Pigers fattige Forældre / end de staale deris Heste oc Oxen fra dennem. Den som stiel it Faar eller it Suin/henger mand vdi Gallien/ men den som stiel fra fattige Forældre deris Barns Ære / hand bliffuer quit fra all Tiltale/naar hand haffuer giffuet Ni Marck/ oc der vdoffuer berømmer hand sig/ lige som hand haffde vel giort. Gud giffue / at Øffrighed her vdi vilde sig bedre betencke.

Saa beder ieg Eder/min fromme Christoffer / at i denne lille Bog ville tage til tacke / oc læse hende igennem: Mig forhaabis/ at i der aff skulle bekomme baade Raad oc Lærdom. Her met vil ieg haffue Eder den Allmec-

mectigste Gud befalet/til Liff oc Siel/ met alt det i vel ville. Gud vnde oss saa at leffue vdi denne Verden/at wi maa findis glade vdi Himmerigis Rige/met Guds kyske Engle / oc met alle hellige Mennisske/ Amen. Aff Kiøbenhaffn/ den 8. Dag Junii, Aar effter Guds Søns Byrd/ 1572.

Vdi

VDi en Ærlig/ Chriſtelig oc beſtandig Forſamling/ ſkulle tuende Ting holdis ved mact oc vdi ære/ ſom er/ den rette oc pure Religion/ oc Ecteſkabs Stat.

Foruden den rette pure Religion kand ingen dyrcke Gud tilbørlige/ Men forføris hen vdi atſkillige Vildfarelſer oc Ketterj/ fra Gud til Dieffuelen/ oc paa det ſidſte bliffuer met Dieffuelen kaſt vnder Guds Straff oc Heffn til euig Tid.

Foruden Ecteſkabs aluorlige Beſkytning/ kand mand icke

rolige oc stille leffue: Fordi mange henføris vdi Dieffuelsens snare. Huilcken Dieffuel staar ingen Ting mere effter / end at beklicke oc besmitte Guds Ordning / som er det hellige Ecteskab / Fordi den vrene Aand haffuer sin største Lyst aff den / som hannem vdi all Vreenhed efterfølger.

Derfaare haffuer Gud besynderlige befalet Øffrighed / at de skulle haantheffue aff deris største flijd den rette Religion / oc der hos beskytte Ecteskabs Stat / oc ære hannem.

Først ærer Øffrighed Ecteskabs Stat / naar hand effter

Guds Befalning beskytter Ectefolck met Low oc Ret.

Dernæst/ naar hand straffer met Suerdet/ (som Gud haffuer hannem antuordet/) all Vtuct/ som bedriffuis imod det Siette Bud/ det er/ Skørleffnet/ Bolerj oc Horerj/ vdi alle Stater/ ingen vndertagen. Thi det er icke mueligt/ at den Menighed kand bliffue bestandig foruden atskillig Wreenhed/ (som optender Guds Vrede/) huor Skørleffnet intet actis/ oc Horerj intet straffis. Ja mand finder vel iblant dem/ som saadant straffe skulde/ de som der aff rose sig/ Ja sige vel/ at det er icke

Synd/at beligge Piger/Encker oc Skøger / Men Gud hand dømmer meget anderledis/ oc den yderste Dommedag skal beuise / Guds Dom at vere ret/ naar hand skal dømme alle Bespaattere til euig Fordømmelse. Det er icke heller at beskytte Ecteskab / at giøre løsactige Folck trygge/ at naar mand haffuer saa meget at bøde met/ maa beligge saa mange Piger som mand vil. Huilcket mand maa høre besynderlige paa Landsbyerne offuer dette gantske Rige. Ja huor der ere end Prester/ som ville straffe Skørleffnere effter Kirckeordningen / oc komme

Skørleffnere til at forlige sig aabenbare met den Christne Forsamling/ (som de haffue forarget met deris wtuctige Leffnet/) da findis vel de/ som det icke saa ville haffue/ men true Presten derfor/ oc forholde hannem sin tilbørlig Løn. Oc er det icke heller at beskytte Ecteskab/ at lade dem gaa hen wstraffede/ som haffue deris Ecteskab skendelide besnittet/ met Horerj/ eller tilstede dem/ at bo vdi det Land eller Stifft/ huor Gierningen giort er. Men dette kommer en Part her aff/ at mange aff dem/ som skulde beskytte Ecteskab/ acte icke nock/ som det sig

burde / huor aluorlige Gud vdkreffuer Kyskhed / baade i Ecteskab oc vden Ecteskab / oc huor haardelige hand vil straffe alle dem / som met deris Efterladelse forfremme Wkyskhed oc Hórerj vdi Verden. Jeg vilde / at Øffrighed skulde viselige betencke / huad Wstraff / (det er / naar hand lader groffue Synder bliffue wstraffede /) fører met sig. En vis Mand siger: Wstraff fødis aff Forsømmelse / oc føder Genstridighed / Hun er en Rod til Synden / Hun er en Moder til all Wtuct / Hun er Veyen til den euige Død / oc nedfører Mennisken i Helffuedis Aff-

grund.

grund. Huorfaare ieg vilde/ at Øffrighed skulde icke lade sig bliffue deelactig i sine Vndersaattis Synder / som skeer / naar mand seer igennem Fingre met groffue Synder oc Laster.

Derfor haffuer ieg nu taget mig faare / at scriffue en kaart Paamindelse / om Ecteskabs Stat / paa det mand kand dis bedre vide / huad Ære mand er Ecteskab plictig/ oc huor straffelig all Vtuct imod Ecteskab actis hos den Allmectigste Gud. Gud giffue det kommer til Guds Ære/ oc mange til salig Vnderuisning.

Oc paa det den Christne Læsere dis bedre kand begribe oc befatte / huad mand skal holde om Ecteskab / vil ieg Sex Artickler faaregiffue / vnder huilcke ieg vil befatte / huad som kommer Ecteskab ved / oc dennem forklare effter huer andre.

I.

Huad Ecteskab er at acte vdi sig selff / oc huorfaare Gud hand haffuer denne Stat ordineret.

II.

Huad Personer maa giffue sig vdi Ecteskab

sam-

sammen / effter Guds Low oc Menniskelig Ret.

III.

Huorlunde mand skal hemmelige berede sig / før mand giffuer sig vdi Ecteskab.

IIII.

Huad Vilkaar en ærlig oc tilbørlig Troloffuelse vdkreffuer.

V.

Huorlunde Ecteskab Christelige oc tilbørlige indgaais oc fuldkommis.

VI.

VI.

Huorlunde Mand oc Quinde kunde leffue rolige oc samdrectige/ met Lyst oc Glæde/ til deris Døde-dag.

Naar disse Sex Artickler bliffue effter huer andre forklarede/ forhaaber ieg mig/ at den/ som denne lille Bog vil læse flittige/ skal vel forstaa/ huad der hører at vide om Ecteskab.

Den Første Artickel.

DEn Første Artickel/ ieg fremsette/ er/ at mand ac-

acter / huad Ecteskab er vdi sig selff / oc huorfaare Gud haffuer hannem ordineret oc stifftet. Om denne Artickel rettelige actis oc begrundis / faar mand vel at betencke / huad Ecteskab er en ypperlig Stat / oc at Gud vil / at wi hannem skulle holde ved mact oc vdi ære / Disligeste huad Straff dem offuerhenger / som denne Stat icke rettelige beskytte / eller hannem til Spaat vreenlige leffue.

Huad Ecteskab er vdi sig selff / haffue wi at lære aff den Første Mosi Bogs Andet Capitel / huor der giffuis tilkende / huorlunde Gud skabte først

ickun it Menniske / oc fordi det vaar icke gaat / at Mennisket skulde vere ene / saa tog Gud aff det Menniske it Reffbeen / huor aff hand skabte Quinden / Manden til en Methielp. Oc der Quinden vaar skabt / fulde Gud hende til Manden / oc gaff dem huer andre / saa at de skulde vere it Kiød / det er / it Menniske / (lige som Adam vaar / før end Gud tog Reffbenet aff hans Side /) Der effter sagde Gud: Derfor skal Manden forlade Fader oc Moder / oc bliffue met sin Hustru. Saa at mand oc Quinde vdi Ecteskab skulle vere huer andens Methielp. Oc der

offuer velsignede Gud dem / oc sagde: Voxer oc formeris / oc opfylder Jorden.

Her aff er at beslutte / at Ecteskab er Guds hellige Ordning / vdi huilcken Ordning en Mand oc en Quinde lowlige sammen føyes / saa at de skulle vere it Kiød / huer andre til hielp oc bistand / effter Guds Vilie.

Vdi denne Ecteskabs Beskriffuelse ere mange Puncter at acte oc besinde.

I.

At Ecteskab er Guds Ordning.

II.

At vdi it Ecteskab skal vere ickun en Mand oc en Quinde.

III.

At denne Mand oc denne Quinde skulle vere it Kiød.

IIII.

At Mand oc Quinde skulle vere huer andre til hielp.

V.

At Guds Vilie skal vere deris Regel/ som indgaa Ecteskab.

DEn Første Punct er / at Ecteskab er Guds Ordning. Gud giffue/at alle vilde betencke denne Punct vel/ som det sig burde / oc grandgiffuelige acte/ huad hand indeholder.

Er Ecteskab Guds Ordning / da er Ecteskab helligt oc gaat/

gaat/ Thi der kand intet komme aff Gud/ (som er all Helligheds oc Godheds Kielde/) vden det som er helligt oc gaat: Besynderlige effterdi Ecteskab vaar forordineret aff Gud i Paradis / den hellige Sted / før end nogen Synd vaar kommen vdi Verden/ saa er icke Ecteskab en syndig Stat/ er icke heller straff for Synden / men aldelis hellig oc gaat. Oc endog at Synden kom siden vdi Verden/ beholder alligeuel Ecteskab denne Prjs aff alle Guds Engle / oc alle fromme Menniske / som fryete Gud / at hand er Guds hellige oc gode Ordning.

Er Ecteſkab Guds hellige oc gode Ordning/ da ere de Guds Ordnings Beſpaattere / ſaa mange ſom foracte Ecteſkab/ oc holde hannem icke i ſin tilbørlige Ære/ ſom dog mange Kettere haffue giort / oc endnu giøre vdi Paffuedommet/huor de forbiude / at Preſter maa icke giffte ſig/ for deris ypperlige Stat oc Dignitet ſkyld. Men den hellige Apoſtel ſtopper Munden igen paa alle dem/ſom ville formindſke Ecteſkabs Ære/ oc ſiger met klare Ord: **Ecteſkab er en dyrebar Ting iblant alle Menniſke/ oc en Ecteſeng**

er

er vbesmittelig oc hellig. Denne Apostels Vidnisbyrd (som hand haffuer taget aff Ecteskabs Indsettelse/) er oss nock imod alle Ordgydere oc Ecteskabshadere/ saa at wi kunde vide/ at der er ingen vdi saa ypperligt Kald i denne Verden/ at Ecteskab sømmer hannem ey.

Der haffuer ingen veret saa hellig vdi Verden/ (vndertagen Christo allene/) som Adam oc Eua vaare/ der Gud viede dem sammen vdi Ecteskab. Huo kand iblant alle Prester oc Muncke vere Abraham lig vdi Hellighed? Huilcken Abrahams

Fodspor Paulus vil/ at Abrahæ Børn / det er/ Christne / skulle efftersøige.

Ja vil mand vide de rette Sager/ huorfaare Paffuedommet forbiuder sine smurede Prester Ecteskab / da finder mand vel vdi deris egne Bøger andre Sager end Hellighed.

DEn Første Sag vden alt tuil vaar Dieffuelsens snilde oc forgiifftige Anslag / som er Begyndelse til Guds Ordnings Foractelse. Dieffuelen hand saae / at de som hørde Guds Ord/ leffde der effter vdi Hellighed oc Fromhed / det fortrød hannem/ oc derfor vnder Hellig-

heds Skin indgaff Kettere/ Marcion/ Tacianus/ Eucratiter/ oc siden Paffuen vdi Rom/ at Prester skulde leffue kyskelige/ besynderlige for de skulde vere it Speyel for de andre: Oc vnder det Skin haffuer Dieffuelen beklicket den gantske Verden met Horerj oc wkyske Gierninger. Fordi Dieffuelen viste/ at ingen kand leffue kyskelige vden Ecteskab/ vden Gud hannem besynderlige begaffuer met sin Naade/ som er vel nogle vederfaret/ dog icke mange. Her hos viste oc den tredske Dieffuel/ at naar Prester de falde i Hoer oc Wkyskhed/ at fleste Parten aff de-

ris Tilhørere skulde vel følge de-
ris Exempel effter / saa lenge at
Verden bleffue gantske besmit-
tet met Wreenhed. Haffde icke
Dieffuelen ført Prester vdi det
Fald/ aldrig haffde (troer ieg/)
Skørleffnet faaet saa stor Off-
uerhaand / vdi alle Stater vdi
Verden. Ja ieg visselige troer/
haffde icke Dieffuelen fundet det
Raad/ da skulde mand icke hørt
næffne Horerj eller Skørleffnet
iblant Christne : Mand haff-
de vel veret den hellige Apo-
stel lydig / som siger : Ingen
Skørleffnet eller nogen
Wreenhed skal næffnis
iblant

iblant eder / thi i ere hellige.

Den tid den Low om Presters Vidueleffnet bleff stadfest vdi Rom aff Paffuen / da lod Dieffuelen / aff Guds Forsyn oc Befalning / sig see offuer Rom / vdi en gloende Dragis Lignelse / oc raabte met høy Røst: Paa denne Dag (sagde hand /) haffuer ieg vdspyet mine Edder vdi Verden. Endog det vaar Dieffuelen behageligt / oc vaar kommet aff hans Bestilning / da maatte hand alligeuel aff Guds Mandat det aabenbare. Det den grumme Drage der vdraabte /

te/ befindis at vere ſanden/ icke vdi Paffuedommet allene/ men oc mange Steder/ (dis verre/) ſom de haffue den pure Euangelij Lærdom: Endog ſomme Steder/ ſom er vdi Suitzerland/ komme Guds Tienere oc Øffrighed offuer ens/ ſaa at de ingen ſpare/ ſom ſynder vdi Skørleffnet eller Horerj/ men ſtraffe dem haardelige/ ſaa at der er ingenſteds høffuiſkere Seder iblant Chriſtne/ end der er. Gud giffue at flere vilde efterfølge det Bure Exempel.

Om Øffrighed her actede tuende Ting/ ſom det ſig burde/ da bleffue vel oc hos oſſ en bedre

Disciplin. Det Første er Skørleffnets grumhed for Gud. Det Andet / huad Ont der kommer aff / at mand icke straffer dem tilbørligen / som der met findis. Paulus / Christi Apostel / bruger disse Argumenter / imod Skørleffnere: I. Legemet er icke skicket til Skørleffnet / men til HERREN / oc HERREN til Legemet. II. Men Gud opuacte HERREN / oc hand skal ocsaa opuecke oss formedelst sin Krafft. III. Vide i icke / at eders Legeme ere Christi Lemmer? Skulde ieg nu tage Christi Lemmer / oc giøre Skøge Lemmer aff? Det vere langt fra. Eller

vide i icke / at huo som tilhenger Skøgen / hand er it Legeme met hende ? Thi de bliffue (siger hand /) To i it Kiød. IIII. Men huo som tilhenger HERREN / hand er en Aand met hannem : Flyer Skørleffnet. V. Alle Synder / som Mennisket giør / ere vden hans Legeme : Men huo som leffuer vdi Skørleffnet / hand synder imod sit eget Legeme. VI. Vide i icke / at eders Legeme er den hellig Aands Tempel / som er i eder / som i haffue aff Gud. VII. Oc i høre eder icke selff til / thi i ere dyre kiøbte. Derfaare priser Gud i eders Legeme oc i eders Aand / som

høre Gud til. Disse ere S. Pauli Ord / som ieg ickun haff-uer set Tall imellem / paa det mand kand dis bedre acte hans Mening. Wstraff / huad hun fører met sig / sagde ieg i Begyn-delsen.

D En Anden Sag / huorfaare Prester vdi Paffuedommet maa icke giffte sig / er en wfylde-lig Gerighed / som aldrig kand mættis. Kirckens Forstandere / det er / Paffuer oc Bisper / meen-te at Kirckens Rente skulde for-mindskis / om Prester gifftede sig. Huor vdi endog de icke me-get fore vild : Men det vaar icke dog ret / at forbiude det for nogle /

som Gud vilde haffue frjt for alle. Denne Sag giffuer den Paffue Gelasius tilkende / der hand scriffuer den Raadsherre Cethegum til / oc vndskylder sig / hui hand vilde icke ordinere en frommer Mand / som vaar vdkaaren til Bisp / oc siger met klare Ord / at Bisper / som haffue Hustruer oc Børn / formindske Kirckens Rente / naar huer drager til sig: Som er vel sant / Men dog skulde mand icke giøre det som verre vaare / for en timelig oc wretferdig Bade.

DEn Tredie Sag / huorfaare Prester vdi Paffuedommet icke maatte gifftis / kom aff

Øyen=

Dyenskalckerj oc vduortis Hellighed / at Muncke / oc smurde Prester oc Nunner / kunde met deris vduortis Hellighed bedrage mange deris Gods fra / oc giøre mange arffueløse Børn. Fordi der mange rige Folck saae den vduortis Hellighed / (som vaar dog intet andet end Skalckhed/) meente de dennem / som saadan Hellighed førde/ at staa vel hos Gud/oc kunde met deris Bøn/ Sang/Messer/oc andre hellige Gierninger/ forhuerffue dem Himmerige / som vaare i Verdslig Handel forhindrede. Huor aff største Parten Paffuedommet/ Domkircker/ Abbede-

dom/ Munckekloster oc Nunne-
kloster/haffue deris Fundament/
huilcket Gudfryctige oc vel op-
lærde vdi Guds Ord kunde vel
paa denne Dag forstaa/ ja føle
paa/ at det er saa i Sandhed.
Ja saa see wi/ at icke Gudfryc-
tighed/ men Gods oc Gerighed
er Aarsage/hui Guds Ordning/
det hellige Ecteskab / er kommen
vdi Foract/vdi Paffuedommet/
huor met Dieffuelen haffuer vd-
ret sin Vilie. Saa haffue wi nu
at beslutte / imod alle Dieffuele
oc Dieffuelens Lemmer/ at Ec-
testat er Guds hellige oc gode
Ordning.

Den

DEn Anden Punct (som wi haffue at acte vdi Ecteskabs Bescriffuelse/) er/ at vdi it Ecteskab skal vere ickun en Mand oc en Quinde/ oc icke mange Quinder oc en Mand/ icke heller mange Mend oc en Quinde: Thi Gud siger saa: To skulle vere it Legeme. Endog at mand finder mange vdi det gamle Testamente/ som haffde flere Quinder/ som vaar Abraham/ Isaac/ Dauid/ etc. Skal mand dog icke følge deris Exempel/ som Gud bar offuer met/ for besynderlige Sager skyld: Men wi skulle vere vnder Guds Ordning/ som Christus oc befaler/

faler/Matth.19. Oc kand mand vel samle mange Argumenter/ baade aff den hellig Scrifft/ oc aff naturlig Low/huorfaare det bør ickun en Mand oc en Quinde at vere vdi it Ecteskab: Men de Argumenter vil ieg lade her bliffue/fordi ingen vdi disse Lande setter sig imod Guds Ordning oc Christi Befalning/ oc vil dem faaregiffue vdi en Latinsk Bog/som ieg met det første vil lade vdgaa om Ecteskab.

DEn Tredie Punct (vdi den Ecteskabs Bescriffuelse/som ieg faaregaff/) er/ at Mand oc Quinde vdi Ecte-

Ecteskab ere it Kiød. De skulle vere (siger Gud/) To til it Kiød. Saa at de/ som vaare tilforn To Menniske/ nu skulle vere som it Menniske. Denne Enighed/ at tuende Personer vdi it Ecteskab skulle vere it/ affmalis meget deylige vdi det første Ecteskab/ som vaar imellem Adam oc Euam/ huilcken Malning Gudfryctige Ectefolck skulle altid betencke/ paa det de retelige kunde besinde/ at Ecteskabs Baand bør at vere fast oc vforkrenckeligt vdi alle maade. Thi lige som Adam er skabt it Menniske/ oc Quinden Eua

bleff opbygt aff hans Reffbeen/ oc siden bleff fuldt til Adam / oc er hannem tilbunden / at vere it Kiød met hannem: Saa er det oc met dem / som Ectis tilsammen/ de bliffue for Gud regnede for it Menniske / saa at ingen Samkomme kand lignis ved Ectestabs Tilsammenføyelse. Ja Mand oc Quinde vdi Ecteskab ere nærmere sammenbundne end Fader oc Søn / eller Moder oc Daatter.

Dette Ecteskabs Baand haffuer besynderlige Siu Strenge/ som det er oc bør at vere sammenknyttet aff.

Den Første Streng/ er beggis Samtycke til at vere Ectefolck / foruden huilcken Streng Ectestabs Baand er løst/ oc icke kand bliffue bestandigt.

Den Anden Streng/ er Kierlighed / som offuergaar Faders oc Moders Kierlighed. Denne Kierlighed kommer her aff / at Manden anseer Quinden icke anderledis end sit eget Kiød / ja sit eget Hierte / som Gud vil betegne / der hand tog det Been/ som vaar nær Hiertet.

Den Tredie Streng/ er Benevolentia, det er/ Veluillighed/ huilcken Veluillighed/ som kommer aff den Naturlige Kierlig-

hed / Mand oc Quinde haffue til huer andre / lige som Verme kommer aff Solen.

Den Fierde Streng / er en Hiertens Flittighed / at giøre hin anden alt gaat / oc flitte sig effter huer andris Vilie / met Gud oc Ære.

Den Femte Streng / er it ret skickeligt Leffnet / den stund de leffue vdi denne Verden / huilcken Streng er sterckere aff Guds Ordning / end alle andre Forbaand / som kunde skee iblant Menniskene vdi denne Verden.

Den Siette Streng / er begge deris Legemers lige Brug / effter Ecteskabs Vilkaar / saa at

huer=

huercken Manden eller Quinden maa lade en anden bruge sit Legeme / imod Ecteskabs Baands Vilkaar. Fordi huo det giør / hand skammelige løser dem / som Gud haffde ærlige sammen bundet.

Den Siuende Streng / er Foster / som Ectefolck affle tilsammen / paa huilcket mand kand kende Mands oc Quindis Enighed oc Sammenbindelse vdi Ecteskab. Der afflis aff Hosbonde oc Hustru it Barn / som er ickun it Menniske / som mand kand met sind oc Fornufft begribe: Lige saa for Gud er Mand oc Quinde ickun it Menniske.

Endog at Hoerkarle oc Hoerkoner bruge huer andris Legeme/ oc affle Børn sammen / da skal mand alligeuel giøre større Skilsmisse imellem Ectefolck oc Horefolck/ end imellem Himmelen oc Helffuede / end imellem Guds gode Engle oc Dieffuele vdi Helffuede. Fordi Ectefolckis Samquem oc Fruct er Guds hellige Ordning / er til Guds Ære/ velsignis aff Gud/ prisis aff Guds hellige Engle / oc aff alle fromme Menniske. Men Horefolckis Samquemme er Dieffuelsens skammelige Paafund/ som omkaster Guds hellige Ordning/ er Gud til vanære/ male-

maledidis oc forbandis aff Gud/ er vederstyggelig for Guds Engle / oc spaattis aff alle fromme Menniske: Oc haffuer der ingen større Lyst der aff end Dieffuelen / huilcken all Wreenhed vel befalder.

Ja (kand mand sige/) vaar Skørleffneris oc Horefolckis Samquemme saa vbehageligt for Gud/ da vnte hand dem icke Liffsens Fruct/som siunis at vere Guds Benedidelse: Da vnte hand icke heller Horebørn tit oc offte Fremgang i Verden/ saa at de bliffue tit oc offte bedre hiulpne end Ectebørn.

Disse tuende Argumenter haffue Vgudelige Mennisker at faaregiffue / som oc vndertiden røre de Fromme / saa at de forundre / Guds Tilladelse at vere saa stor / som heller skulde straffe oc omkomme sin Ordnings Foractere. Her haffue wi at acte trende Ting: Guds Forsyn / Guds Godhed / oc Guds Langmodighed.

GVds Forsyn er / at hand opeholder sine Creatur / som hand haffuer skabt / oc lader huert Creatur frit bruge sine Naturlige Gaffuer / oc beholde mact til at giøre effter de Vilkaar / som de ere skabte met. Il-

den holder Gud ved mact/ oc lader hannem frjt bruge sin naturlige Tilbøyelse/ oc beholde mact til at giøre effter de Vilkaar/ som hand er skabt met: Derfaare vermer hand/ oc brender huad hand vedkommer. Mennisket er skabt met disse Vilkaar/ (som Gud met sin vise Forsyn oppeholder/) at det kand vende sit Sind oc Begæring til de Ting/ som ere imod huer andre/ det er/ til ont oc til gaat/ til at giøre effter Guds Vilie/ oc imod Guds Vilie. Vaar icke den Frihed/ da vaar der icke Skilsmisse imellem Dyd oc Wdyd/ lofflige Gierninger oc straffeli-

ge. Ja vaar icke denne Frihed/ da vaar der ingen Synd til.

Denne sin Gierning vil icke Gud omkaste/ men holde ved mact. Derfaare kand Mennisket aff sin Frihed vduelle Kyskhed/ som er Gud behagelig/ oc vduelle Wkyskhed/ som Dieffuelen tienis til tacke met/ huor aff Skørleffnere oc Horefolck sammen komme oc affle Foster. Her oppeholder Gud Naturens Gierning/ oc benedider Naturen/ endog at den/ som misbruger sin Frihed/ samler offuer sig Guds Vrede oc Heffn/ oc forbandis aff Gud. Saa er det icke lt/ at holde Naturens Low oc

Vilkaar ved mact oc benedide Naturen / oc at haantheffue oc benedide dem / som misbruge Naturens Frihed imod Gud. Gud kunde vel forhindre saadan Wtuct / thi hand er Allmectig: Men hand icke vil forhindre den maade / som hand aff Begyndelsen indgaff sine Creatur at giøre effter.

Saa haffue nu Skørleffnere oc Horefolck ingen Beskytning her aff / at Gud oppeholder Naturen / oc hendis Naturlige Vilkaar. Jeg kender en Quinde / som haffuer faaet Fire Børn / huert met sin wecte Mand / der hun bleff straffet for sit wkyske

Leffnet/da suarede hun dristelige oc hoffmodelige: Huad kand ieg (sagde hun/) staa imod Guds Vilie/Gud vilde haffue de Børn frem/ derfor skulde ieg haffue Mand/ aff huilcken ieg dennem affle kunde. Huad kand sigis bespaatteligere imod Gud? Gud oppeholder Naturen/ met sine Vilkaar/ hun vaar skabt met/ oc Mennisket misbruger Guds gode Forsyn/ oc giør det/ som Gud forbødet haffuer/ oc vil alligeuel sin Skam oc fortiente Straff betecke met Guds Vilie/ lige som Gud haffde tilskyndet dem at giøre imod sin Befalning.

Guds

GUds Godhed er her vdi at betencke/ at hand tit oc offte aff Naade fremmer til meget gaat Skørleffneris oc Horefolckis Børn/ saa at hand den Skam/ som de haffue aff deris Forældre/ tecker met sine Velgierninger mod sine Creatur. Endog Gud fordømmer Skørleffnere oc Horefolck/ da forkaster hand icke sine Creatur/ som ingen skyld haffue. Thi huad kand it fattigt Barn vere skyldig vdi sine Forældris Vanartighed? Derfaare naar wi see at Gud fremmer Horebørn/ eller Skørleffneris Børn/ oc giør dem til mectige Mend/ da skulle wi først

betencke Guds Godhed/at hand icke forskuder Børnene for deris Forældris Forseelse/ men haantheffuer oc giør dem til gode/ som sine elskelige Creatur. Dernæst skulle wi følge Guds Exempel effter/ oc icke breide wecte Børn (om de ere fromme/) deris Forældris Skam/ Men fremme dem/ trøste dem/ giøre dem til gode/ som vore Metarffuinge til Himmerigis Rige/ oc icke foracte dem vdi nogen maade/ som mange giøre/ dis verre.

Skulle oc Børnene/ som ere wecte/ trøste sig aff de Legemlige Velgierninger/ Gud beuiser

dennem/ imod de Fristelser/ som de kunde haffue aff deris Forældris Synd / at ingen saa tencker / Jeg er født i Hoer / som Gud fordømmer / derfaare er ieg oc fordømt. Ney / icke saa. Wi ere alle skyldige for Adams Synd skyld/icke for vore Forældris Synd skyld. It Horebarn oc it Ectebarn ere lige meget skyldige / naar wi ansee Naturen / som wi haffue aff Adam/ oc drage de icke nogen Synd/ men Tilbøyelighed til Synd/aff deris Forældre. Derfor lige som alle Adams Børn haffue Forjettelse om Naade oc Barmhiertighed / foruden alle andre

Vilkaar / saa fremt som de tro paa Guds Barmhiertighed / vdi vor HErre Jesu Christo / saa haffue ocsaa wecte Børn den samme Forjettelse.

GVds Langmodighed er her oc vdi at forundre / at Gud icke strax heffner sig paa sin Ords nings Foractere / som hand vel giøre kunde / Men hand taalmodelige foruenter / at Syndere skulle omuende sig / oc leffue. Men den som icke giør Penitentz / hand samler Guds Vrede offuer sig / til den Dag der Gud skal løne huer effter sine Gierninger / som Paulus lærer oss.

Saa haffuer jeg suaret dem/ som ville der met beskytte Wectefolck/ for Gud vnder dem Liffsens Fruct / oc tit giør deris Børn til gode/ oc fremmer dem til meget gaat vdi Verden.

Dette maa vere sagt om den Tredie Punct / at Mand oc Quinde vdi Ecteskab ere sammenbundne vdi it / met it Siustrenget Baand / som bør effter Guds Ordning at vere wløsligt : Derfaare forbiuder Gud / at huercken Manden eller Quinden skal atskille det / som Gud haffuer sammen bundet.

DEn Fierde Punct (udi Ecteskabs Bescriffuelse/) er/ at Mand oc Quinde i Ecteskab skulle vere huer andre til hielp / som Moses siger i sin Første Bogs Andet Capitel: Det er icke gaat/ (siger Gud) at Mennisket skal bliffue ene/ derfaare ville wi giøre hannem en Methielp/ sig lig. Efftersdi Gud er god oc vis / som alting skabt haffuer/ saa haffuer hand vden alt tuil alting skabt for visse Sager skyld/ saa at ingen Ting er skabt eller ordineret aff Gud forgeffuis.

Efter fierde punt creati

uis. Nu er Mennisket Guds ypperste Creatur / derfor haffuer hand oc vden tuil skabt Mennisket for drabelige oc merckelige Sager/til huilcke Sager Mennisket bør at vende all Flijd/ paa det at hand det vdrette kand / huorfor hand er skabt. Ja paa det at Mennisket kunde der vdi bliffue / oc skicke sig effter Guds Vilie / er Ecteskab ordineret aff Gud / oc aff hannem beskyttis. Her aff er at forstaa / at Ecteskab er vden alt tuil indset for den samme Sag skyld / huorfaare Mennisket bleff skabt/ thi Ecteskab hører der hen/ at Menniskens Slect kand beuaris oc

formeris vdi Verden / til Guds Ære.

Mend paa det at mand dis bedre kand begribe de rette endelige Sager / huorfaare Ecteskab er stifftet oc ordineret aff Gud / vil ieg dem faaregiffue / den ene effter den anden.

DEn Første endelige Sag / huorfor Ecteskab er ordineret / anrører dennem / som giffue sig i Ecteskab sammen: Oc haffuer denne endelige Sag Fire Parter / som ere / en beleffuen Omgengelse / Kyskhed / Husholdning / oc Børnefødsel.

1. En beleffuen Omgengelse er en ypperlig ting / besynderlige

efftherdi Mennisket er skabt / at den ene skal omgaais oc leffue met den anden. Saa er der ingen fastere / vissere / bedre oc lystigere Omgengelse / end en from Mands oc en høffuist Quindis venlige oc ærlige Omgengelse / som ere saa sammen føyede / at ingen aff dem ynsker sig bedre vdi denne Verden / end at lenge kunde endrectelige / høffuistkelige oc ærlige leffue tilsammen. Ja ingen kand betencke / huad denne Omgengelse offuergaar all anden Omgengelse vdi Verden / vden de som det forsøgt haffue. Men fordi saadan Omgengelse er Gud behagelig / Mennisken

tacknemmelig / oc dem / som saa leffue sammen / glædelig oc lystig for alle ting / kommer Dieffuelen / oc aldrig lader aff / at staa effter / at hand kand omkaste den gode oc glædelige Omgengelse imellem fromme Ectefolck. Derfaare efterdi mand veed sig at haffue saadan en Fiende / er det raadeligt alle Ectefolck / at de lade hannem icke faa Indgang met sig. Giffuis hannem nogen Aarsage / da holder hand icke oppe / før end at hand bekommtr sin Vilie. Men en Christelig oc aluorlig Bøn kand vel forjage hannem / at hand icke fremmer sin onde Vilie. Men her om vil

ieg

ieg vjdere tale vdi den Siette Artickel.

2. Kyſkhed kand neppelige bliffue beſtandig / oc beuaris i denne forderffuelige Natur/vden i it helligt Ecteſkab. Derfaare ſiger den hellig Aand ved Paulum: **Paa det mand kand vndgaa oc fly it wkyſkt Leffnet / haffue ſig huer Mand ſin Huſtru/oc huer Quinde ſin Mand.** Thi raader oc Paulus Ectefolck / at de her vdi ſkulle vere huer andre veluillige / paa det at Dieffuelen ſkal icke friſte dennem/oc føre

 dem

dem vdi Wtuct/ imod Guds Ordning/ oc Ecteſkabs Forbaand. Huor met Paulus giffuer tilkende/at Ectefolckis Seng er kyſker forordineret aff Gud/ huor met mand kand ſky oc vndgaa Løſactighed oc Wreenhed. Men efſterdi Dieffuelen haffuer allereniſte ſin Lyſt til Wreenhed oc Wtuct/ beſynderlige iblant Ectefolck/ legger hand all ſin Flijd her paa/ at hand kand Ecteſkabs Kierlighed beklicke/ met en fremmet Kierlighed/ oc føre dem vdi Wreenhed/ imod Ecteſkabs Dignitet oc Herlighed/oc det allermeſt ſøger hand hos dennem/huis Fald ſom kand komme

man

mange til Skade. Exempel vil ieg spare.

3. Husholdning er oc storligen fornøden / foruden huilcken Ecteskabs Stat icke kand vere lystig oc bestandig. Husholdning kalder ieg / Forstand til at regære Hus oc Tiunde stickelige / i Tuct oc Ære. Huor denne Forstand er icke / der maa Huset bliffue met tiden øde. Derfaare vil Paulus / at Quinder skulle vere forstandige oc flittige vdi deris Hus / paa det at alting kand gaa dis bedre. Manden tit oc offte skal vere vden Huset / vdi atskillige Bestilninger oc Ærinde / er her Quinden (som hiem-

me er/) ful/ lad/ vforstandig oc forsømmelig / da kand det Hus icke bliffue bestandigt. Derfaare siger Salomon : Den Quinde skal mand loffue / som frycter Gud / oc hun skal rosis for sine Henders Gierninger. Der kand intet vere slemmere / end en ful/ lad oc ørckeløs Quinde/ den finder Dieffuelen skicket effter sin Vilie / til at føre vdi all Vtuct oc Vanartighed. Ja det er lige saa/ som en vjs Hedning sagde : Naar mand intet giør / lærer mand at giøre det som ont er. Derfaare kaldis Ørckeløshed Dieffuelsens bløde Seng/ huor paa hand lystelige huilis / oc de

som

som ere ørckeløse / sigis at klaa hans Ryg / Men hand beskicker dem til Løn dem som klaa igen. Thi bør en Quinde at fly Ørckeløshed / oc haffue act paa sit Hus met allerstørste Flijd / vdi sin Hosbondis Frauerelse.

Penelope holt Hus vdi sin Hosbondis Frauerelse met Tuct oc Ære / for hun sparede icke Arbeide / men heller end hun vilde vere ørckeløs / løste hun op om Natten / det hun haffde veffuet om Dagen / saa at hun fantis ærlig oc frøm / der hendis Mand Vlisses kom hiem til hende igen / effter hand haffde veret fra hende vdi Tiue Aar.

Clytemnestra/ Kong Agamemnonis Hustru/ hun tog sig intet faare vdi sin Mands Frauerelse/ derfaare lærde hun at giøre ilde/ saa at hendis Mand/ der hand kom hiem/ fant hende en slemmer Hore.

Den Quinde/ som vil vere from/ oc vil findis ærlig/ naar hendis Mand kommer hiem/ hun skal bede oc arbeide: Met Bøn bekommer hun Guds Bistand/ oc forjager Dieffuelen fra sig: Met Arbeide holder hun sit Hus ved Mact/ oc forjager løse Tancker.

4. Børnefødsel actis oc aff Ectefolck/ paa det de kunde haffue

ue baade i deris Liffs tid Trøst oc Hielp aff deris Børn / oc siden rette Arffuinge / som kunde besidde deris Hus / oc arffue huad Gud haffuer vndt dem aff sin Naade oc Benedidelse. Her skulle Ectefolck tage vare / at de icke saa føde Børn / at de bygge sig selff Helffuede / som skeer / naar de icke opføde dennem i Ære oc Tuct / oc naar de søge at giøre dem Rige met de Fattigis wret. Som skeer i tuende maade / som er / naar mand met Wret vil bliffue rig / oc naar mand forrycker sine Tienere deris Løn / oc de Fattige den Hielp / som mand er dem plictig aff Guds befalning.

Den

DEn Anden endelige Sag / huorfaare Ecteskab er ordineret aff Gud / anrører den Christne Kircke oc Menniskelige Samfund. Fordi Ecteskab er lige som en Sæd / huor aff den Christne Kircke oc Menniskelig Forsamling kommer oc opuoxer. For den skyld beskytter oc Gud Ecteskabs Stat / oc vil hannem at vere beuaret / paa det den Christne Kircke kand bliffue ved Mact / oc Menniskelige Forsamlinger bliffue beholdne. Om denne endelige Sag taler den vise Philosophus Plato / oc siger: Mand skal haantheffue oc forfremme Naturen / at hun altid kand

kand bliffue / i saa maade / at mand lader Børn oc Børne-børn effter sig / som kunde gaa i sin Sted / at tiene Gud. Oc der hos siger hand: Wi affle oc føde Børn / paa det wi kunde ant-uorde andre Liffuet / lige som en Lampe/til at tiene Gud/som det sig bør.

Der Paulus seer heden til denne endelige Sag / formaner hand Ectefolck/at de opdrage de-ris Børn met Tuct oc Gudfryc-tig Paamindelse. Thi vden de Vnge vel opfødis Gudfryctelige oc tuctelige/ er der intet gaat at foruente aff dem / naar de bliff-ue gamle / Men de bliffue ickun

vdſkud oc ſkadelige Menniſke/ baade i Kircken oc i Menniſkelig Omgengelſe. Vdi Rom vaar en vnger Dreng/ſom haffde for Sed / at ſtinge Øynene vd paa alle de Fule/ hand kunde bekomme / oc lod dem ſiden flye igen. Der de Viſe vdi Rom ſaae det/ da ſagde de/ at hand ſkulde bliffue en ſkadelig Borgere / oc derfaare omkomme de hannem / at hand intet Ont ſkulde giøre i ſin Alderdom. For den ſkyld er det Chriſtne Forældris høyeſte Beſtilning/ ſom de haffue aff Gud/ at de rettelige opføde Børn/ſom Gud haffuer dem betroet til/ſaa fremt ſom de icke ville ſtraffis for

Wlydighed. Men her om vil ieg
siden videre tale.

DEn Første endelige Sag/
huor til Ecteskab er forski-
cket/ er/ at Ectefolck betencke/ at
de derfor ere sammenføyede aff
Gud/ at de hannem/ som dem
haffuer sammenføyet/ skulle ve-
re tacknemmelige/ saa at de
samdrectelige/ met it Hierte oc
Mund/ hannem loffue oc prise/
tale imellem sig indbyrdis om
hans vise Forsyn oc vnderlige
Gierninger. Disligeste paakal-
de hannem endrectelige/ forma-
ne huer andre til at frycte Gud/
husuale oc trøste huer andre met
Guds Forjettelse/ om det euige

Liff oc Salighed / som alle de skulle bekomme / som her leffue Gudfryctige / vdi Troen oc en god Samuittighed.

De skulle oc tencke / deris Ecteskab at vere en Amindelse / om det Forbaand / som er imellem Christum oc hans Kircke / huorfor Christus oc vil kaldis en Brudgomme / oc den Christne Kircke en Brud.

Disse trende endelige Sager / huorfaare Gud haffuer stifftet Ecteskab / bør fromme Ectefolck altid at haffue for Øyen.

DEn Femte Punct (vdi Ecteskabs Bescriffuelse / som ieg

ieg faaregaff/) er/ at Guds Vilie skal vere Ectefolck en euig Regel/huor effter de skulle leffue.

Denne Regel faaregiffuis aff Gud vdi Fire Maader: Først met Tegen. Dernæst met Lignelse. Siden met Exempel. Der offuer met klare vdtryckte Ord oc Befalning.

DEn Første Maade/om Ectestabs Regel/er Tegen. Gud hand skabte Manden før end Quinden/ derfaare vil Gud/ at Manden skal haffue Myndighed offuer Quinden/ oc vere hendis Hoffuet: Derfaare er det imod Guds Vilie/ om Quinden

vil tage sig Myndighed offuer Manden/ eller om Manden vil forringe sig/oc vere Quinden vnderdanig. Dernæst bleff Quinden tagen aff Adams Side/derfaare er det Guds Vilie/ at hun huercken skal vere offuer hannem/ icke heller haanlige foractis aff hannem. Oc staar her vdi Mands oc Quindis Lighed/ at hand er Hoffuet/ oc hun er Hoffuedet vnderdanig/ ellers vaare de swlige.

Derfaare skulle Ectefolck altid haffue dette Tegen i deris Hierter/ huor aff de kunde lære at drage ens Aag tilsammen. Giffuer oc Naturen hos alle

From-

Fromme dette Tegen faare / at Quinden skiul sit Hoffuet / huor met der betegnis / at hun skal vere sin Mand vndergiffuen / oc leffue vnder hans Tag / oc vere til freds met hans Seng allene.

DEn Anden Maade / huor met Gud betegner den Regel / som Ectefolck skulle leffue effter / er Lignelse. **De skulle vere (siger Gud /) it Kiød.** Aff denne Lignelse vddrager den hellige Scrifft Fem Paamindelser til Ectefolck.

Den Første Paamindelse er: Ectefolck ere it Kiød / derfaare er Ecteskabs Baand meget

større end alt andet Venskab oc Pact/ som kand skee imellem Mennisken paa Jorden/ saa at den ene antuorder sig den anden aldelis/ oc ere huer andre gantske beknyttede/ saa at Manden skal lige saa vel (om Hustruen døer/) holde sig fra Quindens Slect/ som fra sin egen: Oc Quinden (om Manden døer/) skal holde sig fra Mandens Slect/ lige som fra sin egen. Saa at lige som en maa icke tage sin Syster til Ecte/ saa maa hand icke heller tage sin Hustruis Syster til Ecte. Huor om ieg vjdere vil tale i den Anden Artickel.

Den Anden Paamindelse er: Ectefolck ere it Kiød / derfaare haffue de lige Ret til huer andris Legeme / vdi Ecteskabs Bestilning. Jngen aff dem haffuer Ret til sit Legeme / Men den ene haffuer Ret til den andens Legeme / som icke skeer vdi noget andet Forbaand eller Venskab. Thi saa siger Paulus: **Manden haffuer icke Mact offuer sit Legeme / men Quinden: Icke haffuer heller Quinden Mact offuer sit Legeme / men Manden.** Hui saa? For begge deris Lege-

me ere huer andris/ oc begge Legeme ere it Legeme: Thi Quindens Legeme er Mandens Legeme/ oc Mandens Legeme er Quindens Legeme. Her aff indfører Paulus denne Sententze: **Derfaare skal Manden beuise Quinden den tilbørlige Veluillighed.** Aff denne Paamindelse følger saa efftter/ at en Mand maa icke haffue flere Quinder end en/ oc en Quinde maa icke haffue flere Mend end en.

Den Tredie Paamindelse/ som tagis aff denne Lignelse/ er: Mand oc Quinde ere it Kiød/ der-

derfaare skulle de icke forlade huer andre / men vere all deris Liffs tid tilsammen/ effter Guds Ordning. Jøderne atspurde vor HErre Jesum/om mand maatte giffue sin Hustru Skilsmisse Breff/ for huadsomheldst Sag hand vilde: Da suarede Christus aff denne Lignelse: **De skulle vere** (sagde hand/) **To til it Kiød.** Derfaare maa icke Manden atskille det som Gud haffuer sammen bundet.

Den Fierde Paamindelse/ som tagis aff denne Lignelse/er: At Ectefolck skulle elske huer andre. **J Mend**/ (siger Paulus)

 elsker

elsker eders Hustruer/ som eders egne Legeme. Fordi den som elsker sin Hustru/ hand elsker sig selff. Jngen hader sit eget Kiød/ Men hand føder oc vederqueger det/lige som Christus føder oc vederqueger sin Kircke. Derfor skal mand forlade Fader oc Moder/ oc vere sin Hustru tilbunden/ saa at de To ere it Legeme.

Saa see wi her/ at Paulus lærer oss aff denne Lignelse/ at

Ectefolck bør at elske huer an-
dre/ huilcket som Naturlig Low
ocsaa vdkreffuer. Derfor om
nogen Mand hader sin Hustru/
eller nogen Quinde hader sin
Mand/ da giøre de imod Guds
Low oc Naturlig Skel/ som
denne Lignelse tilkende giffuer.
Men her om vil ieg vjdere tale
vdi den Siette Artickel.

Den Femte Paamindelse/
som tagis aff denne Lignelse/ er
denne: Mand oc Quinde ere it
Kiød/derfor bør dem at vere vn-
der en Verdslig Ret/oc vnder en
Religion. Fordi den Enighed
kand aldrig vere bestandig/huor
Mand oc Quinde ere wens vdi

deris Religion. Sandelige/ al-
drig kand deris Hierter vere en-
drectige / naar Manden følger
sin Religion/oc Quinden en an-
den : Naar Manden hader Pa-
pisterj/ oc Quinden føder Mun-
cke oc Alterheste/oc andet Wgu-
deligt Vesen vil beskytte. Der-
for haffue de giort ret / som for-
biude/ at en Gudfryctig skal icke
bebinde sig i Ecteskab / met den
som efterfølger en vrang Reli-
gion. Huad Onde der aff kom-
me kand / haffuer Forfaring tit
oc offte giffuet tilkende. Oc saa
sagde den fromme Matoron
Rebecca : **Om min Søn**
Ja-

Jacob tager sig Hustru aff dette Lands Døttre / da vil ieg icke leffue. Oc Gud biuder vdi den Anden Mosi Bog: J skulle icke tage eder Sønner Hustruer aff Hedningenis Døttre/paa det de icke skulle forkere deris Sind / oc vende dem fra mig. Huorlunde kunde de optucte deris Børn i Gudfryctighed / som der vdi icke komme offuer ens?

Mangen meen sig vel at vere saa stadig / at hand icke vilde

falde fra den rette Religion / oc lade sig forføre aff en Quinde. Men hand er wujs / som icke skyer Ild / om hand kand. Den som skyer icke Fare / hand er værd at komme i Fare. Samsom vaar sterck / Salomon vaar vjs / de bleffue alligeuel forførde aff deris egne Hustruer / som haffde en anden Religion. Wi vide vel Exempel paa denne Dag gruelige nock / baade nær oss oc lenger fra oss. Derfaare acter ieg de Førster at giøre visselige / som icke bebinde sig i Ecteskab met de Personer / som haantheffue den Papistiske Religion. Paulus vil / at wi icke

skulle bære Aag met de Vgude-
lige / meget mindre vil hand / at
wi skulle beknytte oss met de V-
gudelige vnder it Aag / som Dø-
den allerenijste kand løsis / om
der ellers ærlige leffuis.

O En Tredie Maade / om Ec-
teskabs Regel / huor met
Gud giffuer sin Vilie tilkende / er
Exempel. Gud setter Adam oc
Eua alle Ectefolck faare til it Ex-
empel. Disligeste settis Abra-
ham oc Sara faare / som baade
vdi Metgang oc Modgang gior-
de huer andre Bistand. Oc biu-
der Petrus / at alle Quinder
skulle sette sig Sara faare til it
Exempel / at følge hende effter.

Settis oc faare Tobias oc Sara til Exempel: Disligeste Zacharias oc Elisabeth. Kaarteligge / alle de som haffue leffuet effter Guds Vilie/baade i det gamle oc ny Testamente: Ja oc dem som denne Dag leffue. Saa vil oc Gud/ at fromme Børn skulle følge deris fromme Forældris Exempel effter vdi deris Ecteskab. Sandelige/der er intet Exempel krafftigere/ vere sig enten til gaat eller ont/ end Forældrenis. Derfor burde det sig vel/at Forældrene hulde sig i alle maade i deris Ecteskab effter Guds Vilie/paa det de kunde faa Glæde aff deris Børns Ecteskab.

Den

DEn Fierde oc sidste Maade/ huor met Gud fremsetter Ectefolck den Regel/ dem bør at leffue effter/ er Guds klare Ord/ i huilcket hand biuder/ baade huad Ectefolck skulle giøre/ oc huad de skulle lade. Disligeste ocsaa loffuer dem Gaat/ som ere lydige/ oc truer dem met Straff/ som ere sig wlydige. Oc besluttis altsammen her vnder: Mendene skulle elske deris Hustruer: Quinderne skulle ære deris Mend/ oc vere dem vnderdanige. Manden skal icke hade Hustruen: Quinden skal icke heller sette sig imod Manden.

Dem som denne Regel ere lydige / som nu er faaregiffuet / loffuer Gud timelige oc Aandelige Benedidelse : Men dem som hannem ere wlydige / oc icke ville skicke sig effter hans Vilies Regel / dem truer hand / oc straffer Legemlige oc euige / met Forbandelse oc Heffn / lige som de der hannem haffue foractet / oc hans hellige Ordning haffue skendelige traadt vnder Føder.

Saa haffuer ieg nu forklaret den Første Artickel / oc beschreffuet huad Ecteskab er / huorfaare Gud haffuer det ordineret / oc huad Mennicken skulle der om dømme. See wi til Gud / da

da er hand god oc vjs / saa alle hans Ordninger ere gode oc hæderlige. Ansee wi Steden / huor Ecteskab vaar begynt / da vaar det en hellig Sted / huor met oss læris / at Ecteskab er helligt / oc hører til Helligdoms Fremgang oc Formering. See wi til Tiden / da vaar Ecteskab før end Synden kom / huorfaare Ecteskab er ingen syndig Handel / naar mand sticker sig ret effter Guds Regel. See wi til de første Ectefolck / da vaare de fuldkomne / vjse / wskyldige / hellige / retferdige vdi alle maade / saa at alle vjse / hellige / wskyldige oc retferdige Menniske (om nogle

saa vaare) maatte vel følge deris Exempel effter / foruden all straff. See wi til Guds gode Yndist oc Vilie mod Ecteskab / da benedider hand dem / beskytter dem / oc vil vere deris Forsuar. See wi til Ecteskabs endelige Sager / da ere de alle gode oc hellige. Høre wi den hellig Aand / da siger hand: Ecteskab er ypperligt oc ærligt iblant alle / oc en Ecteseng er wbesmittet. Det er / hun er en kysker Seng. Ville wi følge Christi Exempel / da ærer hand Ecteskab met sin Neruerelse / oc omuender deris Vand til Vjn / oc deris Sorrig til Glæde. See wi til Guds hellige Engle /

gle / da tiene de Ectefolck. See wi til fromme Menniske/da loffue de Ecteskabs Stat. Huad ville wi nu mere haffue eller begære/at beskytte Ecteskabs Stat met? Wi haffue Gud Fader/ Gud Søn/Gud den hellig Aand/ wi haffue Guds Engle/wi haffue alle Guds Børn/ som prise Ecteskab. Derfor ville wi holde hannem hellig oc god / intet actendis den grumme Dieffuels forgifftige Raad/ som hand vdblæser vdi mange Ketters Hierter/ til at foracte Ecteskab met/ paa det at hand kand sit Rige formere met all Wreenhed/Horerj / Skørleffnet / oc anden

Vtuct / som ieg icke næffne vil / som Paffuens Prester / Nunner oc Muncke ere vdlærde paa / den gantske Christendom til stor Haanhed / Foract oc Forsmædelse / hos Tyrckere oc Jøder.

Den Anden Artickel.

DEn Anden Artickel / ieg faaregaff først i denne Scriffuelse / om Ectestabs Stat / er om de Personer / som maa giffue sig i Ectestab sammen / effter Guds Low oc Menniskens Low.

Aff det som tilforn sagt er / kunde nogen indføre dette Spørsmaal:

maal: Efftersdi Ecteſkab er Guds hellige Ordning/ærlig oc lowlig hos Gud / hans hellige Engle/ oc alle fromme Guds Børn: Huad maade haffuer det ſig da/at alle Perſoner/huad heller de ere nær i Slect eller ey/ maa icke ligeuel giffue ſig vdi Ecteſkab ſammen? Er der ingen ting vdi Ecteſkab laſtelig eller ſtraffelig i nogen maade/hui forbiudis det da ſomme Menniſke / oc tilſtedis andre? Dette Suar vaar vel nock: Naturlig Low oc Guds Low vil ſaa haffue det/ diſligeſte oc Menniſkelig Low/ ſom haffuer en Part baade Guds Low oc Naturlig Low

at staa paa: Men her henger endnu Tuilsmaal/ hui Gud vilde det saa haffue. Fordi Gud giør ingen ting foruden Sag/ endog at Mennisket kand icke begribe eller forstaa Guds Raad i alle hans Gierninger: Oc derfor bør icke heller at spøre/ hui Gud vil saa haffue giort det eller det/ men vere Gud lydig vdi sit Ord/ oc vdi sin Low/ som hand haffuer indplantet vdi Menniskens Natur. Dieffuelen indstød Eua/ at hun skulde grandske/ hui Gud haffde forbødet/ at æde aff Visdommens Træ vdi Paradis/ oc der met forførde hand hende/oc hun for-

greb sig imod Gud / oc førde det gantske Menniskelige Slect vdi Synd oc Sorrig met sin Off-uertrædelse. Saa vaar det vel oc best / at vere til freds met Guds Vilies Faaregiffuelse / oc skicke sig der effter / oc icke vjdere randsage / huorfor Gud det saa haffue vil / vden det kand skee met god Skel oc god Forstand / aff det som henger hos Guds Befalning / huilcket som vel skee kand vdi denne Sag / som wi nu omtale : Som ieg vil tilkende giffue hos de Regle / der ieg vd-drager aff Naturlig Low oc Guds Ord / om de forbødne Læd / oc vil ieg først fremsette Tre

Regle/som lære oss/huilcke Personer som icke maa sammenbindis vdi Ecteskab / for Slect skyld.

Den Første Regel.

Forældre oc deris Børn/ Item / de som ere vdi Forældris sted/oc de som ere vdi Børns sted/maa huercken nær eller fiern sammenkomme vdi Ecteskab.

FOrældre ere Fader oc Moder / Børn ere Søn oc Daatter. Vdi Foræl-

dris

dris sted ere alle Forældris Sy-
sken/met alle de/som de ere kom-
ne aff / fra Olding til Olding/
euige. Vdi Børns sted ere alle
de/ som afflis aff oss/ fra Børn
oc Børnebørn/oc saa fremdelis
vdi alle Grader oc Læd / euige.
Disse maa icke komme sammen
vdi Ecteskab. Ja leffde Adam
paa denne Dag/ da finge hand
ingen/som hand maatte komme
vdi Ecteskab met. Her aff be-
sluttis de Lower / som Moses
opregner i den Tredie Bogs At-
tende Capitel.

Huorfaare er dette forbø-
det? Huad Grund haffuer det i
Naturen? Ectefolck bør at vere
lige/

lige / icke udi Vilkaar / men i
Kierlighed / Reuerentz / Digni=
tet oc Samquem. Dette kand
icke skee imellem Fader oc Daat=
ter / icke heller imellem Moder oc
Søn: Fordi Søn oc Daatter
bør at ansee Fader oc Moder i
Guds sted / oc giøre dem Reue=
rentz oc Ære næst Gud. Toge
nu Faderen Daatter / da for=
ringede hand sig selff / oc foracte=
de den Dignitet / som hand haff=
uer aff Gud / oc der met vnder=
ginge Guds Ordning / som Gud
vil haffue ved Mact. Maa icke
nu Fader haffue sin Daatter /
saa maa icke heller Faderbroder
haffue sin Broders Daatter /
eller

eller Modersyster haffue sin Sy=
ster Søn/ for de gaa vdi Foræl=
dris sted vdi Dignitet oc Ære:
Meget mindre maa nogen haff=
ue sin Søns Daatter / eller
Daatters Daatter/ ꝛc. Fordi
dis lengre de gaa vd Forældre oc
Børn/ dis større voxer der imel=
lem dem Kierlighed oc Reue=
rentz: Som wi see for Øyen/ at
fromme Menniske elske mere de=
ris Faderfader / end deris egen
Fader / oc hand disligeste elsker
mere sin Søns eller Daatters
Barn/ end sit eget Barn / som
daglig Forfaring oc lære kand.
Saa besluttis denne Første Re=
gel aff det Fierde Budord:
Du

Du skalt ære din Fader oc din Moder / at det kand gaa dig vel paa Jorden.

Om nogen kand icke forstaa denne Grund / som nu er omtalet / huorfor Gud haffuer forbødet deris Samkomme vdi Ecteskab / som Regelen liuder om / vere sig til freds met Naturlig Indgiffuelse oc Guds klare Forbud.

Den Anden Regel.

Brødre oc Systre maa icke giffuis i Ecteskab sammen.

Den-

DEnne Regel er klarlige indplantet vdi Naturlig Low/ oc vdtryckt met aabenbare Ord vdi Mosi Low. Derfor bør hand oc at holdis aff alle Mennisker/ som ville vere Gud oc Naturlig Low lydige. Huad Grund haffuer denne Regel? Broder oc Syster ere lige effter Naturlig Low/oc disligeste ere de it Kiød: Men Hosbonden skal vere Quindens Hoffuet i Ecteskab / oc Quinden skal vere Manden vndergiffuen. Saa vaar det nu imod Naturlig Low oc Guds Ordning / at de skulde imod Naturen giøris wlige / de som Naturen haffuer

giort lige. Item/ skal Mand oc Quinde tilhobe føyes/ at de bliffue it Kiød/ som kand icke skee met dem/ som ere Naturlige it Kiød. Mand kand oc vel søge flere Sager/ hui Gud icke vil/ at Sysken skulle vere i Ecteskab sammen.

Den Tredie Regel.

Broder maa icke faa sig Systers eller Broders Daatter/ ey heller nogen aff dem/ som aff hannem eller hende afflis/euige: Icke maa heller Syster faa sig Broders

ders eller Systers Søn/ icke heller nogen som afflis aff dem/ euige.

DEnne Regel haffuer sit Fundament vdi den Første. Faderbroder hand er sin Systers Daatter i Faders sted/ oc Syster er Systers daatter vdi Moders sted / dissligeste er oc Syster sin Broder Søn vdi Moders sted/ oc alle dennem/ som afflis aff hende. Derfaare er euigt Forbud imellem Broder oc Broders Barn/ imellem Syster oc Systers Barn/ oc Børnebørn. Som den vise oc Hedenske Jurisconsultus, Paulus /

som lefde i Alexandri Keyseris tid / forstod aff Naturlig Fornufft / der hand sagde: Jeg maa icke tage min Broder Søns Daatter til Ecte / for ieg er hende vdi Faders sted.

Forbud vdi Guds Low gaar icke vjdere / derfaare maa vel effter Guds Low tuende Brødris eller Systens Børn Ectis sammen. Jeg siger effter Guds Low / fordi Menniskelig Low er siden giffuet aff Mennisken / som icke er / eller nogen tid bliffue kand / lige met Guds Low. Men huad Fundament Menniskelig Low haffuer / vil ieg strax sige / oc huor vjt hun strecker sig. Men

her vil ieg dette haffue begrundet/ at Guds Low icke forbiuder mig/at tage min Fader Broders Daatter / eller min Fader Systers Daatter til Ecte/for det er huercken imod de Regle/som ieg haffuer vddraget aff Mose/ icke heller imod deris Grund oc Fundament/som de ere opbygde paa.

Keyser Maximilianus den Anden fick sig sin Fader Broders Caroli den Femtis Daatter / der met syndede hand intet imod Guds Low. Før end Lowen kom / fick den hellige Jacob sig sin Moder Broders Daatter til Ecte. Der Moses haffde faaet Lowen aff Gud/oc Folcket

haffde bejaet Maledidelse offuer dem / som noget fordriste sig til at giøre imod Lowen / da beski-ckede hand dette saa selff / at disse Jomfruer / Egla / Melcha oc Noa / finge deris Fader Brø-dris Sønner til deris Hosbon-der. Guds tro Tienere Josue / som kom i Mosi sted / giffte til-sammen Axa oc Othoniel / som vaare To Brødre Børn / huil-cket som Josue aldrig haffde giort / haffde det veret imod Guds Low. Joseph hand Ecte-de (som den fromme Philippus ret meen/) Jomfru Mariam / som vaar hans Fader Broders Daatter / huilcket som den helli-

ge oc retferdige Mand haffde al-
drig giort / om det haffde veret
imod Guds Low. Saa er det
saa vist / som noget kand vere / at
Gud haffuer icke forbødet nogen-
sted i den gantske hellige Scrifft /
at Brødre Børn / eller Systene
Børn / maa ey sammen komme
vdi Ectestab. Dissligeste vaar
det frjt effter Keyser Lowen / ind-
til Paffuen fick Matt oc Offuer-
haand / offuer Keyseren oc alle
Christne Konger / som paa det
sidste vigte / oc annammede hans
Low / oc gaffue sig aldelis vnder
Paffuen / som dog dispenserer oc
offuerbær met dennem / som Pen-
ninge ville giffue.

VIlt du da/ (maa nogen sige/) at mand skal holde sig vdi Ecteskabs Tilhobesøyelse effter Guds Low allereniste / oc intet acte her vdi Menniskelig Low.

Guds Low skal mand acte offuer alt / her duer ingen Vndertagelse. Men Menniskelig Low/ om Ecteskabs Handel/ er trendefold:

Kircke Lowen/ som Paffuen giffuet haffuer.

Keyser Lowen/ som Keysere haffue giffuet.

Lands Low/ som huert Land haffuer/ enten aff lang tid/ eller aff deris Lands Herre/ vere sig Konge/ Første/ eller ypperst

Øffrighed vdi Landet. Om disse Tre slags Lowver haffue wi her at acte/huad mand bør at holde.

Om Kircke Lowven / som Paffuen aff Rom haffuer lagt paa den Christne Kircke / siger ieg saa : Efftersdi Paffuen er den rette Antichrist/ oc forfølger Guds Folck/ myrder oc omkommer Jesu Christi rette Lemmer/ bør oss intet at vere hans Low vndergiffne. Thi hand haffuer ingen Ret/at sette oss nogen Low faare/ oc icke heller ere wi plictige/ at vere hans Low lydige. Men om der findis noget vdi Paffuens Low/som er til gaffns/ da holde wi det : Icke fordi at

Paffuen haffuer det bødet/ eller wi ere hannem vndergiffne/men fordi det haffuer en anden sted sin Grund. Saa holde wi meget aff det/ som Philosophi haffue ret sagt: Icke for de haffue det sagt/ men for det er gaffnligt.

Om Keyser Lowen siger ieg saa: At det er ret oc tilbørligt/ at alle de/ som ere vnder Keyserdommet/ bør at vere Keyserens Low lydige/ saa lenge hand icke forgriber sig imod Gud. Efftersdi da at nogle Christne Keysere haffue annammet den Low om Ecteskab/ oc befalet hende deris Vndersaatte/ at ingen skal giffstis sammen inden Fierde Læd/ bør

bør alle Keyserens Undersaatte/ at vere denne Low lydige. Icke anseendis Paffuen/som den samme Low haffuer bestillet: Men allereniste Keyseren/som haffuer Mact/at sticke vdi sine Lande oc Rige/ (saa vjt hand icke forgriber sig imod Gud/) huad hand forstaar at komme Lande oc Rige til Gode oc Bestandighed.

Lands Low er/ som huert Land haffuer for sig selff/ enten aff lang Seduaane/ som icke kand foruandlis vden Forargelse/eller aff Lands Herrers/Kongers oc Førsters vjse Betenckelse/ som det sticker/ oc met Low stadfester/ som deris Lande oc

Riger kand vere til Gaffn oc Gode: Dog saa/at de intet fordriste sig til/at giøre imod Guds Low. Saadan Low bør huert Land at vere vndergiffuen / oc vere lydig/ saa fremt som mand icke vil fortørne Gud/ (som biuder oss/at vere vor Øffrighed lydige/) oc falde vnder Øffrigheds Heffn oc Straff. Nu haffue wi her vdi Danmarckis oc Norgis Riger / baade aff Lands Seduaane / oc aff screffuen Kircke Ordinantz/at ingen skal komme sammen i Første/ Andet oc Tredie Læd/ saa at næst Syskene Børn maa icke end komme sammen vdi Ecteskab. Denne Low

bør

bør oss alle/ Danske oc Norske/ at vere lydige/ om wi icke ville falde vnder Guds Vrede/ oc komme vnder vor Øffrigheds Heffn oc Straff.

HVad siger du her om/ (maa nogen sige/) at vor Konge (som sigis/) vil faa sig til Hustru sin Fader Systers Daatter? Er icke det imod vor Seduaane her vdi Danmarck? Er det icke imod vor Kircke Ordinantz/ som du selffuer bekender? At det er icke imod Guds Low/ det giffuer ieg dig effter: Thi ieg finder det icke forbødet/ oc beuisis oc met Exempel/ at det vaar sømmeligt oc tilbørligt vdi det

gamle Testamente / oc mange Keysere ocsaa efftterlode oc tilstedde det.

Her til suarer ieg saaledis: Endog ieg kunde vel suare met it Ord oc met rette / at Øffrighed bindis icke vnder alle de Lower / som hand giffuer sine Vndersaatte / men allereniste saa vjt / at hand giør intet imod Gud / oc giør sine Vndersaatte ingen Wret / imod den Low / hand giffuet haffuer / men dennem beskaffer / huad retferdigt er / beskytter oc beskermer dem / oc lader huer mand skee effter Low oc Ret / vere sig Løn eller Straff. Huo som saa giør / hand haffuer for

sig den Frihed/at hand maa giøre noget/ (saa fremt som hand giør icke imod Gud/) huilcket hannem icke bør at lide vdi sine Vndersaatte/ vden hand det efterlader oc tilsteder aff besynderlig Gunst oc Naade. Maximilianus fick sig til Ecte sin Fader Broders Daatter/som ieg tilforne sagde/ derfaare bør hannem icke at tilstede/at huer Adelsmand/Prest/Borgere oc Bonde/maa giøre effter hans Exempel/ men hand bør at straffet/ om nogen vil forgribe sig imod Lowen.

Men fordi at ieg kand vel tencke/at dette Suar (endog at

det

det er ret oc fast/) icke fornøyer alle / vil ieg det Suar her hos sette / som alle skulle fornøyes met / som vide oc forstaa / for huad endelige Sager Øffrighed haffuer giffuet denne Low om Ecteskab / oc hende stadfestet: Finde wi de endelige Sager at komme offuer ens met Kongens Giffterмaal/da kand ingen klage/at det skeer imod Lowen/som menige Mand er vndergiffuen.

FOr huad endelige Sager er da denne Low giffuen oc stadfest/at ingen maa her vdi Danmarckis eller Norgis Riger komme sammen vdi Ecteskab inden Tredie Læd?

Den

Den Første Sag til alle gode Lowver er / at mand kand der met affuerie Menigheds Skade.

Den Anden Sag er / at mand kand der met søge Menigheds Gaffn oc Beste.

Menigheds Skade er det / naar Slect oc Byrd / som ere nockſom forbundet tilhobe met Naturlige Affecter / at de der offuer forbinde ſig met Suogerſkab vdi Andet oc Tredie Læd: Thi huor det ſkeer / bliffue mange Parthj / ſaa at de ſom ere baade Slect oc beſuogrede tilſammen / holde tilhobe / oc ſette ſig imod dennem / ſom de ere icke vdi Slect met / eller bebundne

met

met vvi Suogerskab / huor aff mand paa det sidste maa foruente Oprør / Mord / oc Lands Forderffuelse. Jeg vil icke faaregiffue Exempel / fordi de Store forstaa mig vel / oc forfare vel hos sig selff / at det er saa / som ieg siger. Denne Skade kand affueries / naar mand icke maa tage sig Hustru inden Tredie Læd.

Menigheds Gaffn oc Beste søgis / naar mand saa sticker Low oc Ret / at mange kunde met Kierlighed bebindis tilhobe. Dette meente vise Forstandere at kunde skee / naar de / som icke vaare bebundne met Blod / kunde sammenbindis met Suogerskab.

Naar en faar sig en Hustru aff fremmet Folck/da bebindis hand til hendis Slectinge/lige saa som til sin egne / oc der met spredis Kierlighed vd iblant mange/ oc mange sammenbindis vdi stort Venskab tit oc offte aff it Ecteskab. Haffde det veret sømmeligt her vdi Riget/at huer mand maatte gifftet sig met sin Fader Systers eller Moder Systers Daatter/da haffde det vden tuil gaaet saa til lenge siden/som det gaar til vdi Stranden/ huor de store Fiske æde de smaa op / saa at den som mindre er/ maa altid made den som større er. Saa er det derfor saare viselige be-

rammet met Gifftermaal/ her i Danmarck oc Norge/ for Menigheds Skade at affuende / oc Menigheds Beste at haantheffue oc fremme.

Acte mig nu grant / om vor naadige Herris Gifftermaal kommer offuer ens met disse endelige Sager/eller oc ey. Kommer det icke offuer ens met disse tuende Sager/ da er dit Klagemaal ret: Men kommer det offuer ens met disse endelige Sager / (som det giør vdi Sandhed/) saa at det kommer det gantske Rige til gode/oc affuender Skade / som kunde komme vdi andre maader/ da er icke dit

Kla-

Klagemaal ret: Thi her skeer intet imod vor Low oc Kircke Ret/ som allereniste vdi denne Sag anseer Lands oc Rigis / oc den Christne Kirckis Gode oc Gaffn. Saa see wi klarlige / at en ting kand somme forbiudis / oc somme tilstedis / for de samme endelige Sager skyld. Oc naar den endelige Sag er ens vdi alle maade / da er icke Tilstedelse imod Forbud / fordi de komme baade offuer ens vdi Lowens yderste Vilie. Dette vil ieg haffue sagt om dette Spørsmaal / paa det at de / som Sagen icke ret forstaa/kunde vnderuisis.

NV vil ieg met det kaartiste giffue tilkende / huor vjt Suogerskab forhindrer Ecteskab. Dette Fundament skulle wi først acte / at Mand oc Quinde vdi Ecteskab ere it Kiød / som sagt er: Her aff haffue wi disse trende Regle at acte / aff huilcke wi kunde forstaa oc dømme / naar Suogerskab forhindrer Ecteskab / oc naar det icke forhindrer.

Den Første Regel.

En Mand skal holde sig lige saa vel fra sin Hustruis Slect / (om hun døer/)

døer/) som fra sin egne Slectinge/oc en Quinde skal holde sig lige saa vel fra sin Mands slect/ (om hand døer) lige som fra sine egne Slectinge.

AF denne Regel følger dette euige effter: Jeg maa icke haffue min egen Syster til Ecte/ derfor maa ieg icke heller haffue min Hustruis Syster til Ecte. En Quinde maa icke haffue sin Broder til Ecte/ derfaare maa hun icke heller (effter sin Mands Død/) haffue hans Broder til Ecte.

Den Anden Regel.

En Mand maa icke tage den Quinde til Ecte/som icke maa tage hannem til Mand: Oc en Quinde maa icke Ectis met den/som hende icke maa Ecte.

Min Stiffmoder maa ieg icke tage til Ecte/ fordi hun maa icke tage mig til Mand/ som er hendis Hosbondis Søn/ thi hun skal holde sig fra alle sin Mands Slectinge/ lige som fra sine egne/ effter den Før-

Første Regel. Min Daatter maa icke Ectis met min StiffFader / derfaare maa icke min StiffFader tage min Daatter til Ecte / fordi min StiffFader skal holde sig fra sin Hustruis Slect/ lige som fra sin egen.

Den Tredie Regel.

Mandens Slect oc Quindens Slect forbiudis icke for Suogerskab/ at komme sammen vdi Ecteskab.

AF denne Regel efftersølger/ at Fader oc Søn kunde saa giffte sig / at den ene faar Moderen / oc den anden faar

Daatteren. Item/om en Mand haffuer en Søn/oc gifter sig siden met en Quinde/ som haffuer en Daatter / da maa den Søn oc den Daatter vel haffue huer andre. Item/ en Mand haffuer min Syster til Ecte/ oc ieg haffuer min Hustru / døer nu ieg oc min Syster/da maa den Mand/ som igen leffuer / tage min Efterleffuerske til Hustru / for den Mand vaar beplictig til at holde sig fra sin Hustruis Slect/det er/fra min Syster/Daatter/eller Moder / oc icke fra min Hustru/effter min Død/thi de vaare huercken vdi Slect eller vdi ret Suogerskab.

Vdi Kiøge / nogle Aar siden / vaar en from Mand / ved Naffn Simon Scriffuere / oc en anden from Mand / ved Naffn Thomis Nielssøn / nu baade salige met Gud. Denne Thomis Nielssøn faar sig til Hustru Simons Syster: Simon døer hen / disligeste oc hans Syster / som vaar Thomis Nielssøns Hustru. Her leffuer igen Simons Hustru / oc Thomis Nielssøn / disse gaffue sig sammen vdi Ecteskab. Huor aff mange toge sig Forargelse til / dog met wret: Fordi de giorde huercken imod Guds Low eller Mennistelig Low.

Scriffuis ocsaa dette Exempel: Der vaar en Greffue/ som haffde Tolff Rytere vnder sig/de Fire haffde hans Systre/de Fire haffde hans Døttre/de Fire vaare hans Sønner/oc de vaare alle Tolff fødde aff en Moder/ oc intet vaar her met syndet/huercken imod Guds Low / eller Verdslig Low. Den Greffue haffde Fire Døttre met en anden Quinde/oc den Quinde/som haffde de Tolff Sønner / haffde Otte / før end hun fick denne Greffue/ oc fick siden Fire Sønner met Greffuen/ saa syndis der intet met/huercken imod Verdslig Ret eller Guds Low.

Den Tredie Artickel.

DEn Tredie Artickel / som ieg faaregaff/ er / huorlunde mand skal berede sig til/ før end Troloffuelsen begyndis. Her priser ieg icke menige Mands Vjs oc Beredelse til Ecteskab : Men ieg vil faaregiffue/huad Gudfryctighed/Ærlighed oc Høffuiskhed vdkreffuer aff Guds Børn/ oc befindis vdi lowlige Exempel/ baade vdi den hellige Scrifft / oc hos mange Fromme. Denne Beredelse vil ieg befatte vnder Fire Puncter.

I.

En hiertelig Bøn til Gud.

II.

Vduellelse hos dig selff.

III.

Raadslag met Forældre.

IIII.

Hemmelig Forfaring hos hendis Forældre/ som begæris til Ecteskab.

Den Første Punct.

DEn Første Punct er / at den som acter at giffte sig/ skal / før en hand vender sit Hierte til nogen Person / inderlige bede Gud / at hand vil forskaffe hannem den/ som Gud kand vere til ære/ oc sig til gode/ effter Guds Vilie / oc andre til gaat Exempel. Den som icke vdi denne maade begynder sit Ecteskab/

skab / hand meget forseer sig. Fordi all den ting som god er / hun giffuis aff HERREN / som Jacobus siger / oc besynderlige en god Hustru / som den vise Salomon i sine Sprocks Niende Capitel siger: **Hus oc Rigdom giffuis aff Forældre / men aff HERREN giffuis en forstandig Hustru.** Her er icke Salomons Mening / at Hus oc Rigdom kommer allene aff Forældrenis Forsyn / oc icke er Guds Gaffue / eller icke giffuis aff Gud: Men hand ligner tilsammen / Hus / Rigdom oc en god Hustru. Lige som hand saa

vilde sige: Hus oc Rigdom giff-
uis vel aff Gud / men er dog in-
tet regnendis imod denne ypper-
lige Gaffue / som er en god Hu-
stru / den giffuer Gud besynder-
lige / de andre timelige Gaffuer
ere her imod plat intet at regne.
Derfaare skal mand bede aff
Gud/at hand vil giffue hannem
Hustru/oc vende hans Hierte til
den/som sig kand vere behagelig.

Mange ville først selff vduelle
sig den Person/dem behager/oc
ville aldelis der hos bliffue/ihuo
der vil imodstaa/oc siden paa en
quantzujs bede vor HERRE/icke
at hand skal vendet/om det han-
nem icke behager/men at hand vil
for-

forfremme deris begæring. Det er intet andet/ end at giøre Gud til en Ruffere/ oc tage først fra hannem/ det du vilt siden aff hannem/ at skulle giffuis dig. Men du/ som frycter Gud/ oc kender hannem at vere din rette Fader/ begær aff hannem/ det som dig kand komme til gode/ oc hannem til ære: Saa skalt du befindet/ at hand skal lade sig finde en vis Raadgiffuere/ oc giffue dig sind til den Person/ som dig skal komme til Glæde. Oc kand mand effter denne mening sticke sin Bøn:

O Allmectigste/ vise oc gode Gud/ som haffuer

uer skabt mig effter dit Billede/ at ieg skal dig ære oc prise i denne Verden/ oc til euig tid. Jeg beder dig for din kiere Søns / min eniste Frelseris/ Jesu Christi skyld/ at du regerer mig met din hellig Aand: Oc om det er dig til Ære/ oc er din hellige Vilie/ at ieg skal dig ære oc prise i Ecteskabs Stat/ da giff mig den Person/ at leffue met vdi Ecteskab / som dig kand bliffue

beha-

behagelig/oc mig til Gode oc Bistand. O HERRE/ om det er din Vilie / da vent mit Hierte til den Person/som Gudfryctige/ tuctige oc ærlige vil leffue met mig: Oc lad mig icke aff Kiød oc Blod / oc aff blind Kierlighed/ forføris/ mig til Forderffuelse oc Skade. O HERRE/giff du de beste Raad/oc fuldkomme dennem/dig til Ære/ Amen.

Den Anden Punct.

Naar du faar nu Sind til nogen Person/ som dig er behagelig/ haste intet/ men offueruey disse omstandige Vilkaar hos dig selff effter huer andre/ som de Bogstaffue/ ieg haffuer her hos set/ vduise:

A. Huad Forældre hun er kommen aff.
B. Huorlunde hun er opfødt.
C. Huad Seder hun haffuer.
D. Om hun er forstandig.
E. Om hun altid noget tager sig til Gierning.
F. Om hun haffuer it gaat Sind.
G. Om hun er Gudfrydtig.
H. Hendis Personis Skick.
I. Om du kant vere hendis lige.

Om

Om disse Vilkaar vil ieg noget faaregiffue/ effter som Bogstaffuene vduise.

A. Først skalt du acte/ huad Forældre hun er kommen aff/ som du acter at vduelle til din Hustru/ fordi gierne tyer mand paa den Æt/ som mand er kommen aff. Den som er kommen aff gode/ fromme oc Gudfryctige Forældre/ forhaabis/ at hun skal følge deris Fodspor: Den som er kommen aff vfromme/ Vgudelige/ tyranske/ vvenlige Forældre/er befryctendis/at Affkommet skal vere lige saadant. Fordi der fødis icke gierne Lam aff Vlffue/ icke heller Duer aff

Raffne: Men huer slecter gier=
ne paa det hand er kommen aff.
Men dette Raad acter ick Vng=
dommen/ men mere see effter
Penninge oc Fauerhed/ følger
siden Fromhed hos/ da tage de
det til tacke/ men Rigdom oc
Deylighed actis offuer alt.

B. Dernæst er at acte/ huor=
lunde hun er opdragen oc opfødt
aff Barndom. Mange ere vel
fødde aff gode/ fromme Foræl=
dre/men dog ere icke strax tilbør=
ligen opdragne. Dauid hand
ligner Børn ved Vjnrancker/
som gierne beholde deris Mo=
ders Natur/ besynderlige om de
røctis aff Begyndelsen/oc skæris
aff

aff dem de wnyttelige Grene / som fortage den rette Dyd/men forsømmis de/da foruoxe de/met wnyttige Grene oc Blad/saa at der er ingen god Vin at foruente vdaff. Derfor sige vise Mend/ at Opdragelsen er den / som altingist henger paa / baade til Gode oc til Onde.

Alle Menniske føre met sig til Verden den oprindelige Synd/ som mand kalder Arffue Synd. Maa hun sig selff raade / da gaar det saa til met Menisket/ (ihuor gode Forældre det er født aff/) lige som met en Ager/ som er icke aff Naturen god: Lader mand hannem bliffue wdyrcket/

da voxer der intet vden Vkrud/ som er ingen til Gaffn: Men dyrcker mand hannem / ophugger onde Rødder / pløyer oc gøder hannem / oc saaer der gaat Korn vdi/da forbedris hand mere oc mere. Ja Vrter/ som voxe paa Marcken for sig selff/ naar de tagis hiem/ oc røctis aff Vrtemesteren / da faa de strax en anden Natur / oc bliffue meget krafftigere. It Træ/ som synis/ at ville voxe kroget/ kand mand met Kaanst rette/ saa at det voxer ret op. Saa siger oc Salomon: Daarskab er rodfest vdi Barnens Hierte/men

met

met tilbørlig Opdragelse
kand mand den oprycke.

Huad Optuctelse oc Opdragelse aff Barndom haffuer meget paa sig/ lærde den Hedenske Dommere Lygurgus sine Borgere vdi den Stad i Grekeland/ som hed Sparta. Der hand saae/ at Borgerne haffde liden act paa/ huorlunde de fødde deris Børn op/ men meente/ at Børnene skulde vel slecte paa deris Forældre/alligeuel om mand icke end saa flittige opdroge dem strax aff Barndom/ oc der met foractede Lygurgi Raad/ som altid formanede dem/at de skulde

haffue opseende paa deris Børn/ huorlunde de opføddis. Huad giør her Lygurgus? Hand tog tuende vnge Racker/ som vaare fødde aff en Moder oc en Fader. Den ene holt hand til Jact/ oc øffuede hannem der til Dag fra Dag. Den anden skøtte hand intet om/ men lod hannem løbe vdi Stægerset/ huor hand vilde/ oc haffue Hoffuedet i den ene Gryde effter den anden. Der disse To Hunde vaare saa opfødde/ da førde hand dem op paa deris Raadhus/ oc haffde bundet dem tilsammen. : Oc der hand haffde set en Hare mit paa Gulffuet/ oc en Gryde met en Mulie/

da slo hand disse To Hunde løs. Den hand haffde vant til Jact/ hand søgte strax Haren: Men den anden søgte Gryden/ oc stoppede Hoffuedet vdi den indtil Halsen/ oc sløg vdi sig alt det hand kunde. Der Borgerne det saae/ da loe de alle/ som det saae/ oc spurde Lygurgum at/ hui hand det giort haffde/ oc huad det narriske Spectackel haffde paa sig. Hand suarede: Disse To Hunde ere fødde aff en Moder oc en Fader/ men de ere icke ens oplærde: Den ene holt ieg til Jact/ den anden lod ieg leffue sig selff. Huor aff i kunde forstaa/ det som ieg altid haffuer sagt

eder / at der ligger megen Mact paa / huor mand opfødis aff Barndom. Dette Exempel rørde mere de Spartaner / end alle de Raad / hand tilforne haffde giffuet/oc der effter haffde større Flittighed / til at optucte deris Børn/end tilforn. Derfor raader ieg oc den/ som vil giffte sig/ at hand icke allereniste seer/huordanne hendis Forældre ere/ som hand begærer til Hustru/men ocsaa/huorlunde hun er aff Barndom opdragen oc optuctet.

C. Næst en ret Optuctelse aff Barndom/skalt du oc acte/huad Seder hun haffuer/naar hun er bleffuen Mand voxen. Ydmyge

Seder / bluferdige oc høffuiske i Ord oc Facter/ere de beste. Fordi den som ydmyg er/ bliffuer oc vel sin Mand lydig : Men er hun hoffmodig / da er der intet gaat inde vdi Hiertet / oc heller intet gaat er at foruente vdi omgengelsen. Er hun bluferdig/ oc icke kaster Syn paa huer mand/ da er forhaabendis / at hun skal holde sin Mand en ærlig oc tuctig Seng : Men slar hun Øynene op paa huer mand / oc gnisser at dem / er befryctendis / at hun icke bliffuer til freds met en Mand. Dette ere icke mine Ord / men Jesu Syrachs/ i det 26. Capitel : En Quindis

Wbluhed (siger hand/) lader sig see i opløffte Øyen/ oc lader sig kende paa hendis Øyne ladder. Fordi paa de vduortis Seder giffuer det sig tilkende/ som er skiult i Hiertet/ huad heller det er/ Dyd eller Wdyd. Høffuiskhed vdi Ord oc Facter beprydér en Jomfru/ meget mere en Guld oc Perler. Faa Ord lader en Jomfru best: Gode Facter pryder mest. Huor de ere/ er alt gaat at foruente.

D. Her næst er at acte/ om hun er forstandig/ saa at hun kand staa Hus faare/ oc regere dem som skulle vere vnder hen-

dis befalning. **En vjs Quinde (siger Salomon/) opbygger Huset.** Derfaare den som faar sig en vforstandig Quinde/ faar sig meget Kummer oc Genuordighed/ hand selff nødis til at vere baade Hustru oc Hosbonde: Thi huor Quinden kand icke regere Hus oc Tiunde/ men lader altingist raade sig selff/ der kand icke Huset bliffue ved mact/ oc icke heller bliffue fast Kierlighed imellem Mand oc Quinde. Derfaare giøre de Forældre ret/ som lade deris Børn vide deris Bestilning / oc see huorlunde de omgaa met Husholdning / oc vn-

vndertiden lade dem raade/ paa det de kunde dis bedre vnderuise dennem vdi det dem fattis.

E. Om it Quindfolck altid noget tager sig til Gierning / er forhaabendis / at hun bliffuer flittig / naar hun faar sit eget Hus at staa faare. De som kræ-se met deris Børn / oc kunde icke lide / at de tage sig noget til / de forraade deris Børn. Fordi Vrckeløshed (som ieg tilforn sagt haffuer/) er Aarsage til sto-re Fald oc meget Ont. Derfaa-re er det loffligt / at rige Folck holde deris Børn til at lære at læse / oc lade dem øffue sig vdi Gudfryctige oc kyske Scriffter:

Thi aldrig læs mand det som gaat er / at der bliffuer ey noget hengendis ved.

F. Er ocsaa at acte / om den / du acter at vduelle til din Hustru / haffuer it gaat Sind. Mange ere vel optuctede / haffue vel oc gode Seder / oc ere forstandige: Men haffuer hun it ont Sind / naar noget skeer hende imod / da er der noget forborget vdi Hiertet / som mand icke kand vide aff de vduortis Seder. Derfor hører det sig / at tage sig vare / den som acter sig at leffue it roligt Leffnet met sin Hustru. Jeg kalder icke ont Sind / om hun bliffuer vred paa Synd oc Last / oc

kand icke lide/ at noget wtucteli=
ge handlis: Men om hun lader
sig lettelige fortørne/foruden ret
Aarsage/ oc henger der vdi len=
ge/ oc icke vil offuergiffue igen/
det som hun aff it ont Sind haff=
uer sig faare taget. **Det er be=
dre/ (siger Salomon/) at bo
vde paa en vilden Orck/
end vere i Hus met en tret=
actig oc vredactig Quinde.**
Dette kommer altsammen aff
it forborget hoffmodigt Hier=
te/ som mere vil giffue sig tilken=
de/ naar hun bliffuer sin egen
Hustru.

G. Om

G. Om hun er Gudfryctig/ er vel det ypperste oc beste Clenodie/ en Jomfru kand føre til sin Brudgomme. Fordi huor Gudfryctighed er/ der følger meget mere gaat. **Den største Visdom** (siger Salomon/) **er Guds Fryct.** Item: **Den Quinde/ som frycter Gud/ er Prjs værd.** Ja sandelige er hun Prjs værd: Thi huor Guds Fryct er/ der er Troen til Gud/ der er Kierlighed/ der er Kyskhed/ der er Retferdighed/ der er en god Samuittighed/ der er it gaat Forset/

 der

der skyes Synden/ oc søgis met all Flid alt det Gud er behageligt / oc Mennisken tacknemmeligt / der forsmaaes ingen / der ansees Fattige oc Rige. In Summa/ huor Guds Fryct er/ der er den største Rigdom / den rettiste Vey til alt gaat vdi Verden/ oc Salighed vdi den anden. Derfaare siger Salomon: **Den som fryčter Gud/ hand intet forsømmer.** Det er: Hand lader intet staa tilbage/ men giør alt det som hand veed at Gud er behageligt. Men huor der er icke Guds Fryct/ der samlis tilhobe alle de

Wdy-

Wdyder/som ere imod de Dyder der Guds Fryct haffuer met sig. Saa at det er icke bedre / at bo i Huse met en Wgudelig Quinde/ end met Dieffuelen / som hun visselige haffuer til sin Herre.

H. Her effter er oc at acte hendis Personis Skick oc Vext/ hendis Deylighed / Sundhed/ oc andre Legemlige Vilkaar. Mange see allerenişte effter den vduortis Deylighed/ som er vel en ypperlig Guds Gaffue/ oc er it gaat Tegen/ at der skal vere it gaat Hierte inden for / om det icke ellers bliffuer foruent aff Hoffmod / som Dieffuelen indskiuder deylige Menniske. Saa

er Deylighed icke at foracte/ naar de Dyder/ som ieg haffuer opregnet/ ere der hos: Men ere icke de Dyder hos Deylighed/ da er hun icke meget værd. En Quinde/ (siger Salomon/) som er deylig oc daarlig/ hun er lige som en So/ som haffuer en Guld Ring i Næsen. Item: Smuckhed er falsker/ oc Deylighed er forfengelig. Ja de som ere meget brad faure vdi deris Vngdom/ de bliffue meget forfærdelige/ naar de bliffue gamle.

Sund-

Sundhed oc Karskhed er en ypperlig ting / huor hun boer vel / det er / huor Hiertet er oc sunt oc karskt.

I. Naar du effter disse Bogstaffue haffuer skudt den du haffuer faaet Sind til / da see til / at du intet daarlige begynder: See til om du kant vere hendis lige met Æt / met Affkomme / met Slect / met Seder / oc met andre Vilkaar / som kunde tiene / at du icke daarlige begynder / det du siden skammelige skalt affstaa. Saa raader oc en Hedensk Poete / som siger: Vilt du giffte dig / da søg din lige.

Den Tredie Punct.

DEn Tredie Punct er / at mand skal icke forgette det Fierde Budord: **Hædre Fader oc Moder / at det kand gaa dig vel paa Jorden.** Derfaare / naar du haffuer saa beraadt dig met dit eget Hierte / oc haffuer vdualt den Persone / som du meent dig at kunde vere bequem / skalt du oplade dig for dine Forældre / oc raadsla met dennem / oc icke gaa fra deris Raad / som vden tuil ere visere end du est. Dette vdkreffuer Naturlig Skel oc Fornufft:

nufft: Dette biuder Guds Low: Dette raade mange lofflige Exempel / baade iblant Hedninge oc Christne.

Hector vaar en veldig Krigsmand / der Kong Agamemnon bød hannem sin Daatter / suarede hand/oc sagde: Min Fader lader ieg den Sag hos / vden hans Vilie / Raad oc Samtycke / vil ieg huercken haffue din Daatter / eller nogen anden. Den som sine Forældre vdelycker aff sit Raad / eller dem som ere i deris Sted / hand tør icke foruente stor Velsignelse aff Gud i sit Ecteskab: Fordi Gud hand icke vil det prise/ som hand haff-

uer vnder stor Straffis Beplictelse forbødet.

Den Fierde Punct.

DEn Fierde Punct: Naar du haffuer alt dette giort/ som ieg nu haffuer sagt/ er det oc gaat / at du hemmelige forfarer hos den Jomfrues eller Møes Forældre / huad dem tyckis/ oc om de ere effter din Vilie/ at de fremdelis ocsaa forfare hos deris Daatter / huad hendis Hierte er. Fornemmer du hende at vere dig imod/ oc icke vil bejae det du vilt / eller oc Forældrene lade sig finde vwillige der til/ tacke du den Allmectigste Gud/ som du

du haffuer bedet / at hand skulde skicke dig den til / som hannem vaar behagelig: Fordi ere Forældrene eller hun imod din Begæring / da er det aff Gud / som vil icke giffue dig den / men en anden / som kand vere dig meget bedre. Men om Forældrene oc hun giffue deris Samtycke / tacke ocsaa Gud / for hand haffuer dig visst til den / hand vilde vnde dig: Oc bed fremdelis Gud / at hand vilde naadelige fuldkomme / det hand begynt haffuer.

Naar du est saa langt kommen / saa skalt du skicke ærlige Bud til hendis Forældre / som kunde det aabenbare forfare /

som du haffuer tilforn hemmelige handlet.

Den Fierde Artickel.

DEn Fierde Artickel / ieg faaregaff/er om huad en ærlig oc tilbørlig Troloffuelse vdkreffuer. Vise Mend i Christendommen / paa det at alting i saa merckeligen Handel kunde gaa vel til / oc kunde vere dis fastere oc bestandigere/huad der samtyckis om saadant Forbund/som offuergaar alle andre Pacter oc Forplictninger / som kunde gaa imellem Menisken vdi Verden/ da vilde de/ at dette

Sam-

Samtycke/oc denne Troloffuelse/ skulde vere aluorlig/ høffuist/ retferdig / frj/ fuldkommen/ oc wsuigelig.

ALuorligt er Samtycke oc Troloffuelse/naar mand vdi Ædruhed/vden Skuff oc Gammen/vdi fromme Folckis Nærueerelse/oc vdi Guds hellige Naffns Paakaldelse/ loffuer huer andre met Mund oc Haand/det de acte at fuldkomme aff Hiertens Grund/huor paa de ville haffue Gud til Vidnisbyrd / disligeste hans hellige Engle / oc fromme Folck/ som der til kaldis aff begge Parter.

Høff-

HØffuiskt oc ærligt er Samtycke oc Troloffuelse / naar det skeer / at ingen met rette kand sige / det at vere wtilbørligt i nogen maade / naar begge Personer kunde vere huer andre lige / vdi Æt / Byrd / Seder / Religion / oc andre Vilkaar / som ere sømmelige / at mand icke tager den / som sig / sin Slect / sin Stat / Dignitet oc Bestilning / er wbequem. Skal derfaare en ærlig Mand icke tage nogen berycte Quinde. En frj Mand icke heller wfrj Quinde. En Førstelig Mand icke den / som er icke baaren til at vere hans lige.

Derfaare hører det dem/ som bør at haffue act paa Giffter-maals Handel/ at see sig faare/ at de icke tilstede/ at merckelige Personer/ aff en blind Kierlighed oc vberaadt Mod/ icke actende deris Stat/ oc Sted/ som Gud haffuer set dem vdi/ besuære sig vdi saadan Forbaand/ som deris Vilkaar icke sømmer. Men om saadant skeede daarlige/ da burde dem/ at affuende det visselige. Thi det kand aldrig vere Gud behageligt/ som skeer imod Retferdighed/ som Verdslig Orden/ Tuct oc Skick vdkreffuer. Gud hand vil vel/ at wi alle skulle vere ydmyge: Men hand vil

icke/

icke/at wi skulle daarlige forringe oss selff/ for Mennisken/ vort Kald oc Embede til Foractelse. Haffde somme betenckt ret dette Vilkaar/ som nær oss bo/ da haffde de icke/ kand skee/ det som de icke gierne haffue vilde.

FRit er Samtycke oc Troloffuelse/naar begge Parter gaa til/wtuungne oc wlockede/oc tilsige huer andre/ huad de acte met Guds Hielp at holde. Thi den som enten lockis eller tuingis til at sige met Munden/ det som hand icke gierne vilde/hand samtycker icke/men hand siger it met Munden/ oc tencker it andet met Hiertet/ huor aff der kand komme it

me it wlystigt Ecteskab / besyn-
derlige fordi at Gud er icke der
hos/huor Hierte oc Mund kom-
me icke offuer ens.

FVldkommen Troloffuelse oc
Samtycke er/naar Hiertet er
ret/ oc Ordene wforblommede/
oc icke blandis der iblant løse/ el-
ler wnyttige/eller wmuelige Vil-
kaar/ huilcke som mere synis/ at
vere Besuigelse/end sømmelige/
vdi saa merckeligt oc dreffueligt
Forbaand.

W Suigeligt er Samtycke oc
Troloffuelse/naar mand icke
dølier / huad Breck som mand
hemmelige haffuer: Naar mand
icke

icke siger sig at vere frj oc rig/der som hand er wfrj oc arm: Naar en Quindis Person siger sig eller lader sig icke at vere Jomfru/ der som hun er beliggen. Thi huor som saadant Suig brugis/ der kand aldrig bliffue den Ecteskabs Kierlighed oc Samdrectighed/ som der burde at vere: Fordi altid fortryder den/ som bedragen er/ sig at vere beskuffet: Oc icke er heller deris Samkomme ret Ecteskab for Gud/thi Gud hader alt Suig oc Bedragerj/som Dieffuelsens/sin Fiendis/ Gierning oc Bestilning. Den Person/som besuigis/samtycker icke/ endog hand baade

loff-

loffuede oc for: Fordi Samtycke kand icke staa met Vildfarelse/ naar en meen en ting anderledis end som hun er/ oc loffuer oc tilsiger den sin Tro / som hand meen at vere wsuigactig / men dog er en Bedragere.

Der vaar en fribaaren oc rig Quinde vdi Rom / som fick Vilie til en frommer Mand / oc vilde haffue hannem til Ecte: Men hand viste sig at haffue it hemmeligt Breck paa sit Legeme / som hand icke kunde skiule/ om hand finge den ypperlige Quinde / derfor stod hand lenge imod/ oc icke vilde samtycke hende. Der hun det forundrede/

som vaar smuck/rig oc ærlig/da kom hand hemmelige til hende/ vdi hendis Hus/ oc begærede at tale met hende vdi enrom: Der hun kom til hannem/da opløffte hand sin Kaabe/ oc aabenbarede sit Legeme bart for hende/ oc viste hende it Oxel/ som hand haffde. Der hun det saae/ forundrede hun paa hans Fromhed/ at hand icke vilde dølie sin Breck oc Skrøbelighed/ oc fick større Kierlighed til hannem/saa at de komme sammen vdi Ectestab/ oc leffuede vel tilsammen. Men haffde hand det forborget/ oc hun siden haffde bleffuet det var/ da haffde hun vden tuil

meent

meent sig at vere bedragen / oc aldrig haffde faaet god Vilie til hannem.

Den Femte Artickel.

DEn Femte Artickel er / huorlunde Ecteskab skal rettelige / tilbørlige oc Christelige indgaais oc fuldkommis. Thi alt det som nu er sagt / er ickun en Tilgang til Ecteskab: Fordi Samtycke oc Troloffuelse er icke om det som nu er / men om det som met tiden skee skal. Vdi denne Artickel haffue wi Tre Puncter besynderligen at acte oc mercke.

Den Første er / huad der skal skee vdi Kircken / vdi den Christne Forsamlings Næruerelse.

Den Anden / om Bryllups Kost.

Den Tredie / om huad Brud oc Brudgomme bør først at giøre / naar de ere ene vdi deris Brudekammer.

DEn Første Punct / er om huad der skal skee vdi Kircken / huor Brud oc Brudgomme skulle vjes tilsammen. Her er at acte / at fromme / vise Regentere i den Christne Kircke / met vise oc forstandige Øffrighed / haffuer det saa forordineret / at Brud oc Brudgomme skulle sammen vjes vdi den Christne Forsamling / for

Fire

Fire drabelige Sager skyld/som
ieg vil forklare.

DEn Første Sag er / at alle
skulle vide Guds Vilie om
Ecteskab / at det er den Stat/
som sømmer Christne Folck / oc
Guds Børn / saa at ingen skal
mene/ denne Stat at haffue no-
get met Dieffuelsens Gierning-
ger / som haffuer Lyst til all V-
reenlighed oc Slemhed.

DEn Anden Sag/hui at Folck
vjes sammen vdi den Christ-
ne Forsamling / er / at de/ som
indgaa Ecteskabs Stat / skulle
vdi allis Næruerelse vnderuisis
aff Guds Ord/ huorlunde dem

bør at holde sig i Ecteskab/ at de kunde der vdi leffue effter Guds Vilie / met en god Samuittighed/ oc vere andre til it gaat Exempel / vdi all Dydelighed oc Fromhed/ som sømmer Ectefolck/ oc sig selff til Glæde / Trøst oc Bistand / baade vdi Medgang oc vdi Modgang. Endog fromme Christne tilforn haffue dette betenckt/ da skal det alligeuel nu besynderlige giffuis dem faare/ at de det dis bedre all deris Liffs tid betencke. Fordi den Vnderuisning skulle de icke tage/ som aff it Menniske / men som aff den der taler paa den Allmectigste Jesu Christi vor HErris vegne / aff

hues

hues Befalning Guds Tienere giør/ det hand giør. **Huo som eder hører / (siger Christus/) hand hører mig.** Huor om Ectefolck skulle altid paaminde huer andre / at det gaar dem aldrig aff glemme / der som de det hørt haffue aff Guds Ords Tienere/ paa Guds vegne.

DEn Tredie Sag/ hui at Ectefolck vjes i den Christne Forsamling/ er/at den Christne Kircke skal vide/ at Gud haffuer bestillet det Ecteskab / oc at de komme tilsammen effter Guds Ordning oc Skick. Thi naarsomheldst at de der giffue huer

andre Samtycke / at ville vere Ectefolck/oc Guds Ords Tienere legger sin Haand paa deris sammenlagde Hender/ da skulle de icke anderledis tencke / end at Gud følger Quinden til Manden/oc binder dem sammen i Ecteskab. Oc skal Brudgommen intet anderledis tencke / end at hand aff Gud selff / ved Guds Ords Tienere / annammer sin Hustru/lige som Adam annammede Euam vdi Paradis. Dißligeste skal Quinden mene sig at antuordis Manden / paa det hand skal vere hende Hoffuet/oc hun skal vere hannem vnderdanige/met all Tuct oc Troskab/ i

alle maade. Naar som de saa haffue annammet huer andre vdi den Christne Forsamling / da er deris Ecteskab fuldkommet / baade for Gud oc Mennisken. Dette bør Brud oc Brudgomme aluorlige / met all Gudfryctighed oc Guds Paakaldelse / at betencke.

DEn Fierde Sag / huorfaare Ecteskabs Baand fuldkommis vdi den Christne Forsamling / er / at Presten skal velsigne dem paa Guds vegne / oc giøre Bøn for dem met den gantske Forsamling / som da til stede er / at Gud vil denne sin Ordning beskytte imod Dieffuelen / Ecte-

skabs Fiende / oc vnde dem / at leffue endrectelige/kierlige/Gudfryctige / kyskelige oc ærlige tilsammen / Gud til Ære / andre til gaat Exempel/ deris Venner oc Slect til Trøst / oc sig selff til Glæde / paa det at de paa den yderste Dag maa findis glade/ effter dette Liffs Ende.

DEn Anden Punct / er her at acte / huordan Bryllups Kost sømmer dem/ som acte at skicke sig effter Guds Vilie.

Her er offuer alt fornøden/ at mand lycker icke den vde/ som Knuden haffuer bundet / det er/

Gud Allmectigste/met sine helli-
ge Engle/men hannem først ind-
biude / oc sette hannem øffuerst/
det er/ vdi Hiertet/met en stadig
Tro / hiertelig Paakaldelse/ oc
aluorlig Tacksigelse for sin Gier-
ning oc Benedidelse. Ja huilcken
som vil haffue hannem i Bryl-
lup met sig/hand skal lade hans
Fiende/ det er/ Dieffuelen/bliff-
ue vde / met all Vtuct/ løsactig
Tale/wkyske Seder/Offuerflø-
dighed / oc andet/ som Dieffue-
len haffuer Lyst aff/ oc Gud for-
tørner / ja vddriffuer Gud aff
Bryllups Huset. Tuctigt Glæd-
skab/met høffuisk Tale/Mad oc
Dricke/fortørner icke Gud/men
det

det er Gud behageligt / naar wi det bruge met Tacksigelse / oc vende alting Gud til Loff oc ære.

Kommer mand end her lidet offuer Knuden / som mand siger / oc bliffuer drucken / saa at mand icke lader sin Druckenskab betage Sind fra sig / da kand det løbe hen / oc Gud det icke tilregner dem / som glæde sig besynderlige / at Gud haffuer Brud oc Brudgomme sammen føyet. Men Brudgommen oc Bruden bør aldelis at vocte sig for Druckenskab / oc dis imellem betencke Guds Gierning / oc met Hiertet bede / at Gud vil icke vige fra dem. Men de som giffue sig til

Drick

Drick paa den tid / de icke rette-
lige betencke deris Sag / oc icke
beskicke sig til Tuctighed/som de-
ris Stat vdkreffuer/ men heller
som Bolere fylde sig/at de deris
Lyst kunde fuldkomme / lige som
der vaar icke Skilsmisse imellem
en Ecteseng oc en Skøgeseng.

DEn Tredie Punct/ er om
huad de/som saa ere nyes
sammen bundne vdi Ecte-
skab/ bør først at giøre/ naar de
andre gaa vd / oc bliffue ene vdi
deris Brudekammer. De følgis
ind met Blus / der følger dem
Mend oc Quinder / Suenne oc
Jomfruer. Her burde dennem/
som

som staa Brylluppet faare / at tage vare / at spaatske Spillemend / eller andre met vhøffuisk Tale / icke komme ind vdi Brudekammeret : Men allerenisté høffuiskt Folck / som met kysker Snack / met aluorlig Bøn / oc Aandelige Psalmer / prise Gud / oc der met opuecke Brud oc Brudgomme til større Gudfryctighed oc Aluorlighed.

Men naar alle ere vdgaane / oc de ere ene inde met Gud oc hans kyske Engle / da skulle de tuende ting først tage sig faare.

Først skulle de giøre Bøn til Gud / oc tacke hannem / som dem haffuer sammen føyet / enten

baade tilsammen / eller huer for sig.

Dernæst skulle de tale om det Baand / som de ere nu tilhobe føyede met.

Deris Bøn kand nyttelige giøris effter denne Mening.

O Allmectigste Gud / vor HErris Jesu Christi Fader / wi tacke dig / ved din kiere Søn / vor HErre Jesum Christum / som haffuer skabt Menni-sken / oc dem tilhobe føyet vdi Ecteskab: Wi bede dig /

dig / at du vilt for din kiere Søns skyld naadelige be-uare oss / først vdi en stadig Tro til dig / dernæst vdi den Tro / wi haffue giff-uet huer andre / effter din Vilie / at wi maa leffue sammen rolige / ærlige / ky-skelige / oc Gudfryctige / dig til Ære. Giff du Lycke oc Fremgang / beskytte din Gierning / vnd oss / at wi i lige Aag kunde tiene dig / beuar vort Hus oc Seng

ved dine hellige Engle/fra all Wreenhed oc Wtuct. Vnd at wi kunde leffue sammen kierlige oc endrectige/dig til ære oc oss til gode. Lad icke Dieffuelen/ din Ordnings Fiende/faa Indgang met oss / giff oss den sande Fred/ som Verden kand icke giffue. Vnd oss at søge vor Liffs Næring met Retferdighed udi vort rette Kald / benedide oss met Liffssens Fruct / at

wi kunde affle Børn / oc dennem optucte / dig til Ære/den Christne Kircke til Opbyggelse/oc Menniskelig Forsamling til Nytte oc Gaffn. O HERRE/ bo vdi vore Hierter/forlad oss icke: Leed oss saa vdi dine Veye i denne Verden/ at naar wi her skulle fraskillis / at wi da kunde bekomme for din kiere Søns skyld / det euige Rige oc Salighed / oc siden dig

loffue oc prise vdi all Euighed/ Amen.

Naar de saa haffue giort deris aluorlige Bøn/ skulle de tale sammen / om huad som imellem dem nu skeet er / oc kand Manden effter denne Mening tale til sin Brud:

Min Allerkieriste/ huad wi ere/oc huad wi haffue loffuet huer andre/bør oss aluorlige at betencke. Først ere wi Sysken/vdi det wi kende en Fader vdi Himmelen/ ved Jesum Christum/wi ere sammenbundne ved Troen oc Christi Ord/ oc haffue forsaget i Daaben Dieffuelen oc hans Gier-

ninger: Oc saa lenge som wi bliffue vdi denne Tro/ oc vdi dette Aandelige Forbund/ da haffue wi Gud met oss/ oc hans hellige Engle. Dernæst ere wi ocsaa sammenbundne met Guds Haand i Ecteskab/ saa at oss bør all vor Liffs tid at bliffue tilsammen. Derfor er det oss raadeligt/ at wi aluorlige betencke/ huad Gud vdkreffuer aff oss/ oc det Baand/ som wi ere sammenbundne met. Skicke wi oss der effter ret/ da haffue wi Gud met oss: Men giøre wi anderledis/ (huilcket Gud forbiude/) da maa wi foruente Guds Heffn. Jeg vil met Guds Hielp staa dig faare/

som

ſom en ærlig Hosbonde/ oc hol-
de dig/ det ieg haffuer loffuet.
Haff du act paa beggis vort
Gaffn: Jeg vil met Gud oc ære
forſørge oſſ vor Nødtørfftighed.
Befinder du noget vdi min Om-
gengelſe/ ſom dig er wlideligt/
da paamind mig hemmelige:
Jeg vil rette mig ſelff/ ſaa at du
met Guds Hielp ſkalt befinde
mig at haffue dig/ lige ſom mit
eget Legeme. Kommer oſſ Mod-
gang paa/da ville wi tacke Gud/
oc lade icke Modgang foruende
vore Hierter fra huer andre.
Verdſlig Vellyſt er forgengelig:
Høffuiſkhed oc Kyſkhed er Gud
behagelig: Derfaare ville wi det
 beſte

beste vduelle/ oc begære/ at Gud alting vil vende sig til Ære/ etc.

Her kand nu en frommer Brud suare til / met faa Ord/ oc sige vdi denne Mening: Min Allerkieriste/met Guds Hielp da vil ieg lade mig finde/baade mod Gud Gudfryctig/ mod eder vnderdanig / met Kierlighed / oc mod andre høffuisk oc ærlig/ saa at i met Guds Hielp ingen skyld skulle faa til mig. Men forseer ieg mig aff Skrøbelighed eller Vanuittighed/ da beder ieg eder min allerkieriste Mand lille / at i ville oc hemmelige vnderuise mig/ ieg vil mig gierne rette effter eders Vilie.

Her kunde ieg oc aff Tobiæ Bog raade Brud oc Brudgomme / at de lode de Tre første Nætter gaa hen vdi Bøn til Gud / oc der efftter beuise huer andre Ecteskabs Veluillighed. Men om Brudgommen vilde det raade / da befrycter ieg / at hand skulde faa det Suar / som en vnger Mand fick aff sin Brud : Min Allerkieriste / (sagde hand til Bruden/) den hellige Mand Tobias giffuer Guds Børn dette Raad / at de som ere sammenføyede vdi Ecteskab / skulle intet andet tage sig faare vdi de Tre første Nætter / end giøre Bøn

til Gud. Huad heder (suarede Bruden/) den hellige Mand? Brudgommen sagde: Hand heder Tobias. Ja / sagde hun/ hand haffuer giffuet Raad/som hand haffuer Naffn: Hand maa vel hede Tobe. Saa meente den gode Brud/ at det skulle vere tobeligt / om hun skulde saa lenge miste Jaffntag. Derfaare tør ieg intet raade her vdi/ at vore Jomfruer skulle icke kalde mig ocsaa Tobe.

Den Siette Artickel.

DEn Siette Artickel / ieg faaregaff / er om/ huorlun-

lunde Mand oc Quinde kunde leffue rolige oc samdrectige sammen/ met Lyst oc Glæde til deris Dødedag. Denne Lærdom er saare fornøden / huilcken som er baade snar at lære/ oc let at holde/ om mand haffuer det rette Fundament vdi Hiertet/ som er Rolighed oc Samdrectighed / met sin egen Samuittighed.

Oc staar denne Rolighed oc Samdrectighed vdi tuende ting/ som er en ret Tro til Gud / oc en wforfalsket Gudfryctighed.

Af denne Tro oc Guds Fryct kommer en ret wforfalsket Kierlighed/huor met Mands oc Quindis Hierter vdi Ecteskab

bindis tilsammen. Denne Kierlighed maa lignis ved en Podequist / som tagis aff it Træ / oc indpodis vdi it andet / bindis tilhobe met det Træ / som hand er indpodet vdi: Men faar hand icke Dug aff Himmelen / da foruisner hand / oc hand plat forgaar / oc giffuer slæt ingen Fruct aff sig.

Saa at Ecteskabs Kierlighed (som kommer aff Troen oc Guds Fryct /) skal indpodis vdi Mands oc Quindis Hierter / hun skal bindis der hart til / hun skal offuerstenckis met Himmelsk Dug / huor aff hun baade voxer oc bliffuer fructsommelig.

Den-

Denne Podequist / det er / Kierlighed / skal indplantis i begge deris Hierter / det er / Hustruis oc Hosbondis / met en ret Forstand om denne Guds Ordning / som er Ecteskab / at de vide / at Gud haffuer den ordineret / oc haffuer dem sammenføyet / oc er hans Vilie / at de skulle haffue en ret kysk oc hellig Kierlighed til huer andre. Naar Mand oc Quinde / som fryčte Gud / dette ret acte / da befatte de aluorlige denne Kierlighed til huer andre / for Guds Vilie oc Befalning skyld / dißligeste oc for deris eget Gaffn skyld.

Naar denne Kierlighed er saa indpodet i deris Hierter/ da skal hun festis paa alle Sider met allehaande Dydelighed oc Fromhed. Saa er Dydelighed oc Fromhed lige som en Lim/ huor met denne Ecte Kierlighed bindis vdi Gudfryctige Mennisters Hierter: Saa kommer denne Ympe aff en skøn Affkomme/som er Guds Fryct/plantis vdi tuende Gudfryctige Hierter/ oc festis paa alle Sider met Dydelighed oc Fromhed.

Det er icke nock/at denne dyrebare Pode er saa indpodet oc fest paa alle Sider/ men hun skal ocsaa stedse oc daglige dags

offuerdyggis met Himmelsk dug/ paa det hun icke skal foruisne vdi fremtiden/ men daglige voxe/ oc kand bliffue jo større oc større. Denne Himmelske Dug er den hellig Aands Naade/ huilcken som nederfalder aff Himmelen vdi deris Hierter/ som daglige aff Troen oc en god Samuittighed paakalde Gud/ ved vor kiere HErre Jesum Christum/ oc tacke hannem for sine daglige Velgierninger mod sig.

Dieffuelen staar altid effter/ at hand kand denne Pode oprycke aff Ectefolckis Hierter/ paa det hand kand indpode igen sine forgifftige Pode/ oc der met faa

dem i sin Snare. Fordi naar Kierlighed bliffuer kalt vdi Menniskens Hierter / da haffuer Dieffuelen frj Tilgang/oc kand lettelige oprycke den Pode / det er/ Kierlighed / oc der indsette igen Had / huor aff Wenighed kommer / aff Wenighed Vrede / aff Vrede Skendsord / aff Skendsord Bitterhed vdi deris Hierter / at de icke andet tencke/ end at ville gierne vere langt fra huer andre/ saa giffuis der Aarsage til Hoer oc anden Wreenhed / som Dieffuelen haffuer stundet effter : Men dyggis den Kierlighed met den hellig Aands Naade/ ved daglig Paakaldelse

oc

oc Tackſigelſe/ da optendis hun jo mere oc mere/ ſaa at Dieffuelen flyer der fra/ oc kand intet vdrette. Ja ligeruijs som en Spyflue icke ſpringer vdi den Gryde ſom er hed/ men flyer der fra: Saa flyer oc Dieffuelen fra de Hierter/ ſom dagLige brende/ ved en Chriſtelig Bøn oc Tackſigelſe/fordi Dieffuelen hand kaldis vdi den hellige Scrifft en Flue Herre/ det er/en ſtor Flue/ paa det wi ſkulle vide/ at hand icke kand mere bekomme hos Gudfryctige Menniſke/ hues Hierter ſom brende daglige/oc ere ſiuendis hede met Bøn oc Paakaldelſe/end

en

en Spyflue kand bekomme hos en hed siuendis Gryde. Derfor er det storlige fornøden/at Ectefolck aldrig forglemme at bede/ paa det deris Ecteskabs Kierlighed icke skal forkølis/oc met tiden plat forsuinde.

Oc kunde Ectefolck effter denne Mening giøre deris daglige Bøn:

O HERRE Himmelske Fader / som er all god Kierligheds Kielde: Jeg beder dig/at du icke lader den Kierlighed/som du haffuer indgiffuet mig til

min Hosbonde/(Hustru/) forkølis vdi mig: Men lad hannem daglige voxe oc formeris / formedelst din hellig Aands Naade/paa det wi baade kunde fredsommelige oc venlige leffue / dig til Loff/ oss selff til Trøst / oc andre til it gaat Exempel. O HERRE/ foruden din Naade er det alt forloret met mig / giør du mig Bistand / oc fuldkom din Gierning vdi

mig / som du haffuer naadelige begynt / at ieg dig loffue oc prise kand euige / for denne din store Velgierning.

Naar denne Pode / som er en Ecte Kierlighed / saa daglige offuerdyggis met den Himmelske Dug / som er den hellig Aands Naade / ved en daglig Bøn oc Tacksigelse / da giffuer hun offuermaadig / lystig oc sød Fruct aff sig / som er baade Gud oc hans hellige Engle / met alle Guds Børn / velbehagelig. Denne Fruct er atskillig / som

slar sig først om Mand oc Quinde selff / oc siden recker vd i det gantske Hus/oc der offuer lader sig see vden Huset / oc kommer andre Menniske til gode.

Til Manden oc Quinden selff kommer denne Fruct/ (huilcken der omspender dem lige som en deylig Vjnrancke/) som er/Enighed/Veluillighed/Endrectighed/Flittighed/Omsorrig/Metlidelse/Offuerbærelse: Foruden huilcken Fruct/ som kommer aff den Pode Kierlighed/Ecteskab kand icke bliffue bestandigt. Ja dette er altsammen at begrunde her aff/ at Manden er Quindens Lem/ oc Quinden er Mandens Lem/

ja baade it Menniske. Thi lige som Lemmerne i it Menniske bindis sammen ved Naturen/ henge sammen ved Sener/ quegis met Blod/ hielpis aff huer andre/ beuaris met huer andris Omsorrig/ forligis ved Metlidelse oc Offuerbærelse/ saa gaar det oc til met Mand oc Quinde i Ecteskab.

Thi Mand oc Quinde enis eller bliffue til it Menniske ved Kierlighed/ de henge sammen met Veluillighed/ quegis met Endrectighed/ hielpis aff huer andre/ beuaris met huer andris Omsorrig/ forligis met Metlidelse oc Offuerbærelse. Ja lige

som wi see vdi Menniskens Lemmer/ saa bør det at vere met Ectefolck. Den ene Lem acter for sit Gode/alt det Gode den anden Lem haffuer/oc acter for sit Onde/ alt det Onde den anden Lem haffuer. Naar den ene Lem lider nogen Modgang/ da sørger den anden. Naar den ene Lem er glad/ saa er oc den anden glad. Hoffuedet haffuer Omhu for alle de andre Lemmer: Saa bør oc en Mand at haffue Omhu for sin Hustru. Haanden setter sig imellem/ naar nogen slar til de andre Lemmer: Saa bør oc Hosbonden at sette sig vdi Fare for sin Hustru/ oc affuerie hen-

dis Skade. Kommer det sig stundem/ at den ene Lem vforuarendis giør den anden Skade/ da begærer hun icke strax Heffn offuer den/ som Skaden giort haffuer/ men lader sig hielpe igen aff den/ som Skaden giort haffuer/ paa det de baade kunde bliffue ved Mact. Kaart at sige: De Ectefolck/ som haffue en ret Kierlighed til huer andre/ skicke sig aldelis effter Menniskens Lemmer/ som haffue det alleniste aff deris Nature/ at de ville hielpe/ beskytte oc beskerme huer andre/ ja offuerbære met huer andre/ paa det de alle kunde bliffue ved Mact.

Naar

NAar denne Pode bær saadan Fruct hos Hosbonde oc Hustru / spreder hun sig vjdere vd. Først vdi det gantske Hus / met all Tuct oc Kierlighed. Siden lader hun sig see vden Huset / met gode Exempel / Fromhed / Retferdighed / Kierlighed / Barmhiertighed / saa at alle mand kunde bære Vidnisbyrd om det Hus / at Gud boer der inde / oc Dieffuelen haffuer ingen Platz hos dem / som saa leffue.

Endog det / som nu sagt er / kunde vere nock til Lærdom / huorlunde Mand oc Quinde kunde leffue rolige oc samdrecti-

ge tilsammen / met Lyst oc Glæde i deris Liffs tid / da vil ieg alligeuel besynderlige Vnderuisning giffue Ectefolck faare. Først / huorlunde Manden skal skicke sig mod Hustruen. Siden / huorlunde Quinden skal skicke sig mod Manden / huilcket kommer dog aff en Grund / som er en ret Ecte Kierlighed imellem Mand oc Quinde.

To Storcke / som leffue Ecte tilhobe / ere baade om at bygge deris Rede / men Quinden hun føder oc mader sine Vnge / oc Manden fluer vd / oc forsørger baade Quinden oc Vngerne deris Nødtørfft oc Føde. Saa

haff-

haffue oc Hosbonde oc Hustru somt aff deris Bestilning tilsammen/oc somt haffuer huer for sig.

MAndens største Flid bør at vere/ (effter det Fundament som nu lagt er / som er en stadig Kierlighed oc Samdrectighed imellem sig oc sin Hustru vdi Ecteskab/) at hand saa alting bestiller / at hans Hustru rettelige først oplæris/om huad hende bør at vide / oc siden selff giør / det hans Vilkaar vdkreffuer.

Først skal en Mand oplære sin Hustru / huad hende bør besynderlige at vide/ som kand tiene til en kierlig oc bistandig Omgengelse met huer andre.

Dette skal hand lære hende met Ord / met fromme Ectefolckis Exempel / oc met sit eget Exempel.

MEt Ord skal hand vnderuise hende aff den hellige Scrifft / huorlunde en Quinde bør at leffue vdi sit Hus met sin Mand / effter Guds Vilie / sit Hus oc Hiem til Opbyggelse oc Forbedring. Her til tien at fremsette mange Sententzer aff Salomonis Ordsprock / oc aff Jesu Syrachs Bog / vdi huilcke fromme oc onde Quinder lignis mod huer andre / paa det hun kand efftersølge de Gode oc sky de Onde.

Oc offuer alt skal hand lære sin Hustru/ huad HERRENS Fryct er en dyrebar ting / aff huilcken alt Gaat/baade her vdi Verden/oc siden vdi all Euighed kommer. Syrach siger/Cap.25. HERRENS Fryct offuervinder alle ting/met Klarhed oc Herlighed/ huo som den haffuer/ kand ingen lignis ved: Ja ingen er ypermere oc større end den som fryctet Gud. HERrens Fryct (siger Salomon/) er Liffsens Kielde. Item: HER-

HERRENS Fryct er den beste Vern. Om denne Guds Fryct skal en from Mand altid tale for sin Hustru / oc der hos bede Gud / at denne Guds Fryct kand begrundis udi sin Hustrues Hierte. Hand skal oc holde hende til at bede daglige / læse udi Bibelen / oc andre Gudfryctige Bøger / lade hende gaa til Kircke / oc tit bruge Jesu Christi Naderis Sacramente. Naar dette Fundament er vel lagt / da bliffuer Bygningen dis fastere / som der paa byggis.

Tre ting (siger den vise Mand Syrach i det 25. Cap.) giø-

giøre mig glade / oc ere offuer maade deylige for Gud oc Menniske / som er/ Endrectighed imellem Brødre / Venskab imellem Naboer / oc goduillig Samdrectighed imellem Mand oc Quinde. Item/ vdi det samme Capitel: Den Mand er lyckſalig / som leffuer met en from forſtandig Quinde: Oc lige ſaa er oc den Quinde lyckſalig / som leffuer met en

from=

frommer forstandig Mand/ Tuert imod er ingen ting slemmere / vederstyggeligere / for Gud oc Menni-sken/end en onder oc slem Quinde. Item: All Ondskab er lidet at regne mod en ond Quindis Vanartighed. Salomon siger: En Quinde/som frycter Gud/ er Loff værd. Item: En vjs Quinde opbygger Huset/ men en daarlig nederslar Huset. Item: En oprictig Quin-

Quinde hun beskytter Ære=
ren. Item: Den som haff=
uer en god Quinde/ hand
haffuer meget gaat/ oc
hand øser Vellyst aff
HERRENS Kielde.
Oc kand en frommer Mand tit
oc offte læse det 26. Capitel hos
Jesus Syrach / vdi huilcket den
vise Mand setter mod huer an=
dre fromme Quinders Dyder/
oc onde Quinders Wdyder.

NAar hand saa haffuer lært
sin Hustru aff Guds Ord/
huad hende sømmer / saa skal
hand oc sette hende fromme

Quinders Exempel faare / som loffuis oc prisis vdi den hellige Scrifft / som ere / Sara / Rebecca / Anna / Susanna / Elisabeth / Maria / oc andre flere. Item / hendis Forældris Exempel / om de ere ellers gode.

Men offuer alt gielder det mest hos en Quinde / om hendis egen Mand giffuer hende it gaat Exempel / vdi det hand vdkreffuer aff hende / saa at hun kand see paa hannem all Gudfryctighed / Tuctighed oc Ærlighed / vdi alle maade. Mand siger almindelige : Lige som Herren er / saa ere oc Vndersaattene. Nu er huer Hosbonde en Herre / ja en

Konge vdi sit Hus. Derfor om hand vil / at hans Hustru skal vere Gudfryctig oc from/da skal hand lade hende see Gudfryctighed oc Fromhed vdi sit Leffnet. Huorlunde kand den lære sin Hustru Gudfryctighed oc Fromhed/ som er selff Vgudfryctig oc vfrom? Huorlunde kand hand lære hende Kyskhed / naar hand er selff vkysk?

Jmellem dis at Manden saa oplærer sin Hustru / skal hand oc selff tage flittige sin Bestilning vare / vden Hus oc i Hus / saa at hand kand sig oc sin Hustru nære met Gud oc Ære.

Oc efftերdi at Quindfolck ere suage oc skrøbelige / skal icke en Mand alting see for grant til / saa lenge som hand finder Ærlighed hos sin Hustru / somt skal hand lade lige som hand intet der aff viste / somt skal hand rette i tide / oc vdi Enlighed / naar de ere selffue baade tilsammen. At rette hende i andris Nærueրelse / kommer lidet til Gaffns. Huad der icke rettis kand met Lærdom oc ærlig Paamindelse / det maa mand rette met haarde Ord oc Trusel: Dog saa / at hun icke fornemmer hans Hierte at vere sig frauent. Men Slag oc Hug at rette sin Hustru

met / bruger ingen vjs Mand: For den som slar sin Hustru / oc retter hende met Hug / hand kand vel beskaffet / at hun giør det eller det / som hand haffue vil / men aldrig faar hand hendis rette Hierte igen / ihuor gaat hun loffuer hannem. **Der er ingen Vrede saa bitter** / (siger Syrach /) **som Quinde Vrede.** Derfaare skal icke en Mand vere som en Løwe vdi sit Hus / som altid brøller / oc er grum mod sin Hustru oc Folck: Men hand skal vere som en milder Fader / som alting offuerbær met det beste.

Naar Hustruen er fructsommelig / da bør en Mand besynderlige at tacke Gud met sin Hustru/oc bede hannem/at hand vilde fuldkomme det hand begynt haffuer / sig til Loff oc Ære/ oc skal hand haffue Metlidelse met hende/at hand omgaais kierlige met hende / taler met hende om Guds Benedidelse/styrcke hende met Lærdom oc Raad / giøre hende Bistand vdi alle maade/ som nu er vdi Guds Bestilning til at føde Børn/ Gud til Ære/ oc sig selff oc andre til Gaffn. Oc burde det vel Gudfryctige Folck / at holde sig fra huer andris Samquem oc Seng / saa

lenge

lenge hun vaar fructsommelig/
oc indtil hendis tid vaar effter
sin Kirckegang.

Dette maa vere kaartelige
sagt om Mandens Omgengelse
met sin Hustru/ som altsammen
henger paa det ieg tilforn haff-
uer sagt om den Podequist/ som
skal aff Guds Fryct indplantis
i Ectefolckis Hierter/ met en ret
Forstand oc Dom om Guds
Ordning: Skal festis met alle-
haande Dyder oc Fromhed:
Skal dyggis met Guds Naade/
ved Bøn oc Paakaldelse/ oc bæ-
re atskillige Fruct/baade vdi Hu-
set oc vden Huset. Nu vil ieg
vnderuise aff det samme Funda-

ment/huorlunde en from Quinde skal skicke sig mod sin Mand oc vdi sit Hus.

FØrst / skal en Gudfryctig Quinde vide/ at hun er effter Guds Low oc Naturlig Skel vndergiffuen sin Mand / hand er hendis Hoffuet/ hun er vnder hans Mact: Derfaare bør hende / at vere sin Mand lydig vdi alle ting / saa fremt som hand biuder hende intet imod Gud / Tuctighed oc Ærlighed. Men biuder hand noget her imod/ da skal hun vide / at hun er Guds Low/Naturlig Tuct oc Ærlighed mere plictig at vere lydig/ end sin Mand.

Men paa det en Quinde dis bedre kand sig betencke/ oc beuise sin Mand tilbørlig Lydactighed/ skal hun først oc offuer alt icke acte/ huor rig/ huor skøn/ huor vjs/ eller huor fattig/ huor slem oc vforstandig hand er/ men dette ene/ at hand er hendis Hosbonde/ sig tilføyet aff Gud/ huilcken hun bør at vere vnderdanig/ for Gud haffuer det saa bødet/ for Naturlig Low det vdkreffuer/ oc for hun haffuer der til forplictet sig.

DErnæst/ paa det en Quinde kand dis bedre vere sin Mand lydig/ skal hun/ strax de ere sammen komne/ haffue grant

act paa hans Seder / Lader oc Lempe / huad hannem vel befalder / oc huad anderledis / om hand er vredactig / hastig / heffngerig / nagsaar / saa at hun effter disse Vilkaar holder sig / oc saa altingist vel bestiller / met Ord / Gierning oc Omgengelse / at hun kand vere sin Mand lydig met Gud oc Ære.

Vdi Ord skal en Quinde vere sparsom / oc skal icke altid tale / besynderlige naar det er bedre at tie end tale / som en vjs Mand siger : Enten tie / eller tal noget / som er bedre end at tie. Naar en Quinde skal tale / vere sig simpel / foruden mange Ord / oc in-

oc ingen ubequem eller ulystig Snack føre for sin Mand/ men allereniste som kand bære Vidne om hendis fromme oc hiertelige Kierlighed mod hannem. Skal hun undertiden raade sin Mand noget/ da skal hun dette der hos sette/ om hannem saa tyckis/ oc for ingen deel skal hun den Myndighed tage sig til/ at hendis Raad skal gielde mere end hendis Mands. Men forgriber Manden sig/ da skal hun hielpe Sagen til gode/ det beste hun kand.

Nabal vilde icke høre sin Hustruis Abigaels Raad/der Dauid haffde begæret nogen Veder-

quegelse aff hannem / der hand flyde for Saul. Oc derfaare vilde oc Dauid hefft sin Harm paa den gærige Daare: Men der Abigael bleff det var/da gaff hun sig mod Dauid / oc stillede hannem met Ord oc Skenck til freds. Huorfor Gud oc lønte hende: Thi Nabal/ hendis Mand/ døde strax der effter / oc Dauid tog hende til Hustru igen/oc bleff meget actet / som tilforn vaar ringe. Ja det er det meste / at hendis Fromhed end paa denne Dag prisis / oc settis andre Quinder til Exempel.

Vdi sin Gierning skal en høffuisk Quinde saa betencke sig:

Hosbonde oc Hustru de ere Herrer vdi Huset / dog saa / at Hosbonden er offuer Hustruen / oc haffuer at biude offuer hende. Derfaare skal først en Quinde giøre Skilsmisse imellem den Bestilning oc Gierning / som hendis Mand ene tilhører / oc den Gierning / som hende ene bør at giøre / oc huad dennem baade ens vedkommer. Met den Bestilning / som hendis Hosbonde ene tilhører / skal hun intet haffue at skøtte / vden saa vjt / at Hosbonden raader met hende / oc biuder hende noget paa sine vegne at bestille.

Vdi sin egen Sags Bestilning / som hun haffuer aff sin Mands Befalning / skal hun skicke sig effter hans Vilie oc Befalning: Huad hand fører vdi Huset / det skal hun vare oc giemme til begge deris Gaffn. Huad som hører i Hus / vere sig til Smycke / eller til andet Gaffn / skal hun acte sin Hosbondis Sind / huad hannem kand befalde best / oc vide denne Regel at holde sig effter / at hendis Mands Vilie er den Liffregel / huor effter hun bør at holde sig.

Vdi Omgengelse met sin Mand bør en Quinde at vere bluferdig / beleffuen / lystig / reen-

lig /

lig/ ædru/ oc smycke sig effter sin Mands Vilie/ at hun kand vere hannem behagelig. Hun skal komme ihu / der hun førdis vdi sin Mands Hus / at hun tecte sit Hoffuet/ til it Tegen/ at hun vilde vere vnder sin Mands Lydelse / icke vilde lade sig skue aff andre/ eller smycke sig/ at andre kand hende wtuctelige faa Lyst til. **Det er nock**/ (siger en vjs Mand/) **om Dronningen er sin egen Konge smuck nock.** Oc naar tiden begiffuer sig saa/ at hendis Mand biuder Gæster/ da skal hun lade kende/ at hun acter sin Mand ene / oc

icke

icke slar Øyne op paa huer som indbiudis/ som en galen Ko.

Kong Tygranes bød den deylige Kong Cyrum til gæst/ oc der Gæstebudet vaar endt/ da sagde Kong Tygranes til sin Hustru: Haffuer du seet en smuckere Mand end denne Kong Cyrus/ som vaar vor Gæst? Hun suarede: Jeg saae hannem intet/ Jeg vaar hos eder baade siddendis i det gantske Gæstebud/ men ieg saae ingen/ uden dig. Endog mand kand sige dett: at vere for meget grofft/ da giorde hun meget tucteligere/ end de som sette deris Øyne paa huer mand/

oc giffue deris wblue Hierte til-
kende.

MEn fordi at Dieffuelen staar
Ectefolck meget effter / at de
kunde komme i Modgang/ at en
Quindis Hosbonde enten maa
rømme Landet/ eller fengslis/ el-
ler bliffue siug/ at hand maa lig-
ge paa sin Soteseng. Her bør
en Quinde besynderlige at kom-
me sit Løffte ihu / oc betencke/
huad Ecteskabs Baand oc Kier-
lighed vdkreffuer/ oc der effter al-
delis skicke sig/ oc holde det Løff-
te hun giorde/ der hun gaff sig i
Mands Vold / oc at vere hans
Lem oc Kiød.

Bliff-

Bliffuer en Mand forjaget/ (vndertaget swærlig Sag/) da bør en Quinde at giffue sig effter sin Mand: Icke anseendis Rigdom/ Venner/ Slect/ icke heller huad Fare hun kand i komme vdi nogen maade: Men allenîste søge sit Kiød/det er/sin Mand/ at hun kand hannem trøste oc husuale vdi sin Modgang. Cornelia/den ypperlige Rommeris Pompej Magni Hustru/ der hendis Mand vaar forjaget fra Land oc Rige/ Gods/ Rigdom oc Venner / gaff hun sig effter hannem/oc kom til hannem paa det sidste / oc der hun saae hannem/da falt hun neder paa Jorden/

den/ oc daanede. Men Pompejus/ hendis Mand/ løffte hende op/ oc talede til hende vdi denne Mening: O Cornelia/ O Hustru/ som er mig kierere end alle andre ting/ ieg forundrer mig/ at du saa est nederslagen met Lyckens første Stød/ du som est kommen aff saa ypperlig Slect: Nu lader du din Kierlighed see mod mig. Det vaar icke Vnder værd/ at du elskede mig/ der ieg vaar en Første offuer det Romske Folck/ der ieg regærede de Romske Raad/ der ieg haffde mange Konger oc Kongeriger vnder mig: Men at du elsker mig nu/som offueruunden er/oc

forjaget fra den store Ære ieg haffde/ oc er kommen til Foract oc Wselhed/ det er Vnder / derfor bør alle dig at rose oc prise.

Dronning Elisabeth / den fromme Keyseris Caroli den Femtis fromme Syster/der hendis Hosbonde Christiernus den Anden rømde Riget/(som vaar forført aff den lede gram Sibret/som vaar en Troldkone aff Holland/) vilde icke bliffue igen met sine Børn/ endog Danmarckis Raad bød hende til / at hun maatte met sine Børn nyde Kongeriget / oc det regære som Danmarckis Dronning: Men hun fulde sin Mand effter/til atskilli-

skillige Steder / met stor Sorrig oc Genuordighed. Thi denne fromme Førstinde betenckte ret oc Christelige / huad hun haffde loffuet sin Mand / oc derfor vilde icke vndfalde hannem vdi Modgang / den som hun haffde annammet vdi Metgang.

Mitridates / den veldige Konge aff Ponto / bleff forjaget aff sit Kongerige / oc maatte reyse igennem atskillige Land / paa det hand skulde icke komme i sine Fienders Hender. Huad giorde her hans Hustru Hipsinatea? Hun drog sig vdi Mande Klæder / oc søgte sin Mand her oc der lang tid / tindtil hun fant hannem:

nem: Hun meente sig da at haffue Rige / Velde oc Ære nock / naar hun kom til sin Hosbonde: Hun meente / ieg haffuer hafft Metgang oc Glæde met min Hosbonde / ieg vil oc vere deelactig met hannem i hans Modgang. Mand finder vel mange Quinder / som vel ere deelactige met deris Mend / naar det gaar dem vel: Men vdi Modgang giffuer en from Hustru sit Hierte mod sin Mand tilkende.

MAnge haffue oc befrjet deris Mend vnderlige aff Fengsel / oc met deris eget Liffs Fare haffue hiulpet dennem. En Greffuinde vdi Hispanien (der Kon-

gen

gen haffde set hendis Mand vdi Fengsel/ oc vilde lade rette hannem/) gaff sig til Kongen/ oc begærede/ at hun maatte komme vdi Fengselet/ oc tale noget met sin Mand. Kongen lod det skee/ oc hun kom ind vdi Fengselet til sin Mand/ oc vaar ene hos hannem/ oc der bad hun sin Mand lenge/ at hand vilde tage hendis Klæder/ oc hun vilde tage hans Klæder paa igen/ oc lade sig finde i Fengselet/ men hand vndkomme vdi hendis Klæder/ som ocsaa skede. Anden Dagen bleff befundet/ at Greffuinden sad vdi Fengselet/ vdi sin Mands Klæder/ oc hand vaar vndkommen.

Der Kongen det hørde / forundrede hand paa den Quindis snilde Raad / oc paa den Kierlighed / hun haffde til sin Hosbonde / at hun vilde heller dø / end hendis Hosbonde skulde komme noget at skade / oc derfaare gaff hand dem baade løs / oc lod dem saa bliffue tilsammen / ynskendis / at Gud vilde giffue hannem oc hans Sønner saadanne Hustruer.

Mand læs om mange fromme Førstelige Quinder / som haffue selff tient deris Mend vdi deris Soteseng / haffue selff fliet deris Seng / selff redt deris Mad / oc selff den frembaaret / oc icke

vilde lade nogen anden tiene dem vdi deris Sotteseng.

Der scriffuis om den Konge aff Hybernien / ved Naffn Robertus / som gaff sig i Strid imod de Syrier/oc der bleff stungen it dybt Saar i Armen/ met it Suerd/ som vaar stroget met Forgifft / oc bleff ført hiem til sin Dronning: Der nu alle Læger mistrøste om hans Liff/ vden mand kunde faa nogen/ som vilde vddi den forgifftige Raade met sin Mund aff Saaret. Da vaar samme Konge saa from/ at hand icke vilde nogen aff sine Vndersaatte/at skulle forgiffuis met den Forgifft for hans skyld/

oc der met beridde sig til Døde. Men der hans Dronning saae/ at der vaar intet at foruente an-det end Døden/ vden samme for-gifftige Raade bleffue vddjet/ da søgte hun tid oc lempe/ huorlun-de hun kunde det giøre / som in-gen vilde giøre. Der nu Læger-ne oc andre Tienere vaare vd-gaane/ oc hun bleff ene inde hos hannem / saa kom hand vdi en stor Søffn / der hun det actede/ gick hun bag ved Sengen/ kaste-de Klæderne aff Armen/ oc lagde sig til at dj Saaret/ oc huad hun fick vdi Munden / det vdspytte hun strax/ indtil at Saaret bleff reent / oc der met frjede hun sin

Hos-

Hosbondis Liff. O huad ere der mange/ som icke end ville røre deris Hosbondis Saar/ siden at sue den forgifftige Raade vdi sin Mund met Liffs Fare/ oc der met frj sin Hosbonde. Kaartelige at sige/ en from ærlig Quinde hun lader sig finde ens/baade i Metgang oc Modgang/ Rigdom oc Fattigdom/ i Karskhed oc Siugdom/ anseendis Guds Vilie/ oc den Tro oc Loffue/som hun haffuer giort sin Mand/ oc derfor acter all hans Modgang/ lige som den vederforis hende selff. Mand kunde vel mange flere Exempler samle sammen/om fromme Quinders

gode Hierter oc mange Velgierninger mod deris Mend: Men dette maa vere nock sagt paa denne tid. Nu staar igen/ huad Hosbonde oc Hustru begge bør at bestille til lige/ som er/ at optucte deris Børn/ om Gud haffuer benedidet dem met Liffsens Fruct. Her bør dem vjselige oc grandgiffuelige at acte/ huorfaare at Gud haffuer benedidet dem met Børn/ paa det de kunde dis bedre vide/ huorlunde dem bør at opdrage oc optucte dennem.

ER der trende Sager/ huorfor at Gud giffuer Mand oc Quinde Børn i Ecteskab.

Den Første oc den ypperste/ er Guds Æris Formering.

Den Anden/ er den Christne Kirckis Forbedring.

Den Tredie/ er Menniske-lig Naturis Beuaring.

OM den Første siger Gud hos den Prophet Eze-chiel: J føde Mig Børn/ det er/ J føde icke Børn/ at i maa dem bruge som i ville/ men de høre Mig til/ oc i Foræl-dre ere Mit Redskab/ huor met ieg affler mig Børn.

Dette besluttis vnder den endelige Sag/ huorfaare Gud haffuer alting skabt/ som er/ til sin

sin Ære. Derfaare ere de Gud vtro/som icke betencke denne sag/ huorfaare Gud vnder dem Liffsens Fruct. Føde nu Forældre Børn Gud til Ære/ at de skulle vere hans/ da ere oc Forældre plictige/ at opføde dem til Guds Ære. Derfaare siger Paulus: **Optucter eders Børn vdi HERRENS Fryct oc Paamindelse.**

Huorlunde kand dette skee? Dauid i den 119. Psalme suarer til dette Spørsmaal/ der hand saa siger: **Huorlunde skal en Vng gaa sin Vey vstraf-**

straffelige? Naar hand holder sig (O HERRE/) effter dine Ord. Her giffuer Dauid tilkende/huorlunde Vngdommen skal optuctis/ som er/ at holde hannem effter Guds Ord oc Befalning. For den skyld bør Forældre met største Flijd/at lære deris Børn at fryc-te Gud / oc andre Dyder / som kunde vere til Gaffns/ vdi huad Befalning de tilkomme/vere sig vdi Geistlig eller Verdslig Be-stilning: Ja de skulle lære dem vdi disse Fire Maader/ som ere/ met Ord/ Paamindelse/ Exem-pel oc Ris.

Met

MEt Ord / at de lade dennem lære / det første de begynde at tale / at haffue Jesu Naffn i Munden / oc bøye deris Knæ / naar de høre Jesu Naffn / dernæst deris Fader vor / der effter de Tj Budord / oc naar de opuoxe til større Forstand / at lære deylige Ordsprock aff Scrifften / baade om Dyder oc Wdyder / oc der hos / huad Løn Dyd følger / oc huad Straff Wdyd offuerkommer / oc daglige Dags Morgen oc Afften lære dennem at bede for den Christne Kircke / for Guds Ords Fremgang / for Kongen oc Regentere / for deris Forældre. Huilcke Forældre

dette forsømme / de ere icke Gud tro / men forhuerffue Guds Heffn offuer sig.

Skulle Forældre oc lære deris Børn met Paamindelse / paa det at det som de haffue lært/ skal icke strax forgaa igen / saa at huad Sententz Børnene læ-re/at Forældrene kreffue dennem aff Børnene igen. Fordi dis ti-dere mand hører det som gaat er / dis fastere bliffuer det ved/ besynderlige met Vngdommen/ som er ickun som it bløt Vox/der mand kand indtrycke huad mand vil.

Her hielper det meget / om Forældrene ere selff Gudfrycti-

ge / oc lade dem see vdi deris Exempel/huad de ville at Børnene skulle giøre. Derfaare er det gaat / at Forældre bede aarle oc silde vdi deris Børns Næruerelse / som gierne ville (heldst men de ere vnge/) giøre/ huad de see deris Forældre giøre. Oc efftersdi Paulus vil/at wi skulle loffue Gud met Aandelige Psalmer / bør oc Forældre at oplære deris Børn / til at siunge Aandelige Psalmer/paa det de met Lyst lære kunde / det som de icke ellers kunde bekomme met stor Vmage. Denne Øffuelse/ i Psalmer at siunge / haffuer visselige stor Fruct met sig/oc betager mange

Tancker/som Ungdommen kand indfalde.

MEn om Børnene ville icke lade sig regære met Ord/Paamindelse/ deris Forældris gode Exempel/ da skal mand icke spare Riset: Thi den som sparer Riset/ hand elsker icke Barnet. Dette er den vise Salomonis Raad/ som icke er at forsmaa. Mange findis/ som icke ville straffe deris Børn met Ris/ oc ville icke heller tilstede/ at nogen anden skal det giøre.

Jeg kende en merckelig from oc Gudfryctig Mand/som haffde ickun en Søn/hannem haffde hand saa kier/ at hand aldrig

maatte met Rjs straffis/huilcket Gud fortrød/oc kaldede det samme Barn fra hannem til stor Sorrig. Derfaare giorde de Spartaner meget viseligere/der de vaare vnderuijste aff deris Lowmand Lygurgo: Naar noget Barn kom hiem fra sin Læremestere til sine Forældre/oc beklagede / at det vaar slaget met Rjs aff sin Læremestere / da regnis det Forældrene til en stor Spaat / om de icke strax toge Barnet frem/oc gaffue det dobbelt saa mange Hug / som det haffde faaet tilforn aff sin Læremestere: Oc vaar ingen tingist dem saa suar / som at lade deris

Børn vere foruden Tuct oc tilbørlig Refsſele. Oc ſandelige/de ere meget grumme imod deris Børn/ſom icke ſtraffe dem for deris Vtuct/thi der met lære de dem at giøre Ont/ oc ere mere ſkyldige for Gud end Børnene ere.

Der vaar en tid To Mordere/ ſom haffde giort vſigelige meget Ont / ſaa at mand ſaare forundrede/at To Menniſke kunde ſaa meget Ont haffue vdrettet. Der den viſe Plato hørde det / da ſuckede hand / oc ſagde: O huad de haffde bleffuet viſe/ nyttelige/ forſtandige Mend/til at vdrette meget Gaat / om de haffde veret vel optuctede aff de-

ris Barndom. Fordi dis bedre Naturen oc Arten er vdi Børn/ dis verre bliffue de/ om de icke ret optuctis oc oplæris. En fructbar Ager/ om hand forsømmis/ da giffuer hand Bregne oc Klinte/ oc andet Wkrud/ indtil hand bliffuer plat forderffuet.

De Athener i Grækeland haffde for en vjs/ huert Aar paa en viss tid pleyede de at sette deris Børn til Kaanster at lære/ huer som hand vaar skicket til aff sin Natur: Oc paa det de dis bedre kunde vide/ huad Tilbøyelse huer haffde aff Naturen/ da pleyede de paa samme Aars tid at bestille it Spectackel/ huor vdi der be-

riddis alle Embeds Verck/ ickun til Børnespil/som vaar aff huert Embede: Der dette vaar saa be=ridt/ da lode de deris Børn kom=me der hen / oc gaffue act paa/ huad huer haffde mest Lyst til/ oc der effter sticklede Forældrene sig / oc sette huer til at lære den Kaanst/som hand syntis at haff=ue best Tilbøyelighed til.

Vaare der vel meget mere at tale om Børne Tuct / som gode Forældre ere Gud plictige/ men ieg vil her met ladet vere sagt paa denne tid / oc noget tale om Kaarsset / som pleyer gierne at følge Ecteskab.

KAarsset / som offuerkommer Ectefolck / kand haffue atskillige Sager / endog at intet kand skee / vden Guds gode oc vise Tiladelse. Saa vil ieg icke tale her om Kaarsset vdi Almindelighed / men allereniste om det slags Kaars / som tit vederfaris vdi Ecteskab / som er vdi disse maader:

1. Stundem døer Børn i Moders Liff / eller strax effter / før end de bliffue døbte.

2. Vndertiden seer mand sørgelige Vnder paa nyfødde Børn.

3. Stundem døer Børn / naar de ere komne til Vext / oc Forældrene kunde haffue Trøst aff dem.

4. Stun-

4. Stundem findis Børn/at vere wlydige/oc føris aff den ene Wdyd i den anden.

5. Vndertiden sørgis derfor/ at de kunde icke affle Børn sammen.

6. Stundem døer enten Hosbonden fra Hustruen/eller Hustruen fra Manden.

7. Stundem kommer dem offuerfalds Skade paa/ som kand skee vdi mange maade.

8. Stundem findis Manden wtro mod Quinden/eller Quinden mod Manden.

9. Stundem er den ene den anden wlidelig met Omgengelse/ dog vden Ære spilde.

At mand vnder saadanne Kaars kand bliffue bestandig/ hører stor Kaanst til/som er allene at bekomme i Guds rige Apoteck/ som er den hellige Scrifft/ huilcket Dauid bekender/ der hand siger : **Haffde icke dit Ord trøstet mig/ da haffde ieg bleffuet borte vdi min Angist.** Oc skal dette vere som en almindelig Recept/ som Job faaregiffuer : **Som det befald HERREN/ saa er det skeet.** Dernæst skal mand vide/ at Gud vil/ at wi skulle beskue tuende ting vnder Kaarsset/

som ere/Guds Dom oc Retferdighed. Dommen er / at hand straffer Synden. Barmhiertighed er/at hand met Straffen bereder Veyen til Naaden: Fordi hand icke straffer / at hand vil forderffue/ men at hand vil forbedre. Effter at dette Fundament er lagt/ ville wi offueruenye huert Stycke/som ieg faaregaff/ det ene effter det andet.

Om Børn dø vdi Moders Liff/eller strax effter/ før end de bliffue døbte.

DEtte er it saare stort stød/ som offuermodis klemmer Ectefolckis Hierte / huilcke som det hender. Oc haffuer

Paſſuedommet icke lægt dette bit-
tre Saar / men heller giort det
meget større / for denne Sag
ſkyld / at de ſagde / ſaadanne
Børn / ſom døer enten vdi Mo-
ders Liff / eller ſiden før end de
bliffue døbte / at vere vden Chri-
ſti Kircke / oc derfor at vere for-
dømde. O huad de haanlige
foractede Guds ſtore Naade oc
Barmhiertighed. Men før end
ieg ſkamfuter den Vgudelige
Mening / vil ieg kaartelige an-
tegne / huad der rørde Papiſter /
til at ſette denne Lærdom frem.

Der vaare mange / ſtrax ef-
ter at Euangelium bleff forkyn-
det iblant Hedningene / oc Chri-
ſteli-

stelige Forsamlinger bleffue paa atskillige Steder / som annammede vel Euangelium / men de forhalede Daaben i lang tid / somme indtil deris Døds tid / oc kunde dog neppelige bliffue døbte i deris Soteseng / thi de haffde denne Mening / efftersi Daaben er giffuen til Syndernis Forladelse / at de da paa deris sidste tid kunde døbis / oc der met bliffue alle deris Synder quit. Huad Vildfarelse der vaar vdi denne Mening / er lettelige at forstaa: Fordi Daaben icke afflætter Synden / men er Guds Vidnisbyrd / at Synden afftois met Christi Blod / oc at Mennisket /

som

som døbis/igenfødis met den hellig Aand. Men paa det mand icke saa skulde forhale Daaben til yderste tid / formanede Presterne Folcket: Oc der Formaning kunde intet hielpe/ da lagde de denne Mening der hos / at huo som icke bleffue døbt / hand bleffue euindelige fordømt/ huor met de saa forskaffet / at ingen der effter vilde forhale Daaben/ men lode sig strax døbe/disligeste oc deris smaa Børn.

Oc paa det de vilde vdi Paffuedommet synis / at haffue noget at staa paa/ brugte de tuende Sententzer aff den hellige Scrifft. Den ene staar Joh. 3.

huor

huor Christus saa siger: Uden nogen bliffuer igenfødt met Vand oc den hellig Aand/ kand hand icke indgaa i Himmerigis Rige. Den anden staar Ephes. 2. Wi ere alle aff Naturen Vredens Børn. Men disse Sententzer haffue de misbruget: Thi den første taler om de Folck/ som ere komne til Alder oc Forstand/ som kunde annamme Ordet oc tro/ eller oc forskiude Ordet oc icke tro. Den anden Sententz giør Skilsmisse/ imellem det som

wi

wi haffue aff vor egen Natur/ oc det wi haffue aff Guds Naade. Alle ere wi aff vor egen Natur Vredens Børn: Men aff Naade ere alle Børn/ som aff Christne ere fødde/ oc alle Gamle/ som tro paa Gud / effter som Euangelium vdkreffuer/ Guds elskelige Børn. Dette vilde Gud haffue beseglet i det gamle Testamente met Omskærelsen/ oc vdi det ny Testamente met Daaben/ saa at baade Omskærelsen oc Daaben vaare Vidnisbyrd oc Besegling/ paa den Naade mand haffde allerede henne: Thi Daaben er indset vdi Omskærelsens sted/ oc besegler den samme

me Naade / som Omskærelsen beseglede. Dette vaar alleniste skilsmisse / at Omskærelsen vaar en Atuarsel / at Christus skulde fødis / oc taale Død / men Daaben er it Vidnisbyrd / at Christus er født / oc haffuer taalt Død for Syndens skyld / ellers beseglede Omskærelsen den samme Naade / som Daaben besegler paa denne Dag.

Derfaare / lige som smaa Børn vdi det gamle Testamente / der døde enten i Moders Liff / eller før Ottende Dagen effter deris Fødsel / det er / før end de bleffue omskaarne / vaare deelactige vdi den Pact / Gud haffde giort

giort imellem sig oc Abraham/ oc hans Sæd euindelige/ oc aff den Pactis Krafft bleffue Arffuinge til Himmerigis Rige: Saa ere oc Christne Mennisters Børn/ som enten døer vdi Moders Liff/ eller strax der effter/ før end de bliffue døbte/ vnder den samme Pact/ som Gud giorde imellem sig oc Abraham/ oc hans Sæd euindelige/ oc aff den Pactis Krafft bliffue salige. Men paa det at dette dis bedre kand forstaais/ vil ieg først faaregiffue den Pact/som Gud giorde met Abraham/ oc huorlunde Gud stadfeste den Pact met it vduortis Naadetegen. Dernæst

vil ieg beuise met Scrifften / at Christne ere Abrahams rette Sæd / saa at den Pact / som er giort imellem Gud oc Abrahams Sæd / hører oss til : Der hos / huorlunde Gud besegler oss samme Pact met sit Naadetegen / som er Daaben.

GVds Pact met Abrahams Børn er denne / som screffuet er vdi den Første Mosi Bogs 17. Capitel : Jeg vil (siger Gud til Abraham /) sette min Pact imellem mig oc dig / oc imellem din Sæd effter dig / hos deris Efftерkom-

mere / oc det skal vere en euig Pact/saa at ieg vil vere din Gud/ oc din Sæds Gud effter dig.

Vdi disse Ord ere Tre besynderlige Puncter at acte. Den Første / huo denne Pact gielder paa. Den Anden / at det er en euig Pact/oc recker til alle Abrahams Affkomme. Den Tredie/ huor vdi denne Pact staar.

Pacten er giort imellem Gud oc Abraham oc hans Sæd/derfor ere nu Christne Abrahams Sæd/da hører hun dem til/som ieg strax beuise vil.

Den=

Denne Pact er euig/ saa at hun kand icke opholde/men bliffuer euindelige ved Mact/ lige som Gud er altid sand oc vforuandelig.

Denne Pact staar her i/at Gud vil vere deris Gud/ det er/ at de euige skulle leffue/oc aldrig dø/ saa at de icke skulle bliffue borte/ men opstaa igen paa den yderste Dag. Fordi Gud er icke (siger Christus/) de Dødis Gud/men deris som leffue. Saa gielder denne Pact om euig Naade hos Gud/ oc euig Liff oc Salighed at bekomme/allereniste aff Guds naadelige Løffte oc Pact.

Saa vaar icke Gud til freds/ at giøre denne Pact met Ord/ men hand vilde der hos legge sit Naadetegen/ som skulde vere en Besegling / paa den Pact som indgaaen vaar/imellem Gud oc Abraham oc hans Sæd : Oc paa det de skulle icke beholde det vduortis Tegen/det er/Omskærelsen/ oc glemme huad det betyder / gaff hand samme sit Naadetegen Naffn/aff den Pact som giort vaar / oc kaldede derfor Omskærelsen sin Pact : Icke at hun er Guds Pact i sig selff / men fordi hun bær Vidnisbyrd om Guds Pact/ oc besegler den. Derfor kalder oc Paulus Om-

skærel-

skærelsen it Indsegel / huor met Gud besegler / at den som troer / (som Abraham giorde/) er retferdig/er i Guds Yndist oc Naade / oc er Arffuing til det euige Rige/ ved Jesum Christum.

Saa see wi her klarlige / at Pacten gaar faare / oc Beseglingen kommer effter. Beseglingen giør icke Naaden / men hun ickun besegler Naaden / oc stadfester hende. Saa bleffue icke de Jødiske Børn salige aff Omskærelsens Krafft/men Omskærelsen beuiste ickun/at de vaare tilforn aff Guds Forjettelsis Krafft vdi Guds Naade/oc vaare Arffuinge til Himmerige for

Christi skyld/ som den tid skulde komme.

Kunde wi nu beuise/at Christne de ere Abrahams Sæd/da er der met oc beujst / at de ere delactige vdi Guds Naade/ i deris Moders Liff/ oc ere Guds elskelige Børn/ før end de døbis / oc døbis allereniste for den Sag skyld / at Daaben skal besegle den Naadepact / som de ere delactige vdi/ saa at om de icke end bekomme den Besegling / da er Gud alligeuel sandru/ oc aldrig vil gaa fra sin Pact.

Hvorlunde beuiser du da / at Christne ere Abrahæ Sæd? Paulus lærer oss det / vdi det 9.

Capitel til Rommerne / huor hand giør Skilsmisse imellem tuende slags Børn / som Abraham haffde / som er imellem Kiødsens Børn / oc Forjettelsens Børn.

Kiødsens Børn ere de / som ere Legemlige afflede aff Abrahams Sæd / oc aff hans Affkomme / som Isaac / Ismael / Jacob / Esau / ꝛc.

Forjettelsens Børn ere alle de / som tro Guds Forjettelser / lige som Abraham giorde. Nu efftерdi da Christne tro Guds Forjetning / (som Abraham trode /) ere de i Sandhed Abrahams Aandelige Børn / saa at

Guds Pact hører dem til. Derfaare siger Paulus met klare Ord til Galaterne i det 3. Capitel: **Abraham trode Gud/ oc det bleff hannem regnet til Retferdighed.** Vidner derfaare/ at saa mange som tro/ de ere Abrahæ Børn. Derfaare de som tro/ velsignis ocsaa/ lige som Abraham/ der trode. Huad følger her effter? Ere Christne Abrahæ Børn / da ere deris Børn deelactige i den Pact/ som er skeet imellem Gud oc Abraham oc hans Børn / saa at Christnis Børn i deris Moders Liff / endog de ere aff Naturen

Vredens Børn/ ere aff Pactens oc Forjettelsens Krafft Naadens Børn: Ja for denne skyld allereniste lade wi vore Børn døbe / at Daaben skal vere dem en Besegling aff Gud / paa den Naade de tilforn ere vdi. Thi lige som Omskærelsen icke gaff Naaden / men beseglede Naaden: Saa icke heller giffuer Daaben Naaden/ men besegler Naaden met Guds Naadis vduortis Tegen. Denne Guds Naade er saa stor/ at om den ene aff Forældrene vaar en Hedning / oc den anden vaar en Christen/ at Barnet/ som fødis aff dem / er helligt aff denne

Guds Pactis Krafft/som Paulus lærer 1. Corinth. 7. Ja denne Naade er end saa stor / at deris Børn/ som kaldis Christne/ endog deris Gierninger ere meget anderledis / ere alligeuel vdi denne Forjetning / oc delactige vdi denne Guds Naade.

Her vdaff kunde wi klarlige kende oc forstaa / at de Børn/ som dø vdi Moders Liff/ eller oc siden før end de bliffue døbte / (saa fremt som deris Forældre ere Christne/) skulle icke regnis iblant Hedninge / som ere Tyrckers eller vantro Jøders Børn/ men ere Naadens Børn / oc Arffuinge til Himmerigis Rige.

Saa

SAa haffue wi her den rette Recept aff Guds Apoteck / det er / aff den hellige Scrifft / som er krafftig nock til at heele de sorrigfulde Hierter / hues Børn som ere hendøde / vere sig enten vdi Moders Liff / eller siden foruden Daaben / saa at de ere icke bleffne borte / men saa vel ere vdi Guds Naade / Yndist oc Venskab / oc ere Arffuinge til Himmerigis Rige / som de døbte ere. Thi Gud er saa sandru oc saa fast vdi sit Løffte / hand haffuer loffuet allene met Ord / som hand er / naar hand haffuer beseglet / det hand loffuet haffuer. Fordi Forseglingen skeer ickun for

Menniſkens ſkyld / at de dis viſ-
ſere kunde vere paa Guds Løff-
te / ſom dog vdi ſig ſelff er wryg-
geligt.

It fromt Menniſke / huad
det loffuer / det holder det vel /
men den der Løfftet ſkeer / hand
bliffuer viſſere / naar hand faar
Beſegling paa det hannem loff-
uet er. Fordi it Menniſke kand
dø / eller faa it andet Sind:
Gud døer aldrig / oc icke heller
kand trine fra ſit Løffte / thi hand
er den euige Sandhed.

Dernæſt ſkulle Forældre / ſom
ſaa miſte deris Børn wdøbte /
lade ſig ſuigte vnder Guds viſe
Forſyn / ſom icke vilde / at Bør-
nene

nene skulde her lenger vere/ men hand vilde haffue dem til sig vdi Himmerigis Glæde.

Naar mand seer sørgelige Vndertegen paa nyfødde Børn.

DEtte er it grueligt Kaars/ som meget trycker bedrøffuede Forældris Hierter. Oc der er ingen anden Raad imod saadan Kaars/ end at betencke/ det at vere Guds Gierning/huor met Gud vil paaminde/icke Forældrene alleniste/men oc alle andre. Thi saadan Vnder er Guds Vredis Tegen/ oc en Atuarsel om Guds Heffn oc Straff/ om mand icke staar aff

Synden/ oc giør aluorlig Penitentze.

Før end den Krig imellem Danmarck oc Suerige begynte / hørde mand it Barn græde vdi Moders Liff/ Sex Vger før end det bleff født her vdi Kiøbenhaffn / som vaar meget vnderligt. Her om sagte huer sin Mening. Somme meente / at det vaar for Forældrenis Synd skyld/ som vaare dog fromme oc Gudfryctige. Men der ieg det hørde / sagde ieg : Det Barn skal enten fødis til stor Sorrig oc Graad i Verden/ eller det bemercker menige Mands Graad oc Sorrig. Der dette Barn nu

født vaar/ oc bleff døbt/ døde det effter det haffde lefft vdi Fire oc tiue Timer / oc lod aldrig aff at græde. Huor aff mand kunde betencke / at den Graad skede icke for Barnens skyld/ men for det gantske Rigis skyld / som Gud vilde straffe met den Feyde.

Andre Vnder oc Meen/ som findis vndertiden paa Børn/ere lige saa Guds Vredis Tegen/ oc paaminde baade Forældrene oc menige Mand om tuende ting/ som ere/ Guds Dom/ oc Guds Naade. Om Guds Dom paamindis Menniskene met saadan seldsom Fødsel/ at de skulle betencke Synden aff Guds Vredis

Tegen/saa at om de icke omuende sig / haffue at foruente Guds Heffn oc Straff. Om Guds Naade paamindis wi saa / at Gud vil spare oss / om wi ellers indfalde til hans Naadis Stoel/ det er/ til vor kiere Frelsermand Jesum Christum/ oc der hos tacke hannem for sin Faderlige Atuarsel.

Derfaare skulle Forældrene her lade sig finde lydige i dette Kaars / bede Gud / at hand vil saadanne Børn tage snarlige aff Verden/ oc der met formilde deris store Sorrig. Om dette slags Kaars vil ieg icke vjdere scriffue : Thi det høris sielden

(Gud

Gud vere loffuet/) her vdi Danmarck. Gud vnde oss saa at leffue / at wi huercken see saadanne Guds Vredis Tegen eller andre. Huorfaare ieg icke haffuer Opregnet atskillige Exempler / som ieg veed om vnderlige Børnefødsel/ som ere mange oc atskillige/ vil ieg lade huer betencke som kand.

Om Børn dø naar de ere komne til Vext / oc Forældre kunde haffue gaat aff dennem.

AT Forældre ere meget bedrøffuede/naar deris Børn/ som ere komne til Vext / oc kunde vere Forældrene til Trøst/

hendø/er Naturligt/ oc er ingen saa sterck / at hand ey her maa saa gaat som bucke vnder dette Kaars. Huad stor Sorrig Jacob fick aff den Tidende/at hand hørde sin Søn Joseph at vere død / giffuer Scrifften tilkende/ saa at hand vaar bedrøffuet saa gaat som til Døde. Endog denne Sorrig er stor / da vil den hellige Paulus/at Christne skulle icke sørge for deris Børn/ som Hedningene giøre/ som ingen Tro haffue. Oc ere disse Pauli Ord: Bekumrer eder icke for de som hensoffue / som andre Folck giøre / som haffue icke Haab. Fordi tro wi / at Jesus vaar

død/

død / oc er opstaaen / saa skulle wi oc tro / at Gud skal fremføl-ge met hannem / dennem som ere hensoffuede vdi hannem. Saa vil S. Pouel / at det Haab / som wi haffue om Opstandelsen aff Døde / skal læge den Sorrig / som wi haffue Naturlige for vo-re Børn / eller Venner / som dø fra oss. Mod den Trøst wi kunde foruente oss aff vore Børn / om de haffde leffuet / skulle wi sette Guds Trøst / som er oss mere end Tusinde fromme Børn kunde vere. Ja wi skulle her oc beten-cke Guds vise Raad her vdi / som hentager Børnene / baade paa det at Forældrene skulle icke saa

sætte Trøst til deris Børn / at de glemme Gud / oc at Børnene skulle icke bliffue onde / oc bedrøffue Forældrene paa deris Alderdom. Saa skulle Forældre følge Jobs Exempel effter / vdi denne Sag / oc sige met Hierte oc Mund : HERREN gaff / HERREN tog / HERRENS Naffn vere loffuet euindelige.

Om Børn findis at vere wlydige / oc forføris aff en Wdyd vdi en anden.

DEtte er it stort Kaars vdi Ecteskab / oc er saa meget størrre / om Forældre haffue icke met flijd opdraget Bør-

Børnene aff Barndom / der mand kunde regære dem met Lærdom oc Ris. Men haffue Forældrene intet forsømmet/ da haffue de en god Samuittighed at trøste sig met. Oc skulle de vide denne Regel: At alt det Gud lader skee / det skeer at wi skulle frycte hannem. Salomon i Predickeren i det 8. Capitel siger: At om en Syndere giør end Hundrede gange ont/ da kommer det dem til gode/ som frycte Gud/ oc frycte for HERRENS Ansict. Gud siger hos Mosen vdi den 5. Bogs 21. Capitel: Om nogen (siger hand/) haffuer en selffuillig oc wlydig Søn / som icke vil

lyde sin Faders oc Moders Røst/oc naar de reffse hannem/ vil hand icke dog vere dem lydige: Da skal hans Fader oc Moder gribe hannem/ oc lede hannem for de Ældste vdi Staden/ oc til Porten vdi samme Stad/ oc sige til de Ældste i Staden: Denne vor Søn er selffuillig oc wlydig/oc vil icke lyde vor Røst/oc er en Slemmere oc Dranckere: Saa skal den menige Mand i Staden stene hannem ihiel. Oc saa skalt du skille det Onde fra dig/at all Israel maa det høre/ oc frycte sig. Denne Guds Low/ vaar hun icke ret/ da haffde Gud aldrig giff-

giffuet hende sit eget vdkaarne Folck. Derfor ere icke de Forældre at straffe/som saadanne wlydige oc genstridige Børn giøre Arffueløse / paa det de icke skulle bekomme Redskab til at fremme deris Wdyd met.

Kaart at sige: Den Sorrig som Forældre haffue aff vanartige Børn / kand icke opryckis met Rod/men hun kand formildis vdi tuende maade. Først met en god Samuittighed / naar Forældrene vide imellem Gud oc sig / at de intet haffue forsømt/ som hørde til en ærlig / Christelig Optuctelse/oc icke heller gaffue dem noget effter wstraffet / i

deris Barne tid. Dernæst at de betencke/ (som ieg sagde aff Salomonis Mening/) at Gud tilsteder dette/ at Forældre skulle dis ydermere frycte Gud/ bede Gud for deris Børn/ oc siden lade skee huad Guds gode Vilie er.

Men haffue icke Forældrene vel optuctet deris Børn vdi Guds Fryct/ bøyet dem der de vaare endnu smaa/ da ere de mere skyldige for Gud end Børnene/ oc all Børnenis skyld henger dem saa vel paa som Børnene/ indtil de forligis met Gud/ ved en sand Penitentze. Der scriffuis om en vng Person/ som bleff befundet met Tyffuerj/ oc

skulde derfor hengis. Der hand nu vdleddis til Rettersteden/ da saae hand sin Moder følge sig grædende/ oc kaldede at hende/ oc lod som hand vilde hemmelige tale met hende. Der hun saa kom til hannem/ oc holt sig nær hannem/ at hun kunde høre hannem huiske/ da beed hand Næsen aff hende/ oc sagde: Moder haffde i straffet mig met Ris/ der ieg bedreff de smaa Tyffuerj vdi min Barndom/ da haffde icke nu Bøddelen straffet mig met Reeb. Saa vaar denne Moders Løn tilbørligt. Derfor er det raadeligt/ at rette Quisten men hand er vng/ paa det hand

icke skal bliffue kraaget / naar hand voxer frem. Huad Luct der kommer først vdi it nyt Kar / den bliffuer gierne beholden.

Om Hosbonde oc Hustru affle icke Børn sammen.

MAnge tage sig her stor Sorrig aff / at de icke affle Børn tilhobe / oc besynderlige de som ere rige / oc kunde lade deris Børn meget effter. Huad er her for Raad? Her skal mand icke søge vtilbørlige Middel / met Troldom / eller andet / som forbødet er / men giøre effter Guds Børns Exempel: Abraham biede lang tid før

end Sara bleff fructsommelig: Saa giorde oc Isaac før end Rebecca fick Børn. Item/ Helcana før end Hanna bleff fructsommelig met Samuel. Disligeste Zacharias før end Elisabeth bleff fructsommelig. Men huad giorde de dis imellem? De bade Gud inderlige om Liffsens Fruct/ besynderlige for den skyld/ at det vaar blusomt i det gamle Testamente/ at vere wfructsommelig. Saa er dette det første oc beste Raad/ at mand i saadan Sorrig for Børn/ beder Gud inderlige om Liffsens Fruct/om det kand vere hannem behageligt/ oc det som fødis/

kand komme Gud til Ære/oc sine Forældre til Glæde.

Om Ectefolck icke bliffue her vdi bønhørde / da skulle de giffue sig vnder Guds Vilie/oc vere til freds / oc icke vjdere friste Gud. De som dette icke ville giøre/men fortørnis/at Gud lader dem leffue vden Liffsens Fruct/kunde vel bekomme aff Gud / at de kunde affle Børn / men de komme dem lidet til Fromme. Derfor vilde jeg giffue dette Raad / at de effter denne Mening bede:

O Himmelske Fader/ som haffuer oss sammenføyet vdi Ecteskab:

Du

Du veedst huad dit hellige Nafſn kand komme til Ære: Du veedst huad oſſ dine Creatur er beſt. Kand det komme dit Nafſn til Ære / oc oſſ til gode / da bede wi / at du hører vor Bøn / oc vnder oſſ Liffſens Fruct: Men er din Vilie anderledis / da ſkee din Vilie: Wi ville gierne giff-ue oſſ vnder din Faderlige Naade oc Barmhiertig-hed.

Skulle ocsaa fromme Ecte-
folck vdi saadan deris Begæring
ligne imellem sig/ huad Gaffn oc
huad Skade der kand komme aff
Børn. Somme faa Børn til li-
den Glæde: Somme faa Børn
til wsigelig Sorrig. En viser
Hedning siger: At haffue Børn/
er at smage sød Galde. De som
den haffue smagt/ bestaa/ at der
ere sex hundrede dropper Galde/
mod en droppe Humning. Sma-
ger mand derfor icke det Søde/
saa smager mand icke heller det
Sure. Faar mand icke Glæde aff
sine Børn/ da faar mand icke hel-
ler Sorrig. Det er it Skaanskt
Ordsprock om dem som haffue
icke

icke Børn: Seer du icke din Daatter komme vdi gyldene Karm/da seer du hende icke heller komme hiem met broden Arm. Saa er det intet at angre paa Guds gode Gaffuer. At faa Børn/er Guds gode Gaffue: At icke faa Børn/ er oc Guds gode Gaffue. Du meent dig at vere wlycksalig / for du kand icke faa Børn/men denne Wlycksalighed kand vere dig til stor lycksalighed. En Philosophus vaar atspurt / om hand haffde Børn. Hand suarede: Meo infortunio sum felix. Aff min Wlycke er ieg lycksalig. Derfor vil ieg saa raade: Faar du Børn / tacke Gud: Faar du icke

icke Børn/ tacke oc Gud/ oc pri-
se hans Vilie oc Raad.

Ja siger du: Jeg haffde vel megen Lyst aff Børn/ nu leffuer ieg foruden den Lyst. Kunde vel skee/ at du finge Lyst aff dem: Kunde det oc vel anderledis begiffue sig. Men vilt du haffue Lyst/ da giffuer ieg dette Raad/ at du acter mere en god Hosbonde end mange Sønner/ oc mere en god Hustru end mange Døttre. Den fromme Quinde Hanna gaff sig meget/ for hun vaar wfructsommelig/ saa at hendis Hosbonde Helcana der offuer bleff ocsaa bedrøffuet: Men der hun bleff i saadan Bekumring

varactig / sagde hendis Mand til hende: Hanna / er ieg dig icke bedre end Tj Sønner? Her lærer den fromme Mand Helcana / huad Hosbonde oc Hustru skulle haffue mest Lyst aff / som er en kierlig Omgengelse. Som en Grædsk Poete siger: Intet Guld / intet Velde / ingen Rigdom er saa lystig / som en beleffuen Omgengelse imellem en retferdig Mand / oc Gudfryctig Quinde / som acter sin Mand / oc ærer hannem.

Jeg (siger du /) haffuer Gods oc Eyendom / det kommer effter min Død vdi fremmede Mends Hender / oc kand skee vdi deris /

som ville mig lidet gaat / oc mit Fæderne Vaaben nederleggis / som haffuer lenge veret vdi mact oc Ære. At du haffuer Gods oc Eyendom / det haffuer du vden tuil aff Gud: Haffuer du det aff Gud/da lad hannem raade/huo det kand tilkomme/ vere sig Ven eller Wuen: Tacke Gud/at hand dig det vnt haffuer/ oc du der aff haffuer hafft Lyst oc Glæde: Sørge intet for/ huad der kand komme effter din Død / Gud hand regærer vel alting sig til Ære/ giff ickun dig vnder hans vjse Forsyn.

Meent du at dit Fæderne Vaaben bliffuer nederlagt / da

bestille din ting saa/at dit Naffn kand findis effter din Død vdi en loffliq Hukommelse / oc vdi Liffsens Bog / oc skj det saa/ at du giør dig Arffuinge aff den=nem/ som kunde indtage dig vdi Himmerigis Rige / som Chri=stus raader oss. Guds Børn/ som løbe nøgne oc hungrige/holt dem for dine Børn / lad dem husualis met Guds Gaffuer / som hand haffuer dig tiltroet. De Arffuinge skulle vere dig be=dre end Tusinde/som haffue selff Gud oc nock. Du haffuer Slect/ som haffuer oc Hielp behoff/ du haffuer Guds Kircke/som recker sine Hender til dig / oc begærer

Hielp oc Trøst aff dig / som er Guds Oeconomus oc Husholdere.

Tenck ocsaa her Dieffuelsens List/oc Kiøds oc Blods Anfectning. Finge du nu Børn/ effter din Begæring / da torde Dieffuelen oc Kiød oc Blod føre dig vdi det/ dig ilde skulde betale paa det sidste. Thi mange søge Gods til deris Børn / oc bliffue selff arme der offuer/icke Legemlige/men Aandelige. De faa en Gylden vdi Pungen / oc miste den hellig Aand aff Hiertet. De faa Skow oc Marck i Verden/ oc lucke sig vde aff Himmerige. Fordi neppelige kommer stor

Rigdom vden stor Wret/ som it gamlet Ordsprock liuder: Omnis dives aut iniquus aut iniqui hæres. Huer den som riger er / enten er hand wretferdig / eller hand er en Wretferdigis Arffuing. Dette Ordsprock er tit sanden / endog at mange kunde bliffue rige aff Guds besynderlige Benedidelse oc gaat Forraad: Men de (kand skee/) ere saa faa som huide Krager.

Her hos er oc at betencke/ at de Børn/som saaledis bliffue rige/de bliffue de allerarmiste/icke paa Gods / men paa Dydelighed oc Fromhed. Det du haffuer samlet met ret oc wret/ sette dine

Børn paa Horer oc Skøger/oc mange en stor part der aff fortære vnder Læger oc Barskers Haand/saa at det/som du est ilde atkommen/det skal oprødis i dine Børns Krop. Exempel haffue wi for Oyen/om mand ellers vil lade dennem op/ oc see sig om. Saa sørge icke for Børn/ bed Gud om Børn met Vilkaar/om de kunde komme til Guds Ære/ oc dig til gode: Men om det anderledis er forseet aff Gud/tacke hannem for sin Faderlige Forsyn. Thi haffde du end Hundrede Børn/ da kunde du icke dog vere viss paa/om nogen aff dem skulde arffue dig.

Naar enten Hosbonden døer fra Hustruen/ eller Hustruen fra Manden.

HEr er it besynderligt Kaars/ som Hosbonde oc Hustru ellers haffue leffuet vel tilsammen: Men haffue de icke leffuet vel tilsammen/ da sørger Hatten oc Kaaben/men Hiertet er glad. Men ieg vil her alleniste tale om dem/ som ærlige/ Christelige oc endrectige haffue leffuet deris Liff tilsammen/huor der kand icke andet vere end stor bitter Sorrig/ som ingen kand vide/ vden den det forsøgt haffuer: Men en Christen Mand eller Christen Quinde/som mister

sin Methielp/ skal trøste sig met disse Trøstestycker / som efterfølge:

I.

Først er her Guds Vilie at ansee/thi ingen døer vden Guds vise Raad oc Vilie/i huad Middel der kand brugis til. Derfor skal en Mand / som haffuer mist sin Hustru / eller en Quinde/ som haffuer mist sin Mand/ saa tencke: Christus haffuer lært mig at bede i Fader vor: **Bliffue din Vilie.** Nu er dette Guds gode oc vise Vilie / at min Mand eller min Hustru er død fra mig: Vil ieg det icke nu saa haff-

haffue / da er ieg imod mig selff / som daglige beder : Bliffue din Vilie paa Jorden / som hand er vdi Himmelen. Guds Creatur ere da ret beskickede / naar deris Vilie er lige formet met Guds Vilie. Det er Guds Vilie / at du est stundem siug / oc stundem karsk / oc at du døer naar hand vil. Effter denne Guds Vilie skalt du bøye din Vilie / om du icke vilt fortørne Gud. Ja dette er vor Retferdighed i denne Verden / at vor blinde / vildfarende oc vrange Vilie rettis effter Guds Vilie / som effter den visesste Rettesnor. Ja

Guds Søn selff siger: O Fader/icke min/men din Vilie skee. Item: Jeg søger icke min Vilie/men Faderens/ som haffuer vdsent mig. Derfaare skalt du det gierne ville/ som Gud vil. En Spurge falder icke paa Jorden vden Guds Vilie/meget mindre falder den vden Guds Vilie/ som Christus haffuer met sit Blod igenløst. Effterdi nu det er Guds Vilie/ at din Mand er død/ eller din Hustru/ ver til freds/oc sette dig icke imod Guds Vilie.

Her

II.

Her skalt du oc acte / huad Retferdighed vdkreffuer. Retferdighed vdkreffuer/ at det/ som dig er antuordet i troer Haand/ at du det slipper/ naar den kreffuer / som det tilhører : Huad er nu alt det wi haffue andet end betroet Gods / som hører Gud ene til? Huad haffuer du/ (siger Paulus/) som du icke haffuer annammet? Siel/ Legeme/ Ære / Rigdom/ Sundhed/ Velde/ Børn/ Hustru/ Systre / Brødre/ Venner/ ere alle Guds gode Gaffuer / som hand vnder oss saa lenge hand vil/ oc

derfor kand met Rette igentage dennem/ naar hand vil. Hand gaff dig Hosbonde/ den haffuer hand taget fra dig igen. Hand gaff dig Hustru/ den vilde hand icke/ at skulde vere din lenger. Hand bant eder sammen met Ecteskabs Baand/ hand haffuer nu løst Baandet igen. Job miste Siu Sønner oc Tre Døtre/ som it Hus falt neder paa/ oc slo ihiel. Der kom Ild ned aff Himmelen/oc opbrende hannem Siu tusinde Faar/ oc Fiender toge hannem Fem hundrede Asen bort: Ja andre Fiender toge fra hannem Tre tusinde Cameler/ oc sloge hans Tienere ihiel.

Huad giorde Job her til? HERREN (sagde hand/) gaff/ oc HERREN bort-tog: Loffuet vere HER-RENS Naffn. Efftersdi nu at Guds Retferdighed er icke at straffe vdaff hans Creature/ saa bør ingen at fortørnis/ naar Gud hand retferdelige tager/ det hand naadelige giffuet haffuer/ icke til Eyendom/ men til Brug/ saa lenge som hannem vel be-falder.

III.

Det er saa skicket aff Gud/ oc icke andet kand vorde/ at lige som huert Menniske er tid født til

Verden/saa skal det en tid dø fra Verden igen/ huad heller mand leffuer lenge eller stacket: Saa at ingen kand vndgaa Døden/ ihuor hellig hand vere kand. Abraham/ Jsaac/ Jacob/ Dauid/ maatte alt dø. Abraham maatte alt miste sin fromme Hustru: Saa maatte oc Jacob. Den fromme Judith maatte miste sin Mand: Saa maatte oc Anna Prophetissa. Saa er her intet andet at foruente/ end at Skilsmissen vil jo komme/ naar Gud vil saa haffue det. Derfor siger Dauid: **Huo er det Menniske/ som leffuer/ oc**

icke skal see Døden. Intet
(pleye wi at sige/) er vissere end
Døden / oc intet er wuissere end
Dødsens Time. Huilcken Time
Gud derfor vilde / at skulde vere
alle Menniske wuiss/ paa det de
altid saa skulle leffue / at de icke
frycte Døden/ naar hand kom-
mer. Vor HErre Jesus Chri-
stus haffuer met sin Død saa
dræbt vor Død / at hand kand
oss intet skade/saa fremt som wi
findis at vere Christi Lemmer.
Derfaare / naar en Mand mi-
ster sin fromme Quinde / eller
en Quinde mister sin fromme
Mand / da betencke sig / at alle
Menniske ere her i Verden met
disse

disse Vilkaar / at de skulle her fra / naar den Allmectigste Gud vil saa haffue det.

IIII.

Skal mand oc her sette imod sin Sorrig den Nytte oc Gaffn / som den haffuer bekommet / der er hendød. Her vaar hand vnder atskillig Fare / vdi Kamp met Dieffuelen oc Synden / stundem vaar hand siug / stundem karsk / stundem vaar hand i stor Ære oc Act / stundem vaar hand foractet oc forsmaaet / saa at ingen ting vaar bestandig / ingen ting kunde vere saa farlig / saa sørgelig / saa behendig / at mand kunde sige sig der frj faare: Men nu

haffuer Gud formedelst Døden giort hannem der frj faare/hand tør huercken frycte Affuind eller Vrede/Elendighed eller Fengsel/ men er nu frj. Sielen er hos Gud/ som gaff hende / Legemet bliffuer til Jord : Men naar Gud lader støde vdi sin Basune/ da skulle de her alle frem/oc huer vndgielde effter sine Gierninger. Haffuer du mist din Mand/ som vaar Gudfrynctig / da er hand hos Gud/oc omgaais met Guds hellige Engle: Vaar hand anderledis/da er hand vel at yncke/ men set alting til den retferdige gode Gud / hand kunde giffue hannem Naade vdi sin sidste

Suck / at hand vende sig til Gud / som icke vil Syndernis Død / men at de skulle omuende sig oc leffue.

V.

Her er oc at betencke Guds vise Forsyn / som altingist regærer ordentlige / gaffnlige oc ret / saa skalt du icke tuile / at det er en aff Guds vise Forsyn / at Gud haffuer kaldet din Mand fra denne Verden / derfor skalt du giffue din Vforstand / din Vanuittighed / vnder Guds vise Forsyn / som ingen ting giør daarlige / men effter sit vise oc vbegribelige Raad.

Om

VI.

Om mand vil end meget hy-
le oc græde for sin døde Mand el-
ler Hustru/huad hielper det da?
Det er daarligt / at ville sørge
for det / som icke kand vendis.
Huad er det andet / end at sette
sig imod Gud? For Synden
skal mand græde / men for det
Gud haffuer giort / oc er wryg-
geligt/hielper ingen Graad. Ja
siger du: Min Mand vaar mig
saa god / min Hustru vaar mig
saa from. Tack Gud derfaare/
oc leg vind paa/ at du icke mister
met din Wtacknemmelighed din
rette Fader/ som er Gud i Him-
melen. Ja siger du: Min Mand

forsørgede mig saa vel. Tacke Gud / som dig meget bedre kand forsørge. Gud haffuer Omsorrig for sine Creatur / ihuor ringe de ere: Vilt du at hand skal haffue Omsorrig for dig / da fryete hannem. Thi ingen ting skal dem fattis / som fryete Gud.

VII.

Her er oc at betencke dette Liffs Kaarthed oc Forfengelighed / om huilcken Augustinus saa siger: O du næruerendis Liff / huad du suiger mange. Naar mand kender dig / da est du intet. Naar du end vilt ophøffue dig / est du ickun som en Røg. Vise acte dig at vere best: Daarer døm-

dømme dig at vere sød. De som søge dig/ de kende dig intet: De som kende dig/ fly dig. Derfor siger Paulus: De som haffue Hustruer / vere sig lige som de icke haffde Hustruer. De som græde / vere sig lige som de icke græde. De som glæde sig / vere sig lige som de icke glæde sig. De som kiøbe/vere sig lige som de intet eyede. De som bruge denne Verden / vere sig lige som de icke brugede Verden : For denne Verdens Skick skal forgaa. Oc Christus siger: Huer Dag haffuer nock i sin Plage. Saa er det intet bedre / end at betencke ret/ huad denne Verdens Wstadig-

hed lærer oss/ som er/ at sette sit Haab til hannem allene/ som kand oss giffue euig Verelse i Himmerige/naar denne forgengelige Verden faar Ende.

VIII.

Den allerstørste Trøst/ som nogen kand faa i sin Mands eller Hustruis Død/er vor HErris Jesu Christi ærefulde Opstandelse. Til denne skal mand giffue sig/som til de allerypperste Raad/imod all den Modgang/ som Mennisken kand vederfaris i denne Verden. Her aff er at øse fuldkommen Husualelse. Paulus screff til sin Discipel Timotheum dette Raad/der hand leed

stor

stor Genuordighed vdi sin Be-
stilning : Kom ihu / (sagde
hand/) at Jesus Christus
er opstaaen aff Døde. Thi
lige som Gud opuacte Jesum aff
Døde / skal hand ocsaa paa sin
tid alle dennem opuecke/ som tro
paa hannem. Denne Jesu Chri-
sti Opstandelse lærer oss ret at
dømme om Døden / at hand er
icke vden it Trin til Opstandel-
sen oc euig Glæde/til huilcken in-
gen kand komme/ vden ved Dø-
den. Thi lige som wi her dø paa
Legemens vegne / saa leffue wi
paa Sielsens vegne / som opta-
gis til Christum/ lige som Røff-

uerens Siel bleff optagen. Derfor skal en Mand/ som mister sin Hustru/ oc en Quinde/ som mister sin Mand/ trøste sig met vor kiere Herris Jesu Christi salige Opstandelse.

Om offuenfald Skade kommer Hosbonde oc Hustru offuer.

Jhuadsomheldst offuenfald Skade/ som kand offuerkomme Ectefolck/ haffuer tuende Aarsager hos Mennisket/ som lider Skaden: Tuende hos Dieffuelen: Tuende hos Gud. Hos Menniskèn er Synd oc Wtacknemmelighed: Hos Dieffuelen Had oc Tyranni:

Hos Gud Dom oc Barmhiertighed.

Menniskene met deris Synd fortiene tit saadan Straff / oc met deris Vtacknemmelighed fortiene / at Gud lader dennem lide Skade / paa de Gaffuer / hand haffuer giffuet dennem.

Dieffuelen hader Menniskene / oc bruger imod dem alt det Tyrannj / hannem stedis aff Gud.

Gud aff sin retferdige Dom lader Dieffuelen gaa frem met sin Had oc Tyrannj imod Menniskene: Men aff sin Barmhiertighed holder Gud baade Dieffuelen tilbage / at hand icke kand

giøre det som hand gierne vilde/ oc aff samme Barmhiertighed lader hand dem straffe/ at de skulle rette oc bedre sig/at de kunde bekomme det beste igen/ som de mist haffue/ det er/ Guds Naade/ huilcken som er bedre end all Verdens Rigdom. Derfaare naar saadan offuerfalds Skade offuerkommer Ectefolck/ da skulle de begynde paa sig selff/ oc klage paa sig selff/ som saadant fortient haffue met deris Synd oc Wtacknemmelighed/ oc der aff/ som aff en Faderlig Straff/omuendis ved en aluorlig Penitentz. Oc dette visselige tencke/ at Gud haffuer saadant

ladet skeet for deris beste. Huorfor dem bør at tacke hannem. Naar de saa giøre / da kommer Gud met sin Barmhiertighed / tager dennem til Naade / forlader dem deris Synd / husualer dem igen met sin Benedidelse.

Wi læse vel om Job / at hannem offuerkom stor offuerfalds Skade / (som ieg tilforn opregnede /) som dog vaar en enfoldig / retferdig / Gudfryctig Mand / oc flyde det Onde / som Scrifften siger. Abraham / met sin kiere Hustru Sara / maatte rømme fra it Land til it andet / for Hunger. Jacob maatte met sin

Hustru oc Børn rømme aff Canaan til Egypten / for stor dyrtid. Her synis icke Job / Abraham eller Jacob / at haffue fortient saadant met deris Synd oc Vtacknemmelighed. Her til suarer Paulus: **Guds Dom er retferdig.** Derfor siger ieg/ at Gud giorde Job/Abraham oc Jacob ingen wret. De vaare vel Guds Børn / oc vaare i Guds Venskab / dog kende de sig icke endda saa vel som dem burde. Derfor vilde Gud met Kaarsset giøre dem visere / oc komme dem i bedre Kundskab met sig selff. Det Gud giorde met dem/beken-

der ieg vel/ at hand giør lige saa met mange andre/ huor hans Guddommelige Visdom seer det at vere til gaffns: Dog raader ieg/ at huo som saadant offuerkommer/ at hand her bekender sin Synd oc Vtacknemmelighed/ oc flyer ind til Guds Naade. Job hand viste vel/at Dieffuelen opbrende hans Faar/ oc nederslo Huset paa hans Børn/ oc qualde dem der vnder/ oc at de Chaldeer hentoge hans Gods oc Rigdom. Her klagede hand dog icke offuer Dieffuelen/ icke heller offuer de Chaldeer/ men bekender det at vere Guds Gierning. Mange slais neder met

veder-

vederstyggelig Kranckhed/ miste Queg / saa at alting gaar dem imod. Her skylder mand Trold-quinder / nu siger mand sig at vere forgiort / oc søger Raad mod saadan Skade aff Trold-quinder oc Troldkarle. Jeg la-der det vel effter / at Troldfolck kunde giøre Menniskene ont / men icke dog vjdere end Dieffue-len kand/det er/saa vjt som Gud det vil tilstede / aff sin retferdi-ge Dom oc Barmhiertighed. Derfaare vil ieg giffue dette Raad / at mand oc her i begyn-der paa sig selff / oc giffuer sig selff skyld / oc retter sig mod Gud / som sagt er. Men findis

der skellige Vidnisbyrd offuer Troldfolck / lad dem straffe som vedbør / dog saa / at mand bekender / at Gud haffuer saadant tilstedt at skee / aff sin retferdige Dom oc Barmhiertighed.

Den Retferdige (siger Salomon/) klager først paa sig selff.

At Job saa flittige beskytter sin Wskyldighed mod sine Venner / som sagde hannem / at vere straffet aff Gud for sin Synd oc Wretferdighed / haffuer en anden Aarsage / som hand met klare Ord bekender. Jobs Venner meente / at Job vaar mere wret-

fer-

ferdig end andre Menniske/som Gud icke lod saa haardelige plagis/meente at det vaar Løn som Skyld. Her siger Job ney til/oc beskytter sin Wskyldighed/at intet Menniske kand hannem rettelige anklage for nogen Last/ men for Gud kender hand sig for en Syndere. Derfor skulle icke Menniskene saa dømme: Den Mand straffis mere end andre/ derfaare er hand mere skyldig for Gud end andre. Den Beslutning er falsk. Fordi tit oc offte straffer en god Fader paa sin Søn/det som hand icke straffer paa sin Dreng. Veed oc Gud best/huad huer tien. Somme

me de sparis til Forbedring/somme de straffis til Forbedring/effter Guds gode vise Raad. Derfor dømmer ingen vjs oc Gudfryctig Mand om en anden aff hans Metgang eller Modgang/ men aff hans Gierninger / som hand seer for Øyen.

Om Manden findis wtro mod Quinden/ eller Quinden mod Manden.

WTroskab mod Mand eller Quinde vdi Ecteskab kalder ieg Hoer. Huor det bedriffuis aff Manden / der haffuer Quinden sit Kaars: Saa vel som Manden / naar Quinden bedriffuer Hoer/ haff-

uer sit Kaars. Synden paa beg-
ge Parter er vederstyggelig for
Gud oc Menniske. Mandens
Synd er større for Gud / thi
Manden er Quindens Hoffuet/
oc bedrager en anden til Synd
met sig : Quindens Synd er
større hos Mennisken/fordi hun
met sit Horerj / om hun bliffuer
fructsommelig/ foruender Gods-
set fra de rette Arffuinge til sine
Horebørn/ huor met hun offuer
Hoer besuiger sin Mand/ oc fø-
rer fremmede Arffuinge ind i
hans Gods.

MEn Manden / som vdi saa
maade forseer sig/ skulde be-
tencke/huad hand giør/thi hand

icke i en maade synder / men vdi mange. Hand forkaster sin Christelige Tro/hand riffuer sig fra Christi Legeme/hand vdskiuder den hellig Aand aff sit Hierte/hand foracter sin Bøn/hand skil sig fra Guds Helligens Samfund / hand giør sig til Dieffuelsens Bolig / hand forhærder sig selff vdi Synden / hand stiel fra sin Hustru / det hende hører til / hand bedrøffuer Guds hellige Engle / hand fryder Dieffuelen / hand forarger Mennisken / hand giør Guds Gaffuer vdi sig wnyttelige / oc steffner lige hen til Helffuedis Affgrund. Fordi Hoer haffuer

denne Vanart met sig / at huor hun lenge haffuer taget Herberge/der forblinder hun saa Menniſket / at det intet acter sig at synde/men far hen vdi en Synd effter en anden / indtil at hand plat vndergaar vdi Synden.

Huad ſkal her en from Quinde giøre? Hun ſkal meget offuerbære / oc foruente Forbedring/ paaminde sin Mand vdi tilbørlig tid/ lade sine Venner venlige tale met hannem/oc raade hannem det beste. Oc kand tit oc offte en from Quinde mere bekomme vdi saadan Sag met Taalmodighed / end met Retten.

Ludovicus Vives scriffuer en Historia / om en Herremand / som om Natte tide met stor Fare gick aff sit Slot / neder til sin Bole / oc tit oc offte kom i Liffs Fare for hende. Der hans Hustru (som vaar en frommer ærlig Quinde/) bleff det vaar/ oc viste vel/at hand icke vilde giffue den Bole offuer / gaff hun sig vdi venlig tale met Manden / som vdi andre maade vaar beleffuen oc from mod sin Hustru/ oc sagde: Mand lille/ieg haffuer stor Sorrig for eder / at i skulle skendelige omkomme en Nat for eders Bole skyld : Ville i lyde mit Raad/da skulle i bliffue for-

uden all Fare: Tager hende her op paa Slottet til mig / ieg vil intet anderledis haffue mig mod hende / end mod min egen Syster. Hand lydde sin Hustru at / oc tog samme sin Bole op paa Slottet til sig. Der hun der kom / bleff hun meget forfærdet / at Hustruen skulde komme / oc see hende / oc giøre hende ont. Der Hustruen det formerckte / gick hun til sin Mands Bole / oc sagde: Min Syster / ver icke redt for mig / sky mig intet / huad ieg haffuer som gaat er / vil ieg dele met dig / du tørst intet foruente dig Ont aff mig. Oc der effter omgingis de daglige it helt Aar

igennem/lige som de haffde veret Systre. Men der Aaret vaar vde / oc Manden saae sin Hustruis Taalmodighed / da fick hand saa stor Vederstyggelighed til sin Bole/at hand icke vilde see hende / men strax forskød hende fra sig. Oc der effter fick saa stor Kierlighed til sin Hustru/at hand hende aldrig der effter fortørnede / men leffuede ærlige oc kyskelige met hende / oc bleff saa befrjet fra det onde Leffnet/ hand hengde vdi.

Saa kand tit oc offte en from Quinde met sin Taalmodighed bade sin Mand / oc vende hannem fra onde Veye.

Saa skal dette vere mit Raad/ om en Mand forseer sig mod sit Ecteskabs Forbaand/ at en Quinde inderlige beder for sin Mand/ foruenter Forbedring/ oc vender hannem icke mere fra sig met it forbittert oc ont Sind.

Men om Manden icke allereniste met Hoer/ men oc met ond Omgengelse/ Bitterhed oc Slag/ leffuede met sin Hustru/ oc hun saae/ at der vaar ingen Forbedring at foruente/ da bruge sig Retten: Oc efftterdi hand skammelige haffde løst/ det som vaar ærlige bundet/ begære aff Dommere skilmisse/ at hun kand søge den som frommere vil vere.

HEr er oc at forſtaa/ huad en from Mand kand giøre/ om hans Huſtru bedriffuer Hoer. Kaarſſet er hart/ ſaa vel ſom Quindens/er naar Manden ſyn- der. De haffue vel begge Ret til at begære Skilſmiſſe/ naar ſaa- dant ſkeer. Men ligeruiſ ſom ieg raadde Quinden/ vil ieg oc raa- de Manden paa det næſte. Om Quinden haffuer forſeet ſig en gang eller tyſſer/ oc der er Haab/ at hun kand rette ſig/ oc haffuer vdi andre maade taalige Vil- kaar / da vilde ieg vel raade Manden/ at hand paaminte hende / oc om hun da loffuede Bedring/ met ydmyg Bøn oc

Graad/ at hand tog hende til Naade/ saa fremt som hendis Skam vaar icke vdi huer mands Mund/ paa det hand vdi saa maade kunde tecke det Onde vdi sit Hus/ oc affuerie Forargelse.

Men om hun saa skickede sit Leffnet/ at der er intet andet at foruente/ end Skam oc Forargelse/ oc hendis Wbluhed er kommen for huer mands Dør/ da bør en Mand aff Øffrigheds Mandat/ om hand icke end selff vilde/ at skille sig ved den Lem/ som haffuer met sin Synd selff affskaaret sig fra Manden/ oc sønderreffuet sit Ecteskabs Baand/ besynderlige om Manden er selff

wskyldig / eller vdi nogen Dignitet oc høyt Embede oc Bestilning / vdi Kircke eller Verdslig Regiment. Dette er Salomonis Raad: **Den som holder hos sig en Hore / hand er daarlig oc wretferdig.** Oc Syrach siger: **Vil hun icke vere dig lydig / (det er / om hun bedriffuer Hoer/) da skil hende fra dig.**

Naar noget saa skeer imellem Hustru oc Hosbonde / er der intet bedre Raad imod denne Sorrig / end at bede / oc vere taalmodig. Thi det som kand

icke vendis/det forbedris icke heller met Sorrig.

Naar den ene er den anden vdi Ecteskab wlydelig met Omgengelse / dog vden Ære spilde.

KOmmer det oc offte iblant Ectefolck / at den ene er den anden wlydelig vdi Omgengelse / som kommer her aff / at deris Hierter vaare aldrig som det sig burde / met en Gudfryctig Kierlighed sammenbunden. Derfaare skal den wskyldige Part her legge vind paa / at den Kierlighed kand optendis vdi den genstridigis Hierte. Her til tien disse Fem Raad:

1. Bøn

1. Bøn til Gud.

2. Formaning til den som genstridig er.

3. At offueruinde det Onde met det som gaat er.

4. At fortelle huad Gaffn mand haffuer vdi Huset / naar Mand oc Quinde giøre it.

5. Huad Skade der kommer aff Moduillighed.

DEt Første Raad er en inderlig Bøn til Gud/vdi huilcken mand skal tuende ting befatte.

Først/at mand bekender sig/ at haffue saadan wlydelig Metlem / for sin Synd skyld. Fordi intet Ont kand offuerkomme Mennisken vdi Verden / vden Guds retferdige Dom. Derfor om

om en Mand haffuer en Quinde/som er sig wlydelig met Omgengelse/ bekende det at vere Guds retferdige Dom for sin Synds skyld/oc der hos bede aff gantske Hierte/ met en stadig Tro / sin Synds Forladelse. Dernæst skal hand bede for sin Hustru/ at Gud vil regære hende met den hellig Aand/indgiffue hende en Gudfrrctig Kierlighed/ at hun kand vende sit Sind til Veluillighed oc Fromhed: Gud til Ære oc dennem begge til en glædelig Omgengelse. Lige saa skal oc Quinden giøre / om Manden er sig wlydelig i Omgengelse.

DEt Andet Raad er Formaning / at den Wskyldige tit oc offte beder oc formaner den Skyldige/at hand eller hun vilde bedre betencke sig / huad it Christeligt Ecteskab vdkreffuer/ oc huad den ene den anden tilforn loffuet haffuer / oc her hos oc raade / at den Wlydige beder Gud / at hand vil giffue de beste Raad.

DEt Tredie Raad er / at den Wskyldige legger vind paa/ at hand kand smelte den Skyldigis haarde Hierte met Velgierninger/som Paulus raader/der hand siger: Offueruind det

som

som ont er/met det Gode/ det er at samle gloendis Kul paa sin Modstanderis Hoffuet. Thi er der noget gaat vdi Hiertet/ da kand det icke anderledis skee / end den Wlydelige skal jo lade sit onde Sind smelte / vden Dieffuelen haffuer besynderlige beset det Menniskis Hierte.

DEt Fierde Raad er / at den Wskyldige faaregiffuer den Skyldige / huad Gaffn en god Endrectighed / imellem Mand oc Quinde vdi Ecteskab / fører met sig / som er: Først / en god Samuittighed/der er bedre end

all Verdens Rigdom. Dernæst/ at de kunde endrectelige giøre deris Bøn til Gud/aff Troen oc en god Samuittighed: Oc loffue Gud for sine Velgierninger. Jeronymus siger: Den som plager sit Legeme/men forlader Endrectighed/hand loffuer Gud met Trommer / oc icke met Dantz. Det er/den Loff er Gud intet behagelig. Item / at de dis bedre kunde regære deris Hus/ oc oplære deris Børn tilbørlige. Item / at de met deris Endrectighed kunde vere andre til it gaat Exempel. Item/ at de met deris gode Samquemme kunde forbedre deris Hus / oc søge deris

retferdige Næring. Thi huor der er en Gudfryctig Omgengelse oc Endrectighed/der er Gud: Huor Gud er / der er alt gaat. Derfaare siger Dauid i den 133. Psalme / at HERREN giffuer dem Benedidelse/ som ere endrectige. Fordi Endrectighed fødis aff Gudfryctighed/ Ydmyghed oc Taalmodighed. Oc ligner Dauid Endrectighed ved Balsom / som baade met Luct er Menniskene lystig / oc met Krafft gaffnlig. Ligner oc Dauid Endrectighed ved Dug. Thi ligeruijs som Dug giffuer Jorden Vædske/at hun

hun bliffuer fructsommelig/ saa giffuer Endrectighed vdi Ecteskab denne Grøde / at Mand oc Quinde met Glæde opbygge deris Hus. Kaart at sige: Den høyre Haand haffuer icke saa meget den venstre Haand behoff/ som Mand oc Quinde vdi Ecteskab haffue Endrectighed behoff. Det Hierte/som icke her aff røris til Endrectighed/det maa vere it forhærdet Hierte/ som Dieffuelen haffuer saadan Haardhed indgiffuet/at det icke kand blødne.

DEt Femte Raad er / at den Wskyldige giffuer den Skyldige faare / huad der kommer meget Ont aff Wsamdrectighed/

som er en ond Samuittighed/at Mand oc Quinde icke kunde giøre deris Bøn / icke heller lære deris Børn / eller regære deris Hus/ der forsømmis Næring oc Biering / alting gaar tilbage/ andre forargis. En lærd Mand/ Vegetius ved Naffn/ siger : At det hører en vjs Krigsherre til/ at saae Wenighed iblant sine Fiender. Ja dette forsømmer icke Dieffuelen / som er vjs til alt ont/oc fører Krig imod oss Menniske. Derfor er dette hans ypperste Anslag/at hand kand føre Wenighed imellem oss/sine Fiender/paa det hand kand dis bedre tuinge oss vnder sig.

Huor disse Fem Raad ere icke krafftige nock / til at giøre Enighed imellem Ectefolck / der veed ieg intet vjdere at kunde raade. Men ieg beder Gud vor kiere Fader / ved Jesum Christum / at hand vil alting raade sig til Loff / Prjs oc Ære / oc oss Menniske til at frycte sig aff en ret Tro oc en god Samuittighed / Amen.

Beslutning / met Formaning til alle Stater / oc huer besynderlige.

DEtte vil ieg saa lade vere screffuet / om denne Guds hellige Ordning Ecte-

skab. Gud giffuet / at det kand vere giort Gud til Loff / Dieffuelsens Rige til Forstørring / oc mange Menniske til Vnderuisning oc Salighed. Thi lige som Dieffuelsens Rige opbyggis oc formeris met Wkyskhed oc Ecteskabs Besmittelse / mange til Forderffuelse oc Fordømmelse / saa lenge som de vdi Dieffuelsens Gierninger bliffue varactige. Saa loffuis Gud ved Kyskhed / vere sig enten i Ecteskab / eller vden Ecteskab : Fordi den som lader sig vnderuise / oc affstaar aff Synden / ved en aluorlig Omuendelse fra Dieffuelen oc hans Gierninger / hannem

vil icke Christus forskiude / men naadige annamme hannem/hielpe hannem aff Synden / giøre hannem retferdig / giffue hannem den hellig Aand til it Pant paa Himmerigis Rige / saa at hand vil aldrig tencke paa hans Synder. Kommer alle til mig / (siger Christus/) som ere belæssede met Syndsens Byrde / ieg vil eder forløse. Oc hos Propheten: Jeg leffuer / (siger HERREN/) derfaare vil ieg icke nogen Synderis Død /

men at hand skal omuende sig/ oc leffue.

Derfaare huo som haffuer sig end her til forseet/ staa sig op aff Synden i tide: Lade icke Guds Ords Tienere til forgeffuis raabe til sig/ paa det at Gud icke lader hannem forhærdis i Synden/ saa at hand bliffuer der euige vdi/ oc der met føris hen vnder Guds euige Heffn oc Straff.

Det er sant/ at Gud er naadig/ oc vil ingen Synders Død: Men det er oc sant/ at hand icke vil foractis vdi sit Ord/ men vil straffe timelige oc euige/ dem som han-

hannem vdi sit Ord foracte. Oc hand lader mange aff sin retferdige Dom saa forhærdis vdi Synden / at de haffue ingen Lyst/ vden til Synd / oc der met vndergaa paa det sidste/ som mange Exempel lære oss / oc den yderste Dommedag skal beuise.

Her hos vil ieg haffue formanede/for Jesu Christi Naffns skyld / alle Stater / alle Guds Tienere/ Høye oc Lawe/ Verdslig Øffrighed/Kircke Tienere oc Husfædre / at de her grandgiffuelige giffue act paa deris Kald oc Embede/at de affuerie aff deris gantske Mact Guds Fortørnelse/som skeer saa mangfoldeli-

ge vdi alle Stater imod det siette Budord/ met Wkyskhed/ Horerj oc Skørlefnet / oc betencke Guds haarde Trusel/ som staar hos den Prophete Jeremiam/ vdi det 48. Capitel: **Forbandet vere den/ som giør HERRENS Giernìng met Suig.** HERRENS Gierning er / huad som dit Embede vdkreffuer / huad heller du est i Verdslig eller Geistlig Befalning. HERRENS Gierning giør du suigactige/naar du icke giør met allerstørste Flid oc Tro / huad dit Embede vdkreffuer. Straffen/som der hos henger/

ger/er sørgelig oc vsigelig grum/ som er Maledidelse oc Forbandelse aff Gud: Huilcken Straff euig Guds Hefn tager imod/ vden mand retter sig i Naadens tid. Men tuert imod/ den som giør Guds Gierning met Flid oc Tro/ aff en ret Guds Fryct/ Gud til Ære/ oc Mennisken til gode/ hand tien Gud der met/ oc Gud vil hannem velsigne for sin Lydactighed.

Saa bør nu alle fromme at vide/ at de ere Guds Tienere/ vdi huadsomheldst Kald de haffue/ oc at Gud vdkreffuer aff dem Troskab vdi deris Bestilning/ oc vil den rigelige belønne: Men

lade de sig her i finde suigactige/ haffue de Guds Hessn oc Straff at foruente/Legemlig oc Aandelig/timelig oc euig/oden de snarlige betencke sig / oc omuende sig fra deris onde Veye.

Est du en Øffrigheds Mand/acte dig at vere vdi Guds Bestilning/at giøre huad hand vdkreffuer/som kand komme sig til Ære / oc Mennisken til Gassn. Kom ihu Kong Josaphat/huad hand faaregaff sine Dommere aff Guds Aand/ som der staar screffuet vdi den 2. Krønicke Bogs 19. Capitel: Seer til/ (sagde hand/) huad i giø-

i giøre / thi at i icke holde Dommen for Menniſken / men for HERREN: Oc hand er met eder vdi Dommen. Derfaare lader HERRENS Fryct vere hos eder / oc foruarer eder. Gud giffuet / at alle / ſom ere i Verdſlig Beſtilning / oc haffue andre vnder deris Mact oc Befalning / vilde diſſe Joſaphats Ord / ſom hand talede aff Guds Aand / rettelige betencke.

Førſt ſiger hand: Seer til huad i giøre. Lige ſom hand

saa vilde sige: I ere Verdsli-
ge Dommere/som skulle haant-
heffue det som gaat er / oc straf-
fe oc nederlegge det som skeer
imod Guds Low. Dette Em-
bede skulle i betencke eder at haff-
ue aff Gud / ja i skulle acte det
at vere Guds Bestilning / saa
at i icke maa giøre eller lade
effter eders Tycke / men i alde-
lis skulle rette eder effter Guds
Low / aff huilcken i kunde vi-
de / huad hannem vel befalder /
oc huad hannem imod er. Den-
ne Guds Low skal vere eder en
Regel / huor effter i skulle ski-
cke eder vdi eders Kald oc Em-
bede.

Dernæst setter Kong Josaphat Sagen hos/ huorfaare at Øffrighed oc Dommere skulle see sig faare/ huad de giøre. Thi (siger hand/) at i icke holde Dommen for Mennisken/ men for HERREN. O huad de ere faa vdi Verden/ som dette ret betencke. Huad de ere faa/ som denne store Dignitet ret acte/ som det sig burde. En Dommere/ som er tilskicket/at dømme imellem Ret oc Wret/ at beskytte de Wskyldige/ oc at straffe de Skyldige/ effter Guds Low oc Verdslig Low/ hand icke dømmer sin

Dom/men Guds Dom / hand icke sidder til at dømme i Mennistens sted/ men i HERRENS sted: Huorfaare Dommere kaldis ocsaa Guder i den hellige Scrifft. Derfor burde mand vel at betencke/huad mand giorde/at mand icke forgreb sig imod Gud / oc foruende Guds Dom met kraag Low/eller falst Dom/ eller Wstraff/ som wsigelige meget Ont kommer aff.

Ydermere siger Josaphat: **Oc HERREN er met eder udi Dommen.** Det er: Endog i icke see HERREN met eders Legemlige Øyen/ da er hand

hand alligeuel hos eder/oc sidder Dom met eder. Huilcken som burde vel at haffue det første Stemme vdi alle Sager / som de andre Metdommere burde vel at følge effter. Dette Stemme er først vdi Guds Low faaregiffuet/ siden vdi Verdslig Low/ som kommer offuer ens met Naturlig Low oc Guds Low.

Her aff indfører Josaphat denne Paamindelse: Derfaare (siger hand/) lader HERRENS Fryct vere hos eder/oc foruarer eder. Denne Paamindelse er tuendefold.

Først siger hand: Lader HERRENS Fryct vere hos eder. Hui saa? Fordi HERRENS Fryct haffuer denne Natur oc Art met sig / at huor hun er / da forsømmer mand intet / det som mand veed at vere HERREN behageligt. Den som fryeter HERREN / (siger Salomon /) hand forsømmer intet. Dernæst siger Josaphat: Oc foruarer eder. Lige som hand saa vilde sige: Efftersi Gud sidder i Dom met eder / oc i sidde i Guds sted / til at døm-

dømme effter Guds Mund/ seer til/ at i icke forskiude Guds Stemme oc Sententz/ men at i vdi alle maade skicke eder der effter/ saa fremt som i icke ville falde vnder Guds Hessn oc Straff/ huilcken i ville giøre til en wretferdig Dommere met eder.

Her aff kand huer Øffrighed vide/ huad dennem bør at giøre. Derfaare naar Øffrighed seer Skørleffnet/ Horerj oc Løsactighed faa offuerhaand/ (Huor met Gud foractis: Guds Ordning vanæris: Dieffuelsens Rige formeris: Mange Menniske gruelige forargis: Den Christne Kircke formindskis/) oc hand

det icke straffer / oc affuender Guds Vrede met Suerdet / som Gud haffuer hannem giffuet vdi Haand / til at straffe Synden met / da seer hand sig icke ret faare / huad hand giør / hand acter sig icke at dømme HERRENS Dom / hand meen sig icke at foracte Guds Stemme oc Vilie vdi Dom / oc icke heller fryeter Gud / men hensetter Guds Fryct / oc beklicker sig selff met fremmede Synder : Fordi alle de Synder / som hand kunde met Low oc Straff nederlegge / oc det forsømmer / de komme offuer hans eget Hoffuet / oc der met fører hand Guds Forbandelse offuer sig.

sig. Thi hand giør HERRENS Gierning suigactelige.

JA/maa nogen sige: Den som er wskyldig / hand kaste den første Steen. Dette bekender ieg / at vere sagt aff vor HErre Jesu Christo/til Jøderne/ der de ledde en Quinde til hannem/som vaar funden vdi Hoer / oc klagede paa hende/oc sagde: Denne Quinde er greben met ferske Gierninger i Hoer: Oc Moses bød oss i Lowen/at stene saadanne. Huad siger du? Men de sagde det/ (siger Euangelisten/) at forsøge hannem/paa det de kunde haffue Sag met hannem. Dette vaar Jødernis Mening.

Enten siger hand / at wi skulle giøre effter Mosi Low / oc stene hende ihiel: Men giør hand det/ saa er hand imod sig selff / som kalder alle Syndere til sig/ forlader dennem Synden/oc tager dem til Naade. Eller hand siger/ at wi icke skulle stene hende ihiel: Men giør hand det / da haffue wi Sag met hannem/huorfaare wi kunde omkomme hannem. Thi siger hand imod Mosen/da er hand Guds Lowis Foractere/ oc bør derfor at dø. Der HERREN Christus saae deris onde Hierte/da gaff hand dennem det Suar/som vaar huercken imod Lowen/icke heller imod den Naade/

de/ som hand tilbød oc tilkaldede alle Syndere/ oc sagde: Huo som aff eder er vden Synd/ hand kaste den første Steen paa hende.

Her met forbiuder icke Christus/ at dømme Quinden/ som vaar funden i Hoer: Thi haffde hand det giort/ da haffde hand veret imod sig selff/ oc foractet Guds Low: Men hand/ som en goder Læge/ paaminder Jøderne/ at de skulle oc føle vdi deris egen Barm/ oc betencke deris Vanartighed/ oc mange hemmelige Synder.

Derfaare suarer ieg saa til dette Ord: (som Christus siger til Jøderne/) Den der er foruden

Synd / kaste den første Steen paa hende : At mand skal giøre Skilsmisse imellem Menniskens Dom / oc Guds Dom.

Menniskens Dom kommer aff Lethed / oc staar effter / at forderffue hannem / som mand dømmer om. Om denne Menniskens Dom siger Christus: **Dømmer icke / paa det i icke skulle fordømmis.**

Guds Dom er den / som Gud haffuer befalet Øffrighed / at dømme paa sine vegne / som Josaphat siger : **J dømme icke Menniskens Dom / men Guds**

Guds Dom. Denne Guds Dom skal en Øffrighed dømme/ huad heller hand er selff skyldig/ eller oc ey/ vdi den Gierning/ som hand dømmer en anden faare: Fordi Guds Befalning nøder hannem her til/ at giøre sit Embede fyldiste/ som hannem er betroet. Dømmer hand icke/ da legger hand Synd paa Synd/ saa at hand bliffuer skyldig/ baade for sin Synd oc for en andens.

Men om en Dommere er selff skyldig/ vdi det som hand skal straffe en anden faare/ giffuer icg hannem dette Raad: Begræde

sig hos sig selff sin Synd: Bekende sig for Gud / at vere værd at straffis for sin Gierning: Vende sig om til Gud met en aluorlig Penitentze: Tacke sig Gud for sin Barmhiertighed/at hand icke straffis/som det sig burde: Oc der hos effter Lowen straffis den/ som er befundet/ at haffue giort imod Lowen. Men er icke Dommeren skyldig vdi det hand straffer vdi en anden/ tacke sig Gud/som hannem haffuer beuaret for saadan Last: Bede sig Gud / at hand oc her effter vil hannem naadelige beuare. Kaartelige: Den som staar/ see til/at hand icke falder.

Est du en Kirckettenere/som er befalet/at predicke oc læ-re Guds Folck/see til/at du lader dig findis tro vdi Guds Gierning/ saa fremt som du icke vilt selff falde vnder Guds Hessn oc Straff: Betenck at du est set aff Gud/ til at straffe oc at lære/ met Mund oc Leffnet. Forsøm-mer du her noget/ da giør du Guds Gierning suigactige/ oc kant icke vndgaa din fortiente Straff. Haff altid vdi dit Hier-te/ scriff faare oc bag vdi dine Bøger/ oc paa dine Vegge i dit Hus/Guds Ord/som staar hos Ezechiel Prophete/ vdi det 3. Capitel:

Jeg haffuer sët dig (si-
ger Gud/) til en Væctere
offuer Jsraels Hus/ du
skalt høre Ordet aff min
Mund/ oc paaminde dem
paa mine vegne. Naar
ieg siger til den Vgudelige:
Du skalt visselige dø/ oc du
atuarer hannem icke/ oc si-
ger hannem det icke/ met
huilcket den Vgudelige
kand foruare sig fra sit V-
gudelige Vesen/ at hand
maa leffue/ da skal den

Vgudelige dø for sine Synder skyld/men ieg vil kreffue hans Blod aff din Haand. Men paaminder du den Vgudelige/ oc hand omuender sig icke aff sit Vgudelige Vesen oc Vey/da skal hand dø for sine Synders skyld/men du haffuer reddet din Siel.

Saa seer du her/ som est en Predicant/oc est en Væctere offuer Guds Hus/ huad Gud vdkreffuer aff dig/oc huad Straff dig offuerhenger / om du her vdi

tager

tager Forsømmelse / enten for
Vndist eller for Vrede vdi no-
gen maade. Mange straffe vel
Synden vdi almindelighed / oc
lade det tage huor det kand:
Men det er icke nock / du giør icke
denne Guds Gierning / som her
vdkreffuis aff dig. Thi her staar:
Naar du seer til den Vgudelige/
det er til den / som Vgudelige ski-
cker sit Leffnet / oc du icke paamin-
der hannem / da vil ieg kreffue
hans Blod aff din Haand.

JEg hørde en tid en vnger
Mand rose en Prest / som
straffede haardelige Horerj oc
Skørleffnet vdi Predickestolen/
oc sagde hannem derfor at vere

Loff værd / at hand saa trolige straffede Synden. Jeg suarede hannem / oc sagde: Det er vel giort / at hand straffer Synden: Men huad vilde i giøre / (sagde ieg /) om hand kom til eder / oc paaminte eder noget om eders Skørleffnet / oc straffede eder derfaare. Hand suarede mig: Guds Død / hand maa straffe Tusinde Dieffle / icke mig / ieg vil icke vere straffet aff hannem. Ja den Prest giorde / lige som de Læger / der meget kunde tale om Siugdom / oc sige / huad Raad der er til / men de ville icke røre Bulden / huor det Ymme sidder. Saa siger ieg / at en Guds Ords

Tienere bør baade at straffe alle almindelige oc huer i sær / som hand seer / der leffue Vgudelige met Forargelse.

Ja (siger du/) straffer ieg den oc den/hues Hyldist oc Venskab ieg icke kand miste / huad bliffuer der da aff mig / eller aff min Hustri, oc Børn / ieg bliffuer forjaget / ieg mister min Tiende. In Summa / mig tør trengis til/paa det sidste at tigge mit Brød ydi fremmede Land/ ieg haffuer ingen anden Kaanst lært/at nære mig aff/end at predicke. Du som enten saa meent eller siger / du aldrig vaarst Guds tro Tienere / du aldrig

actede Guds Ære mere end din egen Bug: Men haffuer holdet din Bug/ din Hustru/ dine Børn for dine Guder/ huilcket som dig ilde skal bekomme paa det sidste. Du ligner icke denne kaarte Forfølgelse imod Euighed/ huor Gud vil belønne rigelige alle sine tro Tienere/ oc straffe alle wlydige Tienere met euig Straff. Derfor er det dig meget bedre/ at rømme fra en Sogen/ huor en Wgudelig Tyranne forfølger dig/ for du straffer hans Horerj oc Skørleffnet/ end at leffue daglige ved hans Bord met Lyst oc Glæde. Det er dig meget bedre/ at forjagis aff Landet/ end at

luckis vde aff Himmerige. Det er dig glædeligere/ at tigge Brød vdi Verden/ end at sidde til Bords met den rige Fraadzere vdi Helffuede til euig tid.

Derfaare vil ieg haffue alle fromme Predickere formanede/ at de giøre deris Embede met Flid/ straffe Horerj/ Skørleffnet/ oc vkyst Snack oc Tale/ met Forstand oc Lempe/ som de hellige Propheter oc Apostler haffue giort for oss.

DV som est en Husfader/ oc haffuer Børn oc Tienere vnder dig/ skalt vide/ at du oc est set aff Gud til en

Bæctere offuer dit Hus/ at du met Lærdom oc Exempel lærer dem/ som ere vnder dig/ all Oy-delighed oc Fromhed/ Kysthed oc Tuctighed/ oc at du met Ord/ Ris oc Kæp straffer dem/ som vtuctige oc løsactige leffue imod det Siette Budord.

Ja (siger Bonden/) vil ieg icke lide/ at mine Drenge haffue Boelskab/ enten i Gaarden/ eller vden/ da vil ingen tiene mig/ vil ieg ingen Skøger haffue i Tieniste/ da faar mit Korn at staa vde. Dette veed ieg at vere it almindeligt Klagemaal paa Landsbyerne. Oc endog Skalckhed oc Løsactighed haffuer taget

saa stor offuerhaand / at Bonden kand hende icke forhindre / vden Øffrighed oc Sognepresterne tage sig aluorlige for / at straffe Wkyskhed / Skørleffnet oc Horerj / met Suerd oc Band / som tilbørligt er : Da vilde ieg / at en from Bonde skulle heller ene Nat oc Dag trælle / end hand skulde lide den store Guds Fortørnelse vdi sit Hus. Men mig haabis / at Øffrighed skal haffue her effter større Indseende. Fordi vdi disse Dage haffuer ieg hørt nogle Quinder / at vere besynderlige straffede / som haffde deris Legeme falle / for dem som Penninge eller andet vilde giffue.

Her

HEr offuer vil ieg huer Christen / vere sig Mand eller Quinde / haffue formanet / for Christi Naffns skyld / at de aluorlige betencke deris Kald oc Vilkaar / at de haffue Gud for Øyen / at de oc holde Guds Fryct vdi deris Hierte met idelig Paakaldelse / at de icke falde vdi Slemhed imod det Siette Bud / oc icke besmitte deris Legeme met Horerj eller Skørleffnet / som Gud vil icke haffue wstraffet. Huer tencke sig / huad hand haffuer loffuet Gud i Daaben / det er / at hand haffuer vedersaget oc forsoret Dieffuelsens Gierninger / iblant huilcke Horerj oc

Skørleffnet er den vederstygge-
ligste for Gud oc hans hellige
Engle. Tencke sig / huad det er
en gruelig Synd/ at besmitte det
huide Klæde / som wi iførde oss
vdi Daaben. Tencke sig/ at vere
grueligt / at affto Christi Blod
aff sit Hierte / met Horerj oc
Skørleffnet. Tencke sig/ at ve-
re grumt / at forjage den hellig
Aand aff sit Hierte / oc tage
Christi Lem / oc giøre til Dieff-
uelsens Lem ved Horerj oc Skør-
leffnet. Tencke sig / huad det er
grueligt/at giøre aff Guds Tem-
pel Dieffuelsens Bolig. Tencke
sig / huad hand haffuer loffuet
Christo/ saa tit som mand gaar
til/

til/ oc æder hans Legeme/ oc dricker hans Blod i Sacramentet/ som er / at hand loffuer Christo der met/at hand vil bliffue i hannem / lige som Christus beuiser sig/ at ville bo i dem/ som det tilbørlige giøre/ det er/ de som met Troen oc en god Samuittighed bruge Christi Naderis Sacramente / oc loffue sig / at beholde Troen oc en god Samuittighed til deris Dødedag.

FOrmaner ieg oc besynderlige Ectefolck / at de ret betencke Guds Ordning/oc der effter leffue/ som ieg haffuer faaregiffuet vdi denne lille Bog. Lader oss derfaare vere den hellig Aand

lydige / som raader oss / at wi skulle prise Gud met vore Legeme / Siel oc Aand / som høre Gud til.

O Himmelske Fader / ieg beder dig for din kiere Søns Jesu Christi / vor eniste Frelseris skyld / at du regærer oss allesammen met dit Ord / oc den hellig Aand. Lad icke din Fiendis Aand faa Mact offuer oss / at forføre oss fra dig. Giff Offrighed Vilie

oc

oc Mod / til at affuerie Dieffuelsens Gierninger/ Horerj oc Skørleffnet. Stadfest alle Guds Ords Tienere met din Naade/ at de lære oc straffe effter din hellige Vilie. Giff Husfædre Sind oc Vilie/ til at holde deris Hus rene/ for all Vtuct. Ja giff oss alle / at wi kunde leffue her vdi Verden effter din Vilie / i Gudfryctighed / Ærlighed oc Kyskhed / at

wi siden paa den yderste Dommedag kunde findis at vere dine Vdualde til euig Glæde oc Salighed/ vdi din Søn vor HErre Jesu Christo. Dig O euige/ gode oc barmhiertige Gud Fader/ Søn oc hellig Aand/ skee Loff/ Prjs oc Ære vdi all Euighed/

Amen.

efarl ttinara of förtlorfrid
lif of Siäl ano 1611

En

En daglig Tackſigelſe oc Bøn.

O Gud naadige Fader/ ieg tacker dig/ ved din Søn/ vor kiere HErre Jeſum Chriſtum/ vor eniſte Meglere oc Frelſermand/ for alle dine Gaffuer oc Velgierninger/ Legemlige oc Aandelige/ timelige oc euige/ ſom ere flere oc ſtørre/ end at noget Creatur kand enten tencke eller opregne.

O milde Gud Fader/ ieg beder dig for din Søns Naffn skyld/ at du beuarer din Christne Kircke vdi all Verden/ oc lader dit Ord predickis purt oc reent/ at din Søns Rige maa vjdelige spredis vdi Verden/ at mange kunde prise din Barmhiertighed i all Euighed.

O Allmectigste Gud Fader/ beskerme dette Rige/ regære Kongen/ oc alle

Regentere oc Stater met din hellig Aand / at wi kunde leffue it roligt Leffnet/Gudfryctige oc ærlige/ dig til Loff.

O min kiere Himmelske Fader/ forlad mig min Synd/for din Søns Død oc Pine skyld / oc giør mig retferdig met din Søns Retferdighed / oc giff mig den hellig Aand / lær mig din Vey / leed mig i din Sandhed. Beuar min

Siel fra Vgudelige Tancker/ fra forgifftige Affecter/ fra skadelige Raad/ fra Hiertens Haardhed oc Genstridighed/ fra onde Gierninger/ oc giff mig Naade at tencke/ attraa/ begære/ ville oc giøre det som dig er behageligt/ den Christne Kircke nytteligt/ oc min Næste gaffnligt.

O HERRE/ giff mig Forstand/ oc giør mig Bistand/ at ieg kand vere flit-

tig oc trofast i mit Kald/ dig til Ære/ oc den Christne Kircke til Forbedring/ oc min Næste til gode oc gafn.

O HERRE Gud/ beuar mig i en leffuendis oc stadig Tro/ i en god Samuittighed/ indtil dette Liffs Ende/ at ieg da maa hensoffue i min HErris Jesu Christi Paakaldelse/ oc formedelst hannem bekomme det euige Liff/ at ieg

siden

siden met alle dine Vdualde / loffuer / tacker oc priser dig euindelige. Dig skee Loff/Prjs oc Ære/met din Søn / oc den hellig Aand/som er en Gud met dig / fra nu oc i all Euighed/Amen.

En Bøn/ om Varactighed vdi Troen / oc en god Samuittighed.

O Barmhiertige oc milde Gud Fader / ieg tacker dig / ved din kiere

Søn

Søn Jesum Christum / min eniste Frelsere oc Saliggiørere / at du haffuer icke effter din retferdige Dom straffet mig / for mine mange / store oc groffue Synder / men haffuer naadelige sparet mig / oc kaldet mig til din Søns Jesu Christi Bekendelse / saa at ieg veed oc troer / at hand er min Saliggiørere / oc alle deris / som tro paa hannem. Denne din

Gierning/ O HERRE/ fuldkom naadelige/ som du haffuer aff Naade begynt. Giff mig din hellig Aand/ affslæt min Synd/ opueck Troen vdi mig/ at ieg maa ære oc loffue dig alle mine Dage.

O HERRE/ lad dit salige Euangelij pure oc rene Lærdom io mere oc mere begrundis i mit Hierte/ stadfest min Tro/ oc formere hende daglige ved din hel-

hellig Aand / vnd mig at leffue effter din hellige vilie met en god Samuittighed. Lad mig icke forføris fra din pure oc klare Euangelij Kielde / til Dieffuelsens oc Menniskens Lærdom. Lad mig icke omkaste en god Samuittighed.

O HERRE Himmelske oc milde Fader / ieg veed oc vel forfarer / at mine Fiender ere mange oc stercke / som ville forføre

mig fra dig. Dieffuelen er aldrig stille/ Verdens Forfengelighed locker/ mit eget Kiød oc Blod giffuer aldrig Huile: Disse Fiender staa mig hart effter/ oc ville forføre mig fra dig / oc de ere mig alt forstercke. Derfaare beder ieg dig/ O milde Fader/ at du holder mig oppe ved dit Ord oc den hellig Aand / vdi en fast Tro / oc i it Gudfrynctigt Leffnet / paa det ieg kand

offuer-

offueruunde mine Fiender met din Mact/ det er/ i din kiere Søn/ min Frelsere/ Jesu Christo. Lad mig altid bliffue din Søns Lem/ oc skiule mig vnder hans Skiold/ som haffuer offueruundet Dieffuelen/ icke for sin Person allene/ men oc for mig/ som troer paa hannem. Ah HERRE hielp/ hielp min Tro/ bestyrck mig i din Sandhed/ leed mig vdi dine Veye/

regær mig met din hellig Aand / den stund ieg skal vere vdi denne Jammerdal / oc stride imod disse Fiender. Giff mig Naade / at ieg maa altid beholde Seyeruinding / at mine Fiender icke faa offuerhaand / paa det ieg kand met Glæde / naar du vilt kalde mig aff denne Verden / antuorde min Siel vdi din kiere Søns Jesu Christi / min eniste Frelse-

ris oc Saliggiøreris Hender.

Dig O milde Gud Fader/ skee Loff/ Ære/ Prjs oc Tacksigelse euindelige/ met din Søn Jesu Christo oc den hellig Aand / som ere en euig / Allmectig oc barmhiertig Gud. Ja dig skulle alle Engle oc Menniske loffue oc tacke euindelige / for din wsigelige Barmhiertighed/ du beuiser mig oc alle arme Syn-

dere / som komme til dig. O kiere Fader / O milde Fader / O naadige Fader / dig befaler ieg mig / vdi din Haand setter ieg min Salighed / oc foruenter det euige Liff oc Glæde / som du mig loffuet haffuer i Jesu Christo min kiere Frelsere /

Amen.

Register paa de synderligste Puncter oc Artickler/ som faaregiffuis oc forklaris vdi denne Bog om Ecteskab.

A.

B.

Børn:

Register.

Børn:

For-

Hans

Register.

Er

Regiſter.

Kaars/

Elisa.

Register.

Register.

Huor-

Register.

O.

P.

De

Register.

Quin-

Quin-

R.

S.

Skil[illegible]

Register.

Tobie

Register.

T.

V.

W.

FINIS.

****

Prentet i Kiøbenhaffn/ aff Henrich Wald-kirch:

Paa sin egen Bekaastning/ oc findis hos hannem til kiøbs.

1599.

